

Acad-57 ¹/₇

Ych Blok.

(512) Meeringh. Vile

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING

TER BEVORDERING DER

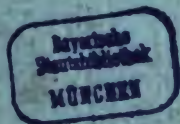
OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

VIJFDE JAARGANG.

EERSTE AFLEVERING.

DER LEKEN SPIEGHEL.

WOORDENLIJST, M—W.

5712

5,1

Bij deze Af. worden verzonden twee bladen Verslagen en Berigten.

178

Acad. 57 ¹/₇

Ych Blok.

(514.2) Meeringa G. v. d. V.

W E R K E N

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING

TER BEVORDERING DER

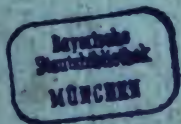
OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

VIJFDE JAARGANG.

EERSTE AFLEVERING.

DER LEKEN SPIEGHEL.

WOORDENLIJST, M—W.

571.2

514

Deze Afl. worden verzonden twee bladen Verslagen en Berigten.

178

Acad. 57

YCh Blok.

5142
Hearingly
Vile

W E R K E N

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING

TER BEVORDERING DER

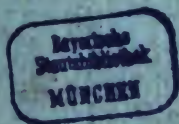
OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

VIJFDE JAARGANG.

EERSTE AFLEVERING.

DER LEKEN SPIEGHEL.

WOORDENLIJST, M—W.

Ⓒ Bij deze Afl. worden verzonden twee bladen Verslagen en Berigten.

178

Acad. 57 ¹/₂

Ych Blok.

574.2

Meeringa G.
Nieuw

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING

TER BEVORDERING DER

OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

VIJFDE JAARGANG.
EERSTE AFLEVERING.

DER LEKEN SPIEGHEL.
WOORDENLIJST. M—W.

574.2

574

By deze Afd. worden verzonden twee bladen Verslagen en Berigten.

178

Ychtblok.

W E R K E N

UITGEGEVEN DOOR DE

V E R E E N I G I N G

TER BEVORDERING DER

OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING

TER BEVORDERING DER

OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

VIJFDE JAARGANG.

EERSTE AFLEVERING.

5.1

DER LEKEN SPIEGHEL.

WOORDENLIJST, M—W.

[5]

LEIDEN,

D. DU MORTIER EN ZOON,

1848.

43/1126

Ieder Exemplaar is met de eigenhandige onder-
teekening van één der Hoofd-Redacteuren voorzien.

Noeverig

(Si) *loecte* in hare entare,
Maer si en warter niet geware.

Belg. Mus., 1846, bl. 74, vs. 170:

Die dief saecht; hi sprac: » *Loec!*
Gheselle, mijn moeder.....”

hetgeen straks (vs. 177) aldus herhaald wordt:

Sie, gheselle, waer si staet!

Loenlijk adj., III. c. 6. v. 9, *loonwaardig, verdienstelijk*.

Loesten trans., II. c. 36. v. 1580 var., c. 41. v. 22
var., *verlossen*. Vgl. Verloosten.

Loghe v., I. c. 17. v. 39, *vlam*. Zie *Minnen Loep*,
Gloss. en vgl. bij Laye.

Loy. Dat —, III. c. 14. v. 18, *de verzameling
van wetten*. Fr. *loi*. Zie KIL. en v. H. ald.

Lossen trans., II. c. 41. v. 22, *verlossen*.

Loven (ghelooft), III. c. 3. v. 225, *beloven*.
Elders prijzen.

Lude ende stille, I. c. 6. v. 13, c. 22. v. 60,
c. 23. v. 49, c. 25. v. 87, III. c. 4. v. 433, c. 5.
v. 22, c. 9. v. 5 enz., lude of stille, I. c. 48.
v. 149, II. c. 10. v. 36, III. c. 16. v. 131, ook
stille ende luut, IV. c. 1. v. 107, algemeene
sprekwyze, welke men nu eens door *geheel en al*,
volstrekt, dan eens door *in elk geval, in elk opzigt*
moet wedergeven.

Zoo ook lude noch (no) stille, II. c. 36.
v. 771, III. c. 9. v. 99, c. 14. v. 61 enz., *in het
geheel niet, of in geen geval, in geen opzigt*.

Ludeke (eigenaam), II. c. 48. v. 937, 940, *Luik*.

Hoogd. *Lüttich*.

Luut, II. c. 48. v. 862, *geluid*.

Luxure, —en v., III. c. 24. v. 33, of
Luxurheit, —eden v., II. c. 44. v. 18 var., of
Luxurie, —ien v., I. c. 14. v. 32, c. 43. v. 49,
 III. c. 3. v. 983, 985, c. 8 passim, enz., *geilheid*,
onkuischheid, waarmede het soms verwisseld wordt.
 Zie bl. 336 en vgl. *D. Doctr.* Gloss., enz. Fr. *luxure*.

M.

Maghedoem, **Maghedom** (var. *maechdom*),
 —me, I. c. 25. Titel, v. 19, 41, 79, *ongehuw-*
de staat.

Maisniede, —en v., III. c. 5. v. 94, *huis- en*
hofhouding; plur. m., III. c. 12. v. 90, *de personen*
daartoe behoorende, het gevolg. — Van het Midd.
 Lat. *mansionada*, Oud-Fr. *maisnie*. Zie CLIGNETT,
Bijdr. bl. 256 vlgg., de Gloss. op *Floris e. Bl.*,
Limborch, enz., en de schier bij allen aang. verh.
 van Mr. ACKERSDIJCK.

Maken intr., III. c. 15. v. 93, in den zin van
dichten, schrijven. Vgl. het Gr. *ποιεῖν, ποιητής*.

Male. Te —, adv. III. c. 9. v. 34, c. 14. v. 124,
te gader, te zamen, en vandaar, III. c. 26. v.
 68, *geheel en al*.

Mamme v., III. c. 10. v. 11 var., *voedster, minne*.
 KIL. en v. II. ald.

Man. Een merkwaardig gebruik van dit woord in
 den *L. Sp.* en elders verdient hier aangeteekend te
 worden. Wanneer er namelijk van eene deugd, on-
 deugd of gemoedsaandoening gesproken wordt, en
 men dengenen wil aanduiden, *die ze bezit of bij*

wien zij huisvest, dan wordt die persoon kortweg haer man geheeten, als zijnde de vazal, die zich aan hare dienst heeft toegewijd (b. v. mildheit bidt voor haren man). Zoo I. Prol. v. 25, III. c. 3. v. 704, c. 23. v. 135, 138, 145, 179 (in de laatste pl. merke men op, dat *haren man* niet in acc., maar in dat. staat. De zin is: »Mildheid maakt dat men voor haren man (d. i. voor den milde) wijkt’’).

Men vgl. ook II. c. 60. v. 90, waar tote sinen man zooveel is als *tot dengenen die zijne partij gekozen had*, dus *tot zijn aanhanger*.

Ook heer wordt op dezelfde wijze gebruikt, als I. c. 27. v. 42 (nijt en spaert sinen heer niet), waar het straks afgewisseld wordt met die ne draecht.

Man plur., I. c. 26. v. 142, *mannen*, *lieden*.

Maniere (ook mainiere), —ren v., I. c. 4. v. 2, c. 18. v. 33, 39, 47, c. 20. v. 21, 47, II. c. 18. v. 9, c. 59. v. 100, III. c. 4. v. 403 enz., *soort*. Vgl. *Minnen Loep*, Gloss.

Manslacht, —te, II. c. 36. v. 577, *manslag*, *moord*. Vgl. Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz. bl. 396, het *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, enz.

Men had er ook het adj. *manslachtich* van.

Marche (tekst onjuist marthe), III. c. 26. v. 183 var., *mark*, gewone benaming der *grenslanden* in het Duitsche rijk, vanwaar de titel van *Markgraaf*, *Markies*. Zie VAN WIJN op HEELU, bl. 184.

Mare subst. v., II. c. 48. v. 444, *vermaardheid*,

faam. Van quader mare sijn, in een kwaden naam staan, slecht befaamd zijn.

Mare maken, II. c. 1. v. 109, c. 36. v. 951, 1031, *ruchtbaar maken, het gerucht verspreiden*. Men zou *mare* in deze spreekwijze als subst. kunnen opvatten, als ware 't *het gerucht maken*; doch liever houd ik het voor een adj., en verklaar het door *ruchtbaar maken, rondvertellen*, in overeenstemming met *mare* worden, IV. c. 7. v. 59, *ruchtbaar, vermaard worden*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 86.

Mare sijn met Gode, III. c. 3. v. 707, is zooveel als *Gode lief en welgevallig zijn*, volgens de afgeleide beteekenis, reeds verklaard door DE JAGER, *Nalezing op 't Gloss. van Prof. LULOFS*, bl. 28 vlg. Het opp. *ghehadt met Gode* d. i. *bij God gehaat, Gode ongevallig*, leest men in de *D. Doctr.* III. 372.

Marthe. Zie Marche.

Martilie, Martelie, —en v., II. c. 44. v. 352 var., 481 var., *martelaarschap*. Martilie ontfaen, *ibid.* v. 101, 125, of martelie ghewinnen, IV. c. 5. v. 2, *den martelaarsdood sterven*, hetgeen als een zegen werd aangemerkt, vanwaar ook de uitdrukking: *martelie wart hem ghegheven*, II. c. 44. v. 394, *hij stierf als martelaar*.

Martilien (ghemartilijt) trans., II. c. 44. v. 179, c. 48. v. 1003, *als martelaar ter dood brengen*.

Mate adj., I. c. 34. v. 88 var., II. c. 9. v. 149, c. 12. v. 50, c. 16. v. 87, c. 44. v. 346, III. c. 3. v. 277, 315, c. 10. v. 145, c. 11. v. 42, c.

12. v. 55, c. 17. v. 6, 23, 25, c. 22. v. 8, IV. c. 7. v. 10, *arm*, *gering*. Zie Prof. JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.* en de aldaar aang., alsmede DE JAGER, *Nalezing op 't Gloss. van Prof. LULOFs*, bl. 30 vlg.

Of in I. c. 44. v. 67 deze beteekenis geldt, of wel *mate* als subst. staat in den zin van *gematigdheid*, is niet te beslissen.

Mate subst. Te maten, III. c. 3. v. 7 var., c. 10. v. 43, eig. *naar de juiste maat*, dus *van pas*, *behoorlijk*, niet te veel noch te weinig. HUYDEC. op STOKES (III. bl. 129) verklaart het door *zeer*, CLIGNETT (*Bijdr.* bl. 73 vlg.) door *tamelijk*, *matig*, *niet zeer*. Het eerste zegt te veel, het laatste te weinig: de waarheid ligt in het midden. Vgl. ook *Minnen Loep*, Gloss.

Maten intr., III. c. 3. v. 7, *zich matigen*, *zich inhouden*; trans., III. c. 3. v. 37, *matigen*, *inhouden*, *bedwingen*. Vgl. *Limborch*, Gloss.

Mee adj., I. c. 33. v. 4 enz., adv., I. c. 13. v. 98, c. 16. v. 7 enz., *meer*. Zoo *ee*, *bet*, *min*, voor *eer* (*eerder*), *beter*, *minder*.

Meensaemheit, —ede, II. c. 41. v. 55, c. 43. v. 20, III. c. 3. v. 458, c. 26. v. 174, *gemeenzaamheid*, *gemeenschap*.

Meer, **Meere** o., IV. c. 1. v. 64, 158, *zee*. Hoogd. *das Meer*.

Meer, **meerre** adj., II. c. 40. v. 144, *grooter*, tegenover *minder*, *ibid.* v. 143, *kleiner*. Elders staan die beide woorden veelal in den zin van *ouder* en *jonger*, vanwaar de twee gelijknamige

- Apostelen doorgaans ter onderscheiding die meerre Jacob, II. c. 2. v. 40, en Jacob die minder, *ibid.* v. 30, geheeten worden. Zoo ook meerre ende minder, I. c. 19. v. 64, c. 29. v. 83 enz., *ouderen en jongeren, d. i. allen te zamen.*
- Meerren (meerrede, meerde) intr., II. c. 15. v. 34, 36, c. 45. v. 149, *vermeerderen, zich uitbreiden, toenemen* in bloei en luister; trans., I. c. 25. v. 28, II. c. 15. v. 39, c. 48. v. 808, *vermeerderen, uitbreiden.*
- Meerren, II. c. 34. v. 19. Zie Merren.
- Meest adj. Die meeste, I. c. 7. v. 5, c. 24. v. 30, c. 41. v. 3 enz., *de voornaamste, grootste, magtigste*; dat meeste, I. c. 39. v. 168 enz., *het voornaamste.* Vgl. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 266 vlgg.
- Meyen. Hem—, II. c. 36. v. 1776, *zich vermaaken, zich verlustigen.* Zie DE JAGER, *Verscheid.* bl. 238.
- Meyer, III. c. 4. v. 176, c. 26. v. 55, *pachter, rentmeester.* Midd. Lat. *major.* Zie D. Doctr. Gloss. en WEILAND in v.
- Mekel. Zie Michel.
- Mecken, Micken, eig. *zijne gedachten op iets, als op een mikpunt, vestigen.* Vandaar de volgende wijzigingen:
- Intr., I. c. 30. v. 21, *opletten, nagaan*; III. c. 10. v. 101, *inzien, begrijpen*; I. c. 22. v. 67, III. c. 15. v. 265, *toezien, zorgen*; II. c. 1. v. 107, ook gevolgd door *te* met een ww., II. c. 13. v. 72, *plan maken, beramen*, of wel, II. c. 17. v. 49, *het er op toeleggen.*

Met den gen., III. c. 4. v. 422, *opletten*, *opmerken*; *op* iets — (in de var. ook *om* iets), I. c. 19. v. 88, c. 46. v. 121, II. c. 7. v. 18, c. 38. v. 30, *opletten*; I. c. 33. v. 23, *oplettendheid* *betoonen* of *zorg dragen* voor iets.

Trans., I. c. 11. v. 39, *nagaan*, *inzien*, *begrijpen*.

Zie HUYDEC. op STOKES, III. bl. 306 vlg., Prof.

CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 446. vlg., enz.

Melt, Melde adj., III. c. 12. v. 22, 111 enz., *mild*.

Meltheit, ibid. v. 113 enz., *mildheid*.

Menich. Die menighe, gevolgd door een enk.,

III. c. 15. v. 308, c. 18. v. 27, c. 23. v. 191,

den menighen, I. c. 28. v. 16, III. c. 20. v.

51, c. 23. v. 177, *menigeeen*.

Menichfouden intr., I. c. 25. v. 10, *zich verme-*

nigvuldigen, of, III. c. 4. v. 407, *grooter wor-*

den, *toenemen*; trans., I. c. 30. v. 56, *doen ver-*

menigvuldigen.

Menichfout, adv., II. c. 3. v. 133, *grootelijks*,

zeer.

Menighertiere, III. c. 23. v. 68, *menigerhande*,

velerlei.

Menistreel, —ele, bekende benaming der Middel-

eeuwsche zangers en muzikanten in het gevolg der

edelen, van 't Lat. *ministeriales*. Zie vooral HOFF-

MANN v. F., *Hor. Belg.* VI. 193 vlg. Des du-

vels menistrele, III. c. 4 v. 440, noemt onze

dichter diegenen, die zich op hunne zonden be-

roemen; omdat de lofzang op het kwade een zang

des duivels is.

Menschelicheit, —ede, Prol. v. 69 var., I. c. 16. v. 40, II. c. 19. v. 71, III. c. 19. v. 102 var., c. 27. v. 43, *de menschelijke natuur*, of wel, I. c. 1. v. 34, c. 15. v. 9, *het menschelijk geslacht*, *het menschdom*.

Merken, in de spreekwijze: alsic merke, III. c. 14. v. 235 enz., *zoo als ik kan nagaan*, *gelijk mij gebleken is*.

Merre v., II. c. 3. v. 131, *vertoef*, *uitblijven*. Van Merren (merrede, ghemerret) intr., I. c. 8. v. 14, II. c. 16. v. 24, III. c. 1. v. 43, c. 3. v. 906, c. 4. v. 210 enz., ook meerren, II. c. 34. v. 19, *marren*, *toeven*, *talmen*, *uitblijven*. Zonder merren, I. c. 46. v. 70, II. c. 12. v. 28 enz., *onverwijd*.

Mes, —sse, I. c. 23. v. 89, III. c. 19. v. 50 var. (waar de tekst misch, —ssche heeft), *mest*, *drek*, *vuil*. Vgl. VELTHEM, bl. 12, 13, *Ferguut*, vs. 401, 545, enz. Een mes, I. c. 2. v. 39, gelijk 't art. *een* bij stofnamen plagt gebruikt te worden. Vgl. Messen.

Mesgaen, —ane, intr., III. c. 10. v. 26, *den verkeerden weg opgaan*, *zich slecht gedragen*.

Mesgripen (mesgrepen) intr., I. c. 46. v. 25, *zich vergrijpen*, *misdrijven*, *misdoen*.

Meshopen intr., III. c. 3. v. 581, *wanhopen*.

Mescomen intr., met den dat., III. c. 4. v. 229, *overkomen* (van kwaad), *wedervaren*. Vgl. Mesquame.

Meslijc (var. messelijc), of Misselijc adj., III. c. 3. v. 417, c. 13. v. 58, en adv., III. c. 15.

v. 94 var., eig. *wat missen of falen kan*, dus *onzeker, hagchelijk*. Zie DE JAGER, *Taalk. Mag.* IV. 353 vlg.

Meslove o., II. c. 9. v. 152, *ongeloof*.

Mesnieden (var. meysniede, maisniede) plur., I. c. 35. v. 65, *de personen tot de hofhouding behoorende, de hofstoet, het gevolg*. Men rangschikke den zin aldus: »dat hij zelf en zijne *mesnieden* van zijne renten zouden leven.” Zine staat in nom., tegenover *sinen* in dat., als voorafgegaan door *van*. Zie verder bij Maisniede.

Mesquame v., I. c. 23. v. 116, *ongeval, weder-varen*. Zie Mescomen.

Mesraect, II. c. 21. v. 10 var., *slechte lezing voor messacct, van*

Messaken (messaecte, messaect), met den gen., I. c. 48. v. 11, II. c. 21. v. 10, *verzaken*; II. c. 38. v. 59, c. 44. v. 550, *verloochenen*. Reeds STOKES (VI. 332, VIII. 899, IX. 455) en anderen gebruiken het ook in verzwakten zin, als niet meer dan *loochenen, ontkennen*, en als zoodanig bleef het nog lang in gebruik, doch met verloop van den gen. Zie *Uitl. Woordenb. op HOOFT*, en DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 67 vlg.

Messchien, onpers. ww., met den dat. *Mi mes-schiet*, I. c. 5. v. 36, II. c. 18. v. 16, c. 56. v. 110, III. c. 3. v. 874, c. 4. v. 496, c. 19. v. 28, *mij geschiedt iets kwaads, mij overkomt een ongeval*. Vgl. *D. Doctr. Gloss.* Latere schrijvers kennen ook het subst. *misschien* voor *ongeval*.

Messelgier, I. c. 15. v. 90, *bode*. Fr. *messenger*.

Messen (tekst *misschen*) trans., III. c. 18. v. 23 var., *mesten*.

Mesval, III. c. 3. v. 291, *ongeval*, *tegenspoed*.

Mesvallen, onpers. ww., met den dat. Mi mesvalt, I. c. 5. v. 36, *mij overkomt een ongeval*, *mij treft tegenspoed*. Zie **Messchien**.

Mesvaren (hi heeft mesvaren) intr., III. c. 3. v. 1206, c. 16. v. 77, *kwalijk varen*, *ongeluk of tegenspoed ondervinden*.

Meswende v., I. c. 19. v. 89, III. c. 4. v. 19, ook meswinde, II. c. 6. v. 198, of meswint, II. Prol. v. 14, eig. *slechte wending van zaken*, *ommekeer ten kwade*, dus *ongeval*, *onheil*. Zie CLIGNETT, Voorrede voor den *Teuth.* bl. xxxvi, *Beatrijs*, *Limborch*, *Minnen Loep* enz., Gloss.

Meswrachte (beter ware meswrochte), II. c. 19. v. 170 var., Imperf. van meswerken (iemand iets), *misdoen*. Vgl. bij **Ghewracht**.

Met desen. Zie **Mittien**.

Metael, III. c. 14. v. 119, hier in den bijzonderen zin van *koper*, terwijl het algemeene begrip, dat men gewoonlijk aan *metaal* hecht, door *mine* wordt uitgedrukt. De *Teuthonista* (bl. 90) geeft niet alleen *metallum*, maar ook *aes*, *chalcus* op.

Meter, plur. metren, II. c. 44. v. 186 var., *peet*, *doopmoeder*. Lat. *mater*. Nog niet geheel in onbruik.

Mettenen (var. mettenne, mattenen) plur., II. c. 53. v. 7, 13, 21, *de vroegdienst* in de R.C. kerk. Lat. *matutinae (horae)*. Vgl. HUYDEC.

op **STOKE**, II. bl. 497. Het leeft nog in onze spreekwijze *korte metten maken*.

Mettien. Zie **Mittien**.

Michel (var. *mekel*) adj., II. c. 51. v. 151, bijna niet verschillende van het volgende *groot*. De meest gewone vorm was *mekel*, doch men zeide ook *mechel* en *migel*. Het woord is in alle Duitse talen bekend, en volkomen hetzelfde als het Gr. *μεγάλη*. Uitvoerig handelde daarover **CLIGNETT**, Aant. op **MAERLANT's Spieg. Hist.** II. Aant. bl. 87—93; vgl. ook *Taalk. Mag.* I. 97 vlg., Prof. **MEIJER** op het *Leven van Jezus*, bl. 309 en 322, *Reinaert*, vs. 718, enz.

Middelen (een gedicht) trans., III. c. 15. v. 23, *tot het midden brengen*, een middelwoord tusschen *beginnen* en *eindigen*.

Middelheit houden, III. c. 20. v. 66, *de middelmaat houden*. Zie *D. Doctr. Gloss*.

Midel adj., II. c. 7. v. 52, *bedeesd*, *ingetogen*, van *miden*, *vermijden*. Met *schamel* verbonden komt het ook voor in de *Spreuken* enz. uitg. door Prof. **MEIJER**, bl. 71:

De schamele ende *midole*
Gaet altijts ydele.

» Om het rijm, voor *midere*, vermijder, » zegt **M.**, alsof het rijm elke taalverkrachting wettigde. Doch de adj. op *—el* zijn te bekend om hier langer bij stil te staan.

Mids (passim) praep., *met*, *door*, *ten gevolge van*; *mids dat*, *omdat*, *dewijl*.

Miede subst., I. c. 28. v. 10, c. 34. v. 36, c. 35.

v. 72, IV. c. 7. v. 6, *loon*, *betaling*, vooral gezegd van den prijs der omkoopning. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 52—55.

II. c. 40. v. 138 is het woord misplaatst. Men leze naar de var. *met niede*, en het vorige rijmwoord *liede*. Zie *Niede*.

Micken. Zie Mecken.

Minder. Zie Meer.

Mine, III. c. 14. v. 120, *metaal*, of liever *erts*, uit de *mijn* opgegraven.

Minghen (gheminct) trans., I. c. 16. v. 64, III. c. 10. v. 264, *mengen*.

Mincke, I. c. 9. v. 44, *gebrek* of *mankement*, als men thans zegt. Zie

Mincken intr. Zonder—, I. c. 13. v. 68, *zonder ophouden*, *zonder mankêren*. Klankwisseling voor *mencken*, van *mank*, het Fr. *manquer*, Lat. *mancus*.

Mis..... De woorden, met dit voorvoegsel beginnende, zijn in den *L. Sp.* nu eens mis..., dan eens (en wel meestal) mes... gespeld. Gemakshalve heb ik ze alle onder Mes... gerangschikt.

Misch, Misschen. Zie Mes, Messen.

Misselijc. Zie Meslijc.

Mittien adv., I. c. 36. v. 34, c. 37. v. 21 enz., mettien, II. c. 6. v. 119, 121, mit dien, II. c. 9. v. 52, ook met desen, II. c. 9. v. 48, c. 33. v. 14, c. 36. v. 1131, 2081, of met deser dinc, II. c. 36. v. 626, eig. *te gelijk daarmede*, dus *terzelfder tijd*, *terstond daarop*, *meteen*.

Moeden (3 pers. enk. praes. moet, Imp. moeden of moedden), met den gen., I. c. 16. v.

9, II. c. 4. v. 20, iets *vermoeden*, (er op) *bedacht zijn*.

II. c. 40. v. 121 staat *moeden* (iets op iemand) als trans., in den zin van *toepassen*, eig. *vermoeden dat iets op iemand van toepassing is*. De zin is: »De Christenen vermoedden, dat dit geroep hunne Apostelen betrof.»

Moeyen (var. *moyen*) trans., III. c. 14. v. 151, *vermoeyen*.

Moet, *möede m.*, I. c. 19. v. 19 (waar de cas. obl. *moete* rijmshalve staat voor *moede*), c. 24. v. 64, c. 32. v. 94, c. 39. v. 98 enz., *gemoed*. In *moede*, III. c. 3. v. 898, *in de gedachten*, *doorgaans in sinen* (*minen* enz.) *moede* of *moet*, II. c. 36. v. 138, c. 37. v. 70, III. c. 4. v. 206, c. 5. v. 28, *in zijne* (*mijne*) *gedachten*, *bij zichzelf*.

Sinen moet *setten*, gevolgd door *te* (ook *om te*), I. c. 26. v. 44, II. c. 15. v. 16, III. c. 10. v. 97, c. 25. v. 111, eig. *zijne gedachten vestigen* (op iets), dus *zich toeleggen op*, *streven naar*, en vandaar: *mi staet die* (of *mijn*) *moet daer toe*, I. c. 28. v. 30, III. c. 23. v. 55, *ik leg mij daarop toe*, *ik streef daarnaar*.

Moete v. Mit goeder moeten (ook *moete*), II. c. 6. v. 54, c. 28. v. 31, c. 39. v. 69, *op zijn gemak*, bij KIL. *otiose*, *cunctanter*, *commode*; van *moete*, bij KIL. *otium*, het Hoogd. *musze*. Zie HUYDEC. op STOKER, III. bl. 58, de aant. op de *Proeve*, I. bl. 10, en vgl. GRAFF, II. 907. Men zeide ook *met groter moete*, als in *der Ystorien Bloeme*, fol. 20. c.:

Doen Matheus begonste naken,
 Doen vielen die draken *met groter moete*
 In slape vor Sint Matheus voete.

Moete, afkomstig van *moeten* in den ouden zin van *mogen* (zie het volgende art.), beteekent dus eigenlijk *licentia*, *otium*.

Moeten (in den conj.), Prol. v. 6, II. c. 53. v. 93 enz., bij wenschen, waar wij thans *mogen* bezigen. GRAFF (II. 905) geeft als oorspronkelijke beteekenis *possum*, *licet mihi* op, en nog heden worden *moeten* en *mogen* in sommige dialecten, met name in het Zeeuwsche, verwisseld. In het Mnl. beantwoordt *moghen* doorgaans aan ons *vermogen*, *kunnen*, vanwaar

Moghentheit, —ede, I. c. 2. v. 27, c. 3. v. 19, c. 29. v. 28, c. 32. v. 46 enz., *magt*. Uwe —, II. c. 36. v. 60, c. 37. v. 66, als eertitel.

Moghentlike (var. ook *moghendelike*) adv., I. c. 40. v. 4, II. c. 36. v. 1741, c. 48. v. 1042 enz., *met magt*, *magtig*.

van Monde slaen. Zie **Slaen**.

Monighen (*monichde*, var. *muenechde*) trans., II. c. 38. v. 8, 24, 42, *de communie toedienen* (aan iemand); van het Lat. (*com*)*municare*. Zie HUYDEC. op STOKES, III. bl. 143, de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* II. bl. 238, enz.

Moordelike slaen (var. *mordelinghe*), III. c. 3. v. 627, *doodslaen*, *vermoorden*.

Moort, III. c. 15. v. 175, *doodschuldige* en dus *zware misdaad*, *schanddaad*. Vgl. *D. Doctr.*, *Karel de Gr.*, *Minnen Loep*, enz. Gloss.

Morghen. Ghenen — hebben, III. c. 3. v. 305, *niet verzekerd zijn van den dag van morgen.* Vgl. *D. Doctr. Gloss.*

Morseel o., I. c. 28. v. 62, III. c. 4. v. 504, *stuk, brok.* Fr. *morceau.*

Mortere (var. moertre), II. c. 48. v. 398, *kalk,* thans *mortel.* Fr. *mortier*, van 't Lat. *mortarium.*

Moude v., I. c. 37. v. 89, II. c. 39. v. 14, *stof,* *aarde*, vooral van het graf gezegd. Zoo is in de eerst aang. pl. zonder moude zooveel als: *zonder dat er aan begraven behoefde gedacht te worden.*

HUYDEC. op STOKES, II. bl. 418 vlgg. en CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 38 hebben over dit woord en zijne verwanten uitvoerig gehandeld. Daartoe behoort ook

Mul, II. c. 43. v. 43, *stofje* (in het oog). In den *Reinaert* leest men *mul* en *mol* beide, vs. 7108 en 6999.

N.

Na dat adv., IV. c. 1. v. 69, 161, *daarna.*

Naernstelike, **Nernstelike**. (var. neerenstelike, neerstelike) adv., II. c. 3. v. 33, c. 13. v. 76, c. 44. v. 274, c. 48. v. 403, in het algemeen gezegd van al *met ernst* en dus *met ijver*, *inspanning of aandrang* geschiedt; derhalve ons *ernstig* en *naarstig* beide, die dan ook etymologisch niet van elkander verschillen.

Naerste adj., II. c. 45. v. 147, *naarstig.*

Namaels adv., I. c. 7. v. 56, II. c. 49. v. 73, *later, naderhand.*

Namecont (var. naemcont) adj., III. c. 15. v.

328, *beroemd*; van *naem* en *cont*, bekend. Zie *Karel de Gr.* Gloss., *Renout*, vs. 316, *Walewein*, vs. 8266, enz. HOOFD gebruikt in dien zin *naamhaftigh*, maar neemt *naamkundigh* in de beteekenis van *bij name bekend*.

Namelike, Namelic adv., I. c. 26. v. 99, III. bl. 23. var. v. 47, *met name, vooral*.

Bij STOKE, IV. 1403 en in de daarbij (II. bl. 576) door HUYDEC. aang. pl., is 't adj. *die namelike* niet anders dan 't Hoogd. *der nämliche*, dus *dezelfde*, eig. *de genoemde*.

Naspreken met den dat., III. c. 15. v. 227, (iemand) *berispen*, *de waarheid zeggen*. Elders ook *kwaadspreken* (van iemand), als *Gloriant*, vs. 165, 167.

Nog zegt men in dergelijken zin: *iemand te na spreken*.

Nauwe adv., III. c. 2. v. 89, c. 3. v. 940, c. 15. v. 92, 294 enz., *naauwkeurig*, *naauwlettend*, en vandaar, II. c. 61. v. 1, *schrander*, *slim*, *fijn*. In III. c. 15. v. 94 zou men 't door *fijn*, *moeilijk te onderscheiden*, kunnen wedergeven, doch de lezing der var. (*meslijc*) verdient de voorkeur.

Ten nausten niet betruwen, III. c. 17. v. 78, eig. *ten naauwkeurigste* (d. i. *met de strengste behoedzaamheid*, en dus *in het geheel*) *niet vertrouwen*, is eene uitdrukking, die ook in de *D. Doctr.* II. 3740 (te n. niet gheloven) en III. 1704 (te n. niet ghetruwen) voorkomt, en derhalve spreekwoordelijk was. Prof. JONCKBLOET (in Gloss.) had echter het *nauwer* van HILLEGAEERSBERCH in den zin van *nergens* daarmede niet moeten vergelijken. Dat is niet anders dan

nieuwer: een dialectverschil, ook bij *KIL.* opgeteekend.

Neder adj., II. c. 36. v. 1701, c. 48. v. 1155, III. c. 3. v. 485, c. 4. v. 522, c. 25. v. 66, *laag*, *gering*; III. c. 3. v. 51, *nederig*. Mit *nederen* moede, II. c. 7. v. 114, *met een nederig gemoed*, *ootmoedig*; ook als adv. *neder ghemoet*, II. c. 7. v. 32, *nederig van gemoed of van zin*. Zie Prof. SIEGENBEEK in den *Konst- en Letterbode* van 26 Julij 1839, bl. 58.

Neder cleet o., I. c. 33. v. 9, *onderkleed*.

Nederen intr., I. c. 9. v. 26, 31, *naar beneden gaan*, *dalen*. Elders ook trans., *doen dalen*, *vernederen*, als *Rose*, vs. 5630, *Karel de Gr.* I. 1857, *STOKE*, I. vs. 65, enz. Vgl. *Hoghen*.

Nederlegghen (een onderwerp), I. c. 17. v. 85, II. c. 17. v. 184, III. c. 12. v. 135, *laten staan*, (*er mede*) *uitscheiden*; (de afgoden), II. c. 19. v. 130 var., *laten varen*, *afschaffen*; (goed en eer), III. c. 20. v. 13, *laten varen*, *afstand doen (van)*.

Nederre adv., I. c. 45. v. 28, *lager*. Zie *Neder*.
Nederste adj., I. c. 13. v. 21, II. c. 36. v. 1751, *laagste*, *onderste*.

Neerenstich, *Neernstich* adj., II. c. 45. v. 147 var., III. c. 3. v. 1015 var., *naarstig*. Vgl. *Naernstelike*.

Neernst, III. Prol. v. 69 var., c. 3. v. 621 var., 1227 var., en

Neerst, II. c. 47. v. 37 var., *ernst*. Zie *Aernst*.

Nemmee adj. en adv., I. c. 29. v. 106, *nemmeer*, II. c. 36. v. 1768, *nemmer*, II. c. 19. v. 86 var.,

- nemmere, I. c. 44. v. 51, niemere, II. c. 20. v. 80, nimmere, III. c. 13. v. 24, *niet meer*.
 Nere subst., III. c. 3. v. 143, *nering, inkomsten, middelen van bestaan*. Vandaar het spreekwoord: *den teer naar den neer zetten, thans de tering naar de nering*. Vgl. Gheneren.
 Nerghen, Nerghent adv. (passim), *nergens*.
 Neringhe. Scalke —, III. c. 16. v. 55, c. 26. v. 87, *kwade nering, oneerlijke geldwinning*.
 Nernstelike. Zie Naernstelike.
 Nie, Nye adv., I. c. 24. v. 22, 45 enz. enz., *nooit*; ook als negatie, waar wij het bevestigende ooit gebruiken: die felste strijt die nye gheviel, IV. c. 2. v. 48 var., *qui eut jamais lieu*. Vgl. Noyt.
 Niede. Met —, II. c. 40. v. 138 var. (de ware lezing: vgl. bij Miede), met groten —, II. c. 55. v. 23, *met (grooten) ijver, met aandrang, met hart en ziel*, wat men in 't Fr. *avec empressement* noemt. **HEELU**, vs. 4398:

Knapen, ridderen ende heeren
 Daden daer als die vroede,
 Ende ontfingen, met oetmoede,
 Al meest als kerstene liede,
 Dat hoege sacrament, *met niede*.

Reeds vroeger heb ik deze plaats aangehaald in het *Taalk. Mag.* IV. 79 vlg. en te kennen gegeven, dat **BILDERDIJK** *met niede* te regt verklaart door *met innige gretigheid, cum fervore animi*, doch verkeerdelijk aan het subst. *nijd* denkt, waarmede het niets te maken heeft. *Niede* is de dat. van *niet*, het Ohd. *niot*, bij **GRAFF** (II. 1048 vlg.) door *desiderium* vertaald, en in 't Mnl. gebruikelijk in

de spreekwijze *sijn niet* d. i. *zijne volle begeerte, zijne bekomst, volop.* — *Ferguut*, vs. 2301:

Oft u wille si,
So comt vechten jegen mi:
Ic saels u leveren *uwen niet*.

en hetzelfde, vs. 4701:

Laet ons vechten *onsen niet*.

d. i. *naar hartelust*. *Met niede* is dus eig. *met begeerte, gretigheid, ijver* enz. Zie ook de verzen door mij in het *T. M. t. a.* pl. bl. 80 aang.

Er is eene andere plaats van **HEELU**, die tot hier-toe duister bleef. Zij luidt aldus (vs. 930):

Want si wisten wale,
Dat men den hertoge weder *nieden*
Niet en mochte, met even vele lieden.

WILLEMS verklaart het, zonder eenigen grond, door *niden, steken*, maar voorzigtiger zegt **VAN WIJN** (bl. 184): »*Weder nieden*. De zin schijnt te zijn *wederstaan*. Ik vinde het nergens.” **VAN WIJN** had zich in den zin niet bedrogen: *nieden*, als ww. van *niet* afgeleid, is *ijveren, streven*, en *weder nieden* niet anders dan *wederstreven*. Ik verwij's hierbij nog naar het *Leven van St. Franc.*, waar van den held des gedichts gezegd wordt, dat hij, bij het zien van iemand die armer was dan hij, zich zelven aanporde om dat voorbeeld na te volgen (vs. 3712),

Als of hi *nijdde* hertelike
Te stridene om de armoede.

Kon dit voor *niedde* of *niede* staan, en dus zoo-veel als *ijverde, streefde* beteekenen, het zou best

in den zin passen. Maar naar den vorm behoort het tot *niden*, en zal dus aan *aemulabatur* beantwoorden.

Men vgl. ook boven bij *Ghenieden*, waar ik verzuimd heb hierheen te verwijzen.

Niemare v., II. c. 5. v. 123, 136, c. 9. v. 80 var., c. 11. v. 10 enz., ook *nuwe mare*, II. c. 36. v. 871, III. c. 3. v. 93, eig. *nieuwe mare*, dus *tijding*, *gerucht*.

Niemere. Zie *Nemmee*.

Niewelinghe adv., II. c. 37. v. 3, *onlangs*.

Nyewerinc adv., II. c. 36. v. 1076 var., III. c. 14. v. 56 var., *nieuwerincx*, III. c. 2. v. 139 var., IV. c. 5. v. 14 var., en

Niewers, II. c. 11. v. 54 var., *nergens*.

Nighen (Imperf. *neech*, *neghen*, Part. *ghene-ghen*) intr., met den dat., II. c. 28. v. 58, c. 36. v. 73, 151, 159, 177, 183, c. 48. v. 328 enz., *nijgen*, *buigen* voor iemand.

Als trans. gebruikt, *thooft nighen*, II. c. 18. v. 19, 44, ook met den dat., II. c. 28. v. 28, *het hoofd buigen* voor iemand.

Over het gebruik van den dat. bij dit ww., vgl. mijne aant. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 171 vlg. — De transitive opvatting wordt door Mr. v. D. BERGH (in Gloss. op *Limborch*) in 't algemeen te regt afgekeurd; doch *thooft nighen* is niettemin volmaakt goed gezegd. Het is de acc. bij intr. ww., als in *den dood sterven* enz. In de pl. uit den *Limborch* houd ik het woord stellig voor intr., in de ironische bedoeling, door v. D. B. gegist.

Nijt. Mit nide, II. c. 48. v. 343, *met heftigheid, met verbittering*. Zeer gewone uitdrukking van vechtende partijen, vanwaar de strijd zelf ook *nijtspel* heette. Men wachte zich, dit *nide* met het boven behandelde *niede* te verwarren.

Nicken. Hem —, I. c. 16. v. 55 var. (in var. Bijl. A. intr., zonder *hem*), *zich nederbuigen, bukken*. Zie HUYDEC. op STOKE, III. bl. 197, enz.

Nimmere. Zie Nemmee.

Nochtan adv., I. c. 12. v. 65, c. 28. v. 29, II. c. 15. v. 141, c. 44. v. 325, III. c. 19. v. 79, c. 25. v. 117, *daarenboven*, volgens de oorspronkelijke kracht des woords (*noch dan*). Elders zeer gewoon in de hedendaagsche opvatting van *nogtans, echter* (Hoogd. *dennoch*). Het verband der beide betekenissen heb ik aangewezen in de aant. op *Warenar*, bl. 235 vlg.

Noene, — en v., II. c. 53. v. 55, eig. (*hora*) *nona*, dus de *negende ure* des dags, ook de benaming van de dienst, die in de R.C. kerk op dat uur verrigt werd. Volgens de oude tijdrekening begon de dag met *priemetijt* (zie ald.) d. i., naar onze telling, des morgens te zes ure, den gemiddelden tijd van den opgang der zon. De *noene* komt dus overeen met ons. 's *namiddags drie ure*, en dus vatte men het, II. c. 47. v. 84, c. 54. v. 76, III. c. 4. v. 259, in den algemeenen zin van *namiddag* op. Die hoghe noene, II. c. 36. v. 730, *hoog op den namiddag*. Later bleef het woord, even als 't Eng. *noon*, nog lang in gebruik voor *middag*. Vgl. Prof. VISSCHER, Gloss. op *Ferg*.

Noetdorfste, Noetdorfteheit. Zie Noodtorfte.

Noyt adv., II. c. 3. v. 103 var., bij eene vraag, op welke men een ontkennend antwoord wacht. Thans gebruiken wij daar alleen het bevestigende *ooit*: destijds zeide men even goed *ie* of *nie*, *oit* of *noit*, gelijk men in 't Fr. zeggen zou: *qui fut jamais* etc.? Vgl. Nie.

Noodtorfte, Noodtorft (var. nootdorste) v., I. c. 16. v. 20, c. 24. v. 18, c. 35. v. 42, of nootdorfte, nootdorft (var. noetdorfste, nootdorst), II. c. 41. v. 57, 94, III. c. 5. v. 18, c. 19. v. 8, *nooddruft*, *behoefte*. Van dorven. Zie aldaar.

Nootdorfticheit (var. nootdorsticheit), —ede, III. c. 26. v. 113, of noetdorfteheit (var. noottdorstheyt), III. c. 4. v. 393, hetzelfde.

Nopen, II. c. 36. v. 1784, eig. *raken*, *stooten*, *steken*, en vandaar *aanporren*, *aansporen*, *opwekken*, veelal van het aanzetten der paarden gezegd. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 377 vlg., *Karel de Gr.*, *Limborch*, enz. Gloss.

Hier is de zin: »Zij die altijd hopeloos waren, mij dunkt dat het (hetgeen gij gedaan hebt) hen thans anders *opwekt*,” d. i. »mij dunkt dat zij nu geheel bemoedigd zijn.” Het pron. 't of *het* is in *dunct* ingesmolten.

(In den *Walewein*, vs. 10025, lees ik *nopen* als intr., in den zin van *zich bewegen*).

Nose v., II. c. 36. v. 1913, *schade*, *ongemak*, *verdriet*. Zie CLIGNETT, Aant. op MAERLANT's *Sp. Hist.* II. Aant. bl. 132 vlg., *Vanden houte* enz. Gloss.

Het is van het ww. *nosen*, oorspronkelijk één met het Latijnsche *nocere*. CLIGNETT t. a. pl. zegt, dat dit ww. zeldzaam voorkomt: men vindt het in den *Theoph.* vs. 924, *Leven van St. Amand*, I. 1119, *Belg. Mus.* 1845, bl. 96, vs. 1003, enz. Vgl. ook *Floris e. Bl.* Gloss. en Prof. JONCKBLOET op den *Dietscen Catoen*, bl. 41.

Nosel adj., I. c. 23. v. 20 var. Bijl. A. (de ware lezing), *schuldig*, *slecht*, het opp. van *onnóozel*. Van hetzelfde *nosen*, waarvan bij Nose. Een voorbeeld van *nosel* in den zin van *schadelijk* haalt Prof. CLARISSE aan in zijne aant. op de *Natuurkunde* enz. bl. 421; zie ook het *Uittl. Woordenb.* op HOOFD, op *Noosselijk*.

Nuwe mare. Zie Niemare.

O.

Ocht, II. c. 36. v. 1359 var., enz. enz., *of*.

Oefenen. Afgode —, II. c. 19. v. 122, *afgoderij plegen* of (*uit*)*oefenen*. Zoo in den *Delftschen Bijbel* van 1477, aang. bij Prof. LULOFS, *Handboek*, bl. 246:

Du en sulste dij gheen beelde maken: noch ghene ghelikenisse..... en sultstu niet aenbeden noch *oeffenen*.

Men zeide ook *den acker oefenen*, voor *bebouwen*. In beide zinnen is het 't Lat. *colere*.

Oer. Zie Oor.

Oert. Zie Oort.

Of, Off, Oft, Ofte, I. c. 24. v. 65, c. 25. v. 103, 108 (en var.) enz. enz., *indien*.

- Ofbreken (andren sijn lant —), III. c. 25. v. 96,
*een ander afbreuk doen ten opzichte van zijn land,
 hem daarvan gedeeltelijk berooven.*
- Ofdwaen. Zie Dwaen.
- Officiale m., III. c. 14. v. 194, *die een geestelijk
 ambt (officium) bekleedt.*
- Ofgaen. Zie Afgaen.
- Ofkeren intr. Ghevens —, III. c. 23. v. 47,
*zich van het geven afwenden, zich daaraan ont-
 trekken.* Zie bij Keren.
- Oflegghen, ook Aflegghen en Avelegghen
 trans., I. c. 35. v. 39, II. c. 19. v. 130, *in on-
 bruik brengen, laten varen, afschaffen*, zoo als men
 nog van eene gewoonte afleggen spreekt. Vandaar
 of gheleit (var. gheleeght), III. c. 14. v. 241,
 c. 26. v. 185, *in onbruik geraakt.* Vgl. Neder-
 legghen. Ten naauwste hiermede verwant is
- Oflegghen trans., III. c. 4. v. 136, *(iets) afslaan,
 van de hand wijzen, zich er van afmaken.* Doch
 vgl. Omlegghen.
- Ofweghes adv., II. c. 45. v. 78, *van den weg af,
 op eene heimelijke plaats.*
- Oghekeer, I. c. 3. v. 44, *oogwenk*, als aandui-
 ding van het kortstmogelijke tijdsbestek, gelijk ons
oogenblik. In dezelfde opvatting staat ook een
 oghe opslaen, I. c. 2. v. 26, II. c. 54. v. 82,
 en also zaen, alse een oghe toesoude slaen,
 I. c. 5. v. 38. Vgl. hierover DE JAGER, *Verscheid.*
 bl. 254 vlg.
- Oyt adv., II. c. 36. v. 32, 601, III. c. 23. v. 89
 enz., *altijd, steeds.* Vgl. Ye en ons *immer*, dat

desgelijks de betekenissen van *umquam* en *semper* vereenigt.

Occusoen, **Ocsuin** (var. ook *occasoen*, *ockyzoen* en *ockisoen*) o., III. c. 4. v. 288, c. 9. v. 23, *aanleiding*, *oorzaak*, *beweegreden*, of wel, III. c. 23. v. 18, *verdichte beweegreden*, *voorwendsel*. Om dit *occusoen*, I. c. 42. v. 155, *naar deze aanleiding*, *om deze reden*, *op grond hiervan*, om *docsoen* dat, II. c. 52. v. 3, *om reden dat*, *omdat*. Het is 't Lat. *ocoasio* in ruimere toepassing.

Om dat conj., zeer gewoon in den zin van ons *opdat*. Waar een *praesens* voorafgaat, wordt het òf met den *praes. conj.* geconstrueerd, I. c. 42. v. 82, c. 48. v. 75, III. c. 11. v. 81, òf met het *fut.*, I. c. 6. v. 3, òf met *moghen*, I. c. 24. v. 90; waar een *imperf.* voorafgaat, met den *condit.* (*zoude*), I. c. 17. v. 31; bij een *imperat.*; met *praes. conj.*, III. c. 4. v. 247, enz.

Omberecht (var. *onberecht*), III. c. 4. v. 59, *onbediend*, *zonder bij zijn sterven de genademiddelen der kerk (het kerkelijk regt) ontvangen te hebben*.

Ombesceden (ook *onbescheeden*) adj., III. c. 12. v. 79, *zonder juist oordeel*, *onverstandig*, en vandaar, I. c. 31. v. 35, II. c. 30. v. 28, *onbeschoft*, *overmoedig*, niet in de zwakke opvatting van ons hedendaagsche *onbescheiden*, maar veeleer de krachtige uitdrukking der plompe ruwheid, die het gevolg van onverstand is. Zie bij *Bescheden*, waar ik dit woord, in de ontwikkeling zijner be-

teekenis, nader verklaard heb. Hiertoe behoort ook Ombescheidenheit, —eden, I. c. 32. v. 98, *onmatigheid, redelooze zwelgzucht.*

Omelie, —ien, II. c. 48. v. 691, *leerrede, preek.*
Gr. *ὁμιλία.*

Omlegghen trans., III. c. 4. v. 136 var., niet hetzelfde als oflegghen (zie ald.), zoo als de tekst heeft, maar *inkleeden, bemantelen*, om de hardheid der weigering te verzachten. Het is dezelfde metaphora als *er doekjes om winden* enz. Hier houd ik het voor de ware lezing.

Ommate (var. onmate) v., I. c. 29. v. 132, *overmoed, buitensporigheid.* Zie mijne aant. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 175. Doch III. c. 26. v. 11 staat het in de bijzondere opvatting van *ijdel gezwets* of *snoeverij*. Kortom, die de *maat* te buiten gaat, hetzij in daden of woorden, die pleegt *onmate*.

Ommegaen. Der werelt —, I. c. 40. v. 21, *de geheele omvang, de gansche uitgestrektheid der aarde.* Hiertoe behoort ook het adv. *ommegaende*, I. c. 8. v. 2, c. 43. v. 22, *in omvang, in omtrek.*

Ommenschelijc, —like adj., II. c. 15. v. 147, *bovenmenschelijk*; doch, IV. c. 5. v. 27 (onm.), in de hedendaagsche beteekenis.

Ommerinc, II. c. 54. v. 84, *kring, cirkel, omtrek*, hier dus *het uitspansel*. Vgl. *omringen*.

Omsaten, III. c. 12. v. 181, bl. 143 var. v. 10, *de bewoners der omliggende landen.* Vgl. *landzaten, onderzaten* enz.

Omtrent adv., I. c. 11. v. 14, c. 14. v. 29, II. Prol. v. 26, *in de rondte, rondom.*

Onbelet (ook ombeledt), II. c. 41. v. 103 var., *ongehinderd, ongedeerd, zonder letsel*. Zie **Letten**.

Onbescheeden. Zie **Ombesceden**.

Ondadich, —ighe adj., I. c. 41. v. 113, II. c. 50. v. 31 var., c. 59. v. 66, *misdadig*. *On* heeft hier de kracht van *wan*, als in *onkruid, ondier, onmenssch*, enz.

Ondanc hebben, III. c. 15. v. 173, (*van iets*) *verdriet of berouw hebben, geregte vergelding (daarvoor) ontvangen, boeten*. Zie **Danc**.

Ondanckelicheit, III. c. 1. v. 135, c. 2. v. 105, *ondankbaarheid*. Zie **Danckelichede**.

Onder, gevolgd door *ende*, I. c. 29. v. 49, *beide —en, zoowel — als*. Zie mijne breede verklaring van deze zegswijze in **DE JAGER'S Archief**, I. 69—72. Ten overvloede voeg ik er nog een paar nieuwe bewijsplaatsen bij. In de fragmenten van *Huon de Bordeaux* (*Nieuwe reeks van W. d. M. v. N. Lk. V*), bl. 285, vs. 29:

Maer wel .V^c. der verrader
Die so waren daer te gader,
Onder rudders *ende* knecht.

Lancelot, vs. 45660:

Ende *onder* te watere *ende* te lande
Soe eest .XV. milen tot daer.

Karel de Gr., II. 730 (vroeger door mij voorbijgezien):

Menegen versloechi in there,
Onder Persine *ende* Affricane.

Onderhalf, II. c. 48. v. 12 var., *anderhalf*. Deze vorm komt niet alleen voor in *Karel d. Gr.*

- (zie Gloss.) en in de var. op de *Natuurkunde enz.* vs. 525, maar staat ook bij KIL. opgeteekend. Men denke noch aan schrijffout, noch aan dialektverschil, maar verklare het op dezelfde wijze als *ondertusschen* en *onderwijl* uit de bovengenoemde kracht van *onder*. $1\frac{1}{2}$ staat tusschen 1 en 2 in: het is hun *onderling* middelpunt. Het is dus een geheel ander woord dan *anderhalf*, ofschoon daarmede in beteekenis geheel, in klank bijna, overeenstemmende.
- Ondermoeten. Hem—, II. c. 3. v. 147, *elkander ontmoeten*.
- Ondersteken. Hem—, IV. c. 9. v. 43 var., *elkander stooten*. Zie Steken.
- Ondertusschen adv., I. c. 48. v. 179, II. Prol. v. 57, *er tusschen in, tusschenbeiden*, het Lat. *passim*.
- Ondervinden (ondervant) trans., II. c. 7. v. 63, c. 12. v. 26, c. 48. v. 422, 690, c. 49. v. 25, III. c. 15. v. 291, c. 20. v. 15, *bevinden, te weten komen, leeren kennen*, het gevolg van *onderzoeken*. Nog in de 17^e eeuw was het in gebruik, doch in den verder afgeleiden zin van *kennen*. »*God, die alle harten ondervindt*,» is bij CATS eene niet ongewone uitdrukking. Zij komt ook reeds voor in *Karel d. Gr.* I. 840.
- Onderwinden. Anders mans wif —, I. c. 45. v. 95, en hem onderwijn den van a. m. w., *ibid.* v. 99 var., *zich inlaten, het houden met de vrouw van een ander*.
- Ondrachticheit, I. c. 40. v. 46. Men leze, met

de var. (Bijl. A.), oneendrachticheit, dus *tweedragt*. Ondrachtich, van eene vrouw gezegd, staat altijd in den gewonen zin van *onvruchtbaar*, als II. c. 3. v. 98, 107, 110, c. 24. v. 119.

Op de laatste pl. heeft de var. ongedrachtich.

Ongave adj., I. c. 32. v. 15, van wijn gezegd, *onzuiver*, *slecht*. Thans wordt het van geene vloeistof meer gebruikt, maar oudtijds was de beteekenis zoo ruim, dat b. v. in de *Brab. Yeesten* (II. 5499) zelfs van »een verradere ende een *ongave*» gesproken wordt, d. i. *een valsch*, *slecht man*, die niet is wat hij schijnt, maar op de proef evenveel waling wekt als *ongave* wijn aan den disch.

Onghedaen adj., IV. c. 1. v. 68, *onverrigter zake*, *zonder gedaan te hebben wat men wilde*. Dezelfde active opvatting van een part. pass. treffen wij aan in onghedocht. Zie aldaar. Doch dit punt hoop ik elders opzettelijk te behandelen.

Onghedeghen adj., III. c. 3. v. 1186, *klein*, *gering*, *onbeduidend*, van ghedeghen (zie ald.), het part. van dighen, dien, ons (*uit*)dijen. Ghedeghen is dus gegroeid, onghedeghen oorspronkelijk *onvolgroeid*, *onvolwassen*. In dien eigenlijken zin zegt de auteur van *der Vrouwen Heimel*. vs. 634:

Van eenen droeghen melancolijn
Comt een elene menschelkijn,
Onghedeghen ende droeve van sinnen.

» een *onvoldragen* kind.» En niet anders in *Limborch*, IV. 1006:

Maer Morant scoet op doe
Ende ginc Echites jeghen,
Die jeghen hem sceen *ongedegen*.

Noch het *deformis* van KIL., noch het *onbestand*, *niet opgewassen* van Mr. v. D. BERGH in Gloss., komt hier in aanmerking. » De reus MORANT kwam op ECHITES af, die in vergelijking van hem een *onvol-dragen kind* scheen.” Daarom noemt hij hem straks (vs. 1025) met minachting *ene poppe*, gelijk ook elders (VI. 1106 en 1174) *onghedegen vorme* en *onghedegen poppe* de schimpnamen zijn, waarmede een overmoedig strijder de nietigheid zijner partij bespot.

Ook LEENDERTZ (in Gloss. op *der Minnen Loep*) heeft het woord niet helder begrepen. Zijne verklaring door *improbis* is kennelijk het uitvloeisel eener verwarring met het adj. *ondeghe*, waarmede het niets te maken heeft. *Dese vule onghedeghen* (M. L. II. 3952) is een plomp scheldwoord: *dit verachtelijke miswas, dit wanschepsel*. En langs dezen weg komt men tevens tot het begrip van *deformis*, waarmede KIL. het vertolkt.

Onghehier (var. onghier) adj., Prol. v. 68, I. c. 12. v. 4, c. 13. v. 26, 38, 58, II. c. 46. v. 33 var. enz., *akelig, vreeselijk, schrikwekkend*, veelal van de hel of van verschrikkelijke beesten. Het Hoogd. *ungeheuer*, ons *onguur*. Zie mijne breede verklaring in het *Taalk. Mag.* IV. 67—71, en vgl. de aant. van Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz., bl. 419—425.

Onghecocht adj., III. c. 3. v. 233, *zonder iets gekocht te hebben*. Zie Onghedaen.

Onghelet adv., II. c. 5. v. 107, c. 16. v. 72, c. 20. v. 11, 49, c. 22. v. 26, c. 23. v. 33, *onverwijd*. Zie Letten.

Onghelt gheven, III. c. 23. v. 189 var., *schatting betalen*. Zie KIL. Het komt dus met *boeten*, of *ontgelden*, zoo als de tekst heeft, vrij wel overeen, maar is toch stellig de ware lezing niet.

Onghemac. Tonghemake zijn, I. c. 6. v. 40, II. c. 19. v. 28, c. 23. v. 6, c. 30. v. 22, c. 36. v. 1141, III. c. 17. v. 66, *bedroefd*, *misnoegd zijn*. Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 99 vlg. en vgl. Ghemac. In II. c. 36. v. 380 is het *ongesteld*, *ziek zijn*, even als bij STOKES, VI. vs. 1303. De var. *tonghereke*, hoe gepast ook, behoeft dus nog niet voor de ware lezing te gelden.

Onghemicke adj., met den dat., I. c. 5. v. 5, II. c. 6. v. 179, eig. (*voor iemand*) *niet van pas*, *niet naar den zin* (zie Ghemic), en dus *te groot*, *te dik*, *te zwaar*, *te hoog* enz. voor hem. Zoo in den *Minnén Loep*, II. 1000, vgl. Gloss. Doch, bij uitbreiding, ook zonder den dat. gebruikt, II. c. 4. v. 16, en dan *groot*, *zwaar*, *lomp* in 't algemeen. Zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. I. III*, bl. 110, *Karel d. Gr.* II. 622 enz. De verklaring van BILDERDIJK (*Verscheid.* III. 20) is onjuist; die van WILLEMS (*Brab. Yeesten*, III. vs. 1140) geheel verkeerd.

Ongheraect adj., van het ongelooft, II. c. 9. v. 152, van een mensch, III. c. 3. v. 87, 933, het opp. van wel gheraect (zie Gh.), dus *slecht*, *schandelijk*, *onhebbelijk*.

Ongherecht adj., II. c. 36. v. 196, *ongeregigt*, *slecht*. Zie Gherecht.

Onghereet zijn, III. c. 26. v. 51, *niet voorhan-*

- den, niet te verkrijgen zijn.* Zie *Karel d. Gr.* en *Minnen Loep*, Gloss., mijn *Brief aan Dr. J.* bl. 29, *Walewein*, vs. 1225, 1230, enz.
- Ongherec.** Tonghereke zijn, II. c. 36. v. 380 var., *niet in orde*, dus *ongesteld, ziek zijn.* Elders, in ruimeren zin, *in slechten staat, er slecht aan toe zijn*, kortom, het opp. van te Ghereke. Zie ald. en vgl. Prof. JONCKBLOET, *Spec. d. Velth.* l. III, bl. 88, *Limborch*, Gloss. enz. Den Nom. *ongherec* vindt men in *Reinaert*, vs. 1201.
- Onghesonde** v., III. c. 24. v. 21, *ongesteldheid, ziekte.* Vgl. *Ghesonde.*
- Onghespaert** adv., I. c. 3. v. 40, II. c. 20. v. 59, *zonder ophouden*, elders ook *zonder verwijl*, dus *onverwijld, terstond.* Zie *Sparen* en vgl. DE JAGER, *Verscheid.* bl. 254 vlg.
- Onghestade** adj., I. c. 48. v. 59, en
- Onghestadich**, —ighe, I. c. 22. v. 13, niet in den hedendaagschen zin, maar in dien van *onstandvastig, onzelfstandig*, dus *niet bestand tegen verleiding.* Zie *Ghestade.*
- Onghetelt**, —lde adj., I. c. 24. v. 43, *ontelbaar.*
- Ongheviert** adv., II. c. 36. v. 255, IV. c. 2. v. 29, eig. *zonder rusten*, dus zoowel *zonder ophouden, onophoudelijk*, als *zonder oponthoud, onverwijld, terstond.* Van *vieren*, rusten, *viere, vierde, rust, rustdag.* Zie *D. Doctr.* Gloss., HUYDEC. op *STOKE*, III. bl. 55 vlg., enz.
- Onghevoech** o., I. c. 29. v. 10, II. c. 36. v. 1520, c. 48. v. 1014, eig. *wat niet voegt*, doch in versterkten zin, dus *kwaad, schanddaad* of *schan-*

- delijke behandeling.* Des honghers —, III. c. 24. v. 25, *de kwaal, de kwelling van den honger.* Vgl. Ghevoech en zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 108, VAN WIJN op HEELU, bl. 50 vlg., *Minnen Loep* Gloss., enz.
- Onghewaent adv., II. c. 3. v. 161, c. 40. v. 50, c. 44. v. 62 enz., *stellig, voorzeker*, bevestigingsformule. Vgl. (zonder) Waen.
- Onghewedere (var. Bijl. A. onweder), I. c. 21. v. 30, niet ons *onweder*, maar *slecht weder* in 't algemeen. Hoogd. *ungewitter*.
- Onghier. Zie Onghehier.
- Ongoet. Tongoede maken, I. c. 6. v. 10, *nutteloos maken, verderven.* Zie KIL.
- Onheymelijc adj., II. c. 17. v. 17, *niet heimelijk.*
- Onhoefscheit (var. onhoescheyt), III. c. 4. v. 316, *onwellewendheid*, en
- Onhovesschelijke (var. onhoefschelijke, onhoeschelijc) adv., III. c. 3. v. 626, *onbeleefd.* Zie Hovesch enz.
- Onlanghe, Onlanghen adv., I. c. 10. v. 70, c. 41. v. 97 enz., *niet lang, kort.*
- Onlant, I. c. 35. v. 29, *onbebouwd, woest land.* Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 23.
- Onlede, —en v., eig. *onledigheid*, dus of, II. c. 4. v. 66, *bezigheid, drukte, gewoel*, of, III. c. 25. v. 45, 50, 72, 119, *bezigheid, arbeid.* Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 54 vlg. Prof. JONCKBLOET (Gloss. op de *D. Doctr.*) gaat te ver, als hij het door *tweedragt* verklaart. Het verband van de pl. der *D. Doctr.* laat die verklaring vol-

strekt niet toe, maar eischt de bet. van *drukke*, *gewoel*, waarnit dan verder *perlament ende onminne*, twist en tweedragt, ontstaat.

Onleren, III. c. 10. v. 176, voor ontleren.
Tonleerne, *te ontleeren*.

Onneeren (var. Bijl. A. ontdereren) trans., I. c. 29. v. 134 var., *schande aandoen, onteeren*.

Onnen, met den dat. des pers. en gen. der zaak, Prol. v. 6, II. c. 17. v. 18, III. c. 3. v. 562, *gunnen*. An, I. c. 5. v. 40, c. 48. v. 186, II. c. 45. v. 134, 3. p. enk. praes. (met de vocaal van 't Imperf.), *gunt*. Vgl. Ans. Ghi ont, III. c. 3. v. 104, 2. p. meerv. praes., *gij gunt*. Onste, I. c. 38. v. 9, II. c. 46. v. 26, c. 47. v. 113, Imperf., *gunde*. Vgl. Jonnen.

Onnere v., I. c. 28. v. 78 enz., *oneer*, doch in de sterkere opvatting van *schande*. Hi laet die scande voor donnere gaen, III. c. 16. v. 63, *hij pleegt schande voor en schande na, hij stapelt schanddaad op schanddaad*, een spreekwoord.

Onnosel adj., I. c. 23. v. 9, 12, II. c. 16. v. 40, c. 36. v. 1817, III. c. 12. v. 192 enz., *onschuldig*. Zie Nosel.

Onnoselheit, —ede, II. c. 16. v. 35, c. 36. v. 1795 enz., *onschuld*.

Onraet, III. c. 3. v. 78, *gebrek aan raad, aan goed overleg*. LEENDERTZ, in Gloss. op den *Minnen Loep*, verklaart het door: *onbedachtzaamheid, gevaar, schade*. Het eerste is goed en geldt op al de drie pll. van den *M. L.*; doch wat die bei-

de andere geheel verschillende woorden hier te maken hebben, begrijp ik niet.

Onraste, —en v., III. c. 4. v. 526, 531, *onrust*, *zorg*, *kommer*. Zie *Raste* en vgl. mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 37, *Limborch Gloss.*, enz.

Onrustelijk (var. *Bijl. A. onrasteleec*) adj., I. c. 44. v. 10, *onrustig*, *oorlogzuchtig*.

Onscone adv., II. c. 48. v. 1029, *op eene schandelijke wijze*, een gewoon euphemismus, thans met zoovele andere geheel verloren. Men doorloope slechts de in dit Gloss. met **On**—beginnende woorden, en elk lezer, die voor sijnheid van taal een open oor heeft, zal beseffen, hoeveel wij hebben laten versterven.

Onscout (ook *Onscult* en *Ontscout*) gheven (var. —doen), I. c. 23. v. 52, *zich verontschuldigen*; —doen omme iemand (var. iemands —doen), II. c. 58. v. 97, iemand *verontschuldigen*, *zijne voorspraak zijn*, *hem verdedigen*; —soeken, III. c. 23. v. 30, *zich zoeken te verontschuldigen*, *uitvlugten zoeken*.

Onsienlec adj., III. c. 4. v. 413, *gevaarlijk*, *hagchelyk*. Zie *HUYDEC.* op *STOKE*, I. bl. 104 vlgg. en 364, *Karel de Gr.*, *Limborch* enz., *Gloss.* De verklaring van v. H. op *KIL.* is valsch.

Onsluten, IV. c. 1. v. 38 var., *ontsluiten*.

Onsoete adv., I. c. 48. v. 49, II. c. 47. v. 105, c. 53. v. 49, *op eene onzachte*, *harde wijze*.

Onspienen. Zie *Ontspienen*.

Onspoet, III. c. 10. v. 163, *ongeluk*, *ramp*, hier tevens eene woordspeling, want men kan het ook

als oppos. van *spoed*, dus van *haeste*, opvatten. De bedoeling van het spreekwoord is dubbel: »kwade haast is geene haast, maar brengt ongeluk aan.»

Onstade, II. c. 44. v. 502, *ongemak*, *schade*, *nadeel*, het opp. van *Stade*. Zie aldaar.

Onste, —en v., II. c. 11. v. 39, c. 61. v. 10, III. c. 3. v. 322, c. 11. v. 76, c. 14. v. 211, c. 15. v. 103, *gunst*, *genegenheid*. Vgl. Onnen en Jonste.

Ontbaren met den gen., II. c. 4. v. 6, klankwisseling van ontberen, dat hier zoowel in den hedendaagschen zin kan opgevat worden, als in den oudtijds gewonen. Zie het volg. art.

Ontbeeren met den gen., III. c. 3. v. 214 var., verkeerde schrijfwijze voor ontberen, *nalaten*. Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 548, CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 69 vlg.

Ontbieden (ontboot) iets aan iemand, I. c. 46. v. 87, II. c. 36. v. 188, c. 55. v. 68, III. c. 3. v. 722, 724, *doen weten*, *aanzeggen*. Het tegenwoordige *ontbieden* is elliptisch voor »*ontbieden dat hij kome.*» Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 244 vlg.

Ontbinden (ontbant, ontbonden) trans., II. c. 13. v. 55, c. 36. v. 114, c. 45. v. 10, c. 48. v. 689, 694, c. 52. v. 134, III. c. 4. v. 256, c. 12. v. 25, c. 14. v. 96, c. 18. v. 11, IV. c. 7. v. 23, *uitleggen*, *ontvouwen*, *verklaren*.

Ontbiten (ontbeet) trans., I. c. 28. v. 62, (eene spijs) *nuttigen*, *gebruiken*. Men zeide het ook van dranken, als bij MAERLANT, *Sp. Hist.* D. II. bl. 170, vs. 31:

Ne waent niet dat wi dronken sijn,
Wine *ontbeten* noch heden *wijn*.

Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 206, *Hor. Belg.* V. bl. 53, vs. 266, *Reinaert*, vs. 611, enz., waar men ook de spelling *onbiten* en *ombiten* vindt.

Deze ruimere beteekenis des woords is de oorspronkelijke: de tegenwoordige slechts eene bijzondere toepassing.

Ontdaen part., II. c. 36. v. 909, *ontsteld*, *verschrikt*; III. c. 12. v. 161, *in de war* gebragt. Elders, in een anderen zin, van

Ontdoen (ontdede, var. ook ondede en ont-dade) trans., I. c. 23. v. 129, II. c. 36. v. 703, c. 59. v. 21, III. c. 23. v. 133, *openen*. Ontdaen part., II. c. 36. v. 1292, IV. c. 5. v. 24, *geopend*.

Ontdraghen. Sijn lijf —, I. c. 46. v. 111, *het leven er af brengen*, *zijn leven behouden* (uit een gevaar). Maar elders, in afgeleiden zin, d lijf —, II. c. 41. v. 115 var., III. c. 5. v. 87 var., *zich onderhouden*, *zich het levensonderhoud verschaffen*. Op beide pll. heeft de tekst bedraghen. Zie aldaar.

Voor de eerste spreekwijze, die zich van zelf uit de oorspronkelijke kracht des woords ontwikkelde, zie men CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 308, *Limborch Gloss.* (ondr...), *Ferguut*, vs. 2445, 3593 enz. De laatste wordt te regt verklaard door HOFFMANN v. F. op *Caerl ende Eleg.* bl. 54, die tevens van de pl. uit den *Esopet* eene betere uitlegging geeft dan CLIGNETT t. a. pl. gedaan had. Zoo luidt ook

het opschrift van een hoofdstuk in de *D. Doctr.* bl. 179:

Hoe men lichte die nature mach *ontdragen*.

d. i. *onderhouden*.

Ontfacht. Zie Ontvechten.

Ontfaen (ontfine, cas. obl. ontfane), IV. c. 9. v. 86, 104 enz., Infin., en, I. Prol. v. 13, c. 4. v. 44 enz., Part., *ontvangen*. Ontfaet, I. c. 9. v. 81 enz., 3 pers. sing. praes., *ontvangt*.

Dat, I. c. 9. v. 53 (vgl. 81 vlg.), de maan gezegd wordt te *ontfaen*, d. i. »na eenige oogenblikken van verduistering, door de zon weder met licht bestraald te worden:» zie daarover de aant. van Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz. bl. 360 vlgg.

Ontfanclic adj., IV. c. 12. Besluit. v. 26, *welgevallig*. Lat. *acceptus*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 409.

Ontfermherticheyt, I. c. 2. v. 19 var., *barmhartigheid*.

Ontfermich, —ighe adj., I. c. 39. v. 71, *barmhartig*.

Ontfermicheit, —ede, I. c. 2. v. 19, c. 13. v. 118, c. 14. v. 83, c. 24. v. 88 enz., *barmhartigheid*.

Ontgoeden. Hem—, III. c. 20. v. 18, *zich van zijn goed ontdoen*. Het part. *ontgoet* bij STOKES, I. vs. 1208. Vgl. Goeden.

Ontgout, II. c. 16. v. 29, c. 47. v. 118 var., Imperf. van ontghelden, voor *ontgold*. Zie Gout.

Onthoopt van ghenaden, II. c. 36. v. 1783, *be-roofd van hoop* (op genade). Over den zin de-

zer pl., zie bij Nopen. *Onthopen* met den gen., voor *wanhopen aan iets*, lees ik bij HEELU, vs. 7575.

Onthouden trans., II. c. 14. v. 54, *omvatten, bevatten*.

Hem—, IV. c. 5. v. 38, *zich ophouden, zijn verblijf houden*; II. c. 16. v. 74, *zich onderhouden*. Beide beteekenissen nog in de 17^e eeuw zeer gewoon.

Onthout, —oude o., I. c. 35. v. 32, III. c. 10. v. 21, c. 24. v. 42, c. 26. v. 136, *levensonderhoud, voedsel*.

Onthout, II. c. 36. v. 1509 var. Zie Behout.

Ontkeert, II. c. 36. v. 866, *buiten zich zelven gebragt* van verwondering en schrik. Zie (buiten) Kere.

Ontkeren iets aan iemand, II. c. 48. v. 1190, *afhandig maken, ontnemen*, gelijk wederkeren (zie Keren) *teruggeven* beteekent. In het Gloss. op *Partonopeus und Melior*, bl. 242, vertaalt MASSMANN het door »*verkehrt*, perversus,” woorden, die men op deze zijne vertaling zou kunnen toepassen. De ware verklaring van dezelfde plaats had hij kunnen vinden bij BILDERDIJK, *Verscheid*. III. 159, die te regt het Hoogd. *entwenden* ter vergelijking aanvoert. Zie ook de aant. van LELYVELD op HUYDEC. *Proeve*, I. 499.

Ontcleet van Gods gracie, I. c. 23. v. 5, *van de genade Gods verstoken*. Men wachte zich, *ontcleet* hier met de naaktheid (vs. 2) van het eerste menschenpaar in verband te brengen.

Vanden gelde ontcleet, zegt MAERLANT in het

Leven van St. Franc., vs. 715, en *zich uitkleeden*, voor *al zijn goed te koste leggen*, is nog eene gemeenzame spreekwijze.

Ontcrechten, **Ontcrachten** iets aan iemand, II. c. 36. v. 1818, c. 48. v. 1189, *met kracht d. i. met geweld ontrukken, ontweldigen*. Men schreef ook *ontcrichten*. Zie de aant. van LELYVELD op HUYDEC. *Proeve*, I. 497 vlgg. De fout van Prof. LULOFS (*Handboek*, Gloss.), die aan een frequent. van *ontcrighen* denkt (op gezag eener losse gissing van WILLEMS op HEELU, vs. 25), is reeds aangewezen door DE JAGER, *Nalezing* enz. bl. 34 vlg.

Ontladen. Des kinds — worden, I. c. 26. v. 24, *verlossen, bevallen*.

Ontleggen, III. c. 4. v. 136 var., Imperf. *ontleide* (iets aan iemand), II. c. 44. v. 401, »eigenlijk, wat een ander grijpen wil, *verleggen*, en alzoo hem mis doen grijpen; van daar, door eene uitvlugt, eene slimheid in woorden of daden, *ontwijken, onthouden*;" zoo luidt de juiste verklaring van dit woord in het *Uitt. Woordenb.* op HOOFT, ook aang. in mijne aant. op *Warenar*, bl. 216.

In de eerstgenoemde pl. geeft zoowel deze var. als het oflegghen van den tekst een zeer goeden zin; doch de andere var. (omlegghen, zie ald.) houd ik voor de ware lezing, gelijk ik reeds boven gezegd heb.

Ontleiden (var. *ontleedden*), II. c. 36. v. 1583, 1708 var., *ontvoeren, wegleiden*. Part. *ontleedt*

(van Gods gracen), I. c. 23. v. 6 var., (*van Gods genade*) *door verleiding afgebragt, afgetroond.*

Ontliven, II. c. 12. v. 42, III. c. 2. v. 114, Part. ontlijft, II. c. 17. v. 89, *van het leven berooven.* Zie Lijf.

Ontmaken, I. c. 2. v. 25, II. c. 19. v. 136, c. 51. v. 132, III. c. 3. v. 835, c. 4. v. 8, *vernietigen, doen ophouden te bestaan.* Zie Gloss. op Karel d. Gr. en Minnen Loep.

Ontploec, II. c. 17. v. 21, Imperf. van ontplukken intr., *zich openen*; ontploeken, II. c. 13. v. 109, Imperf. plur., en, II. c. 15. v. 90, c. 24. v. 82, Part. van hetzelfde ww., doch trans., *openen.* Sine redene —, III. c. 26. v. 156 var., *zijne bewijsgronden blootleggen, openbaren.* Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 453, Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. I. III,* bl. 72, enz.

Ontplucken iets aan iemand, I. c. 45. v. 24, *ontnemen, ontrooven.*

Ontrechten iets aan iemand, II. c. 36. v. 1818 var., door *regterlijke uitspraak ontzeggen.* Doch de lezing van den tekst verdient de voorkeur. Het schijnt, dat *ontrechten* al vroeg verouderd is: althans meermalen treft men *ontrechten* (of *ontrichten*) als variant aan. Zie de aant. op HUYDEC. *Proeve*, I. 500.

Ontschuldighen iemand van iets, III. c. 3. v. 1245, (*iemand in iets*) *verontschuldigen, (het hem) niet ten kwade duiden.*

Ontsetten, II. c. 48. v. 1138, (een besluit, eene

- verordening), *intrekken*, *afschaffen*, het oppos. van Setten. Zie aldaar.
- Ontsiene adj., I. c. 26. v. 125, hetzelfde als onsiene, *leelijk*, *schandelijk*. Zie de aang. bij Onsienlec. Doch de lezing der var., *tontsiene* d. i. *te ontzien*, zal wel de ware zijn.
- Ontsinnen intr., II. c. 24. v. 98, *buiten zijne zinnen geraken* van toorn. Vandaar ontsint (var. onsint) op iemand, II. c. 22. v. 59, *zeer ver-toornd*, *verwoed*; elders ook in de hedendaagsche opvatting van *zinneloos*.
- Ontslaen. Wijn—, III. c. 3. v. 909, *het wijnvat openen*, *de spon van het bomgat afslaan*, of wel, *wijn opdoen*, *aanschaffen*, wat onze kooplieden nog *inslaan* noemen. Is dit laatste het ware, dan hangt het te zamen met de uitdrukking *de tenten ontslaen*, d. i. *opslaan*, vermeld bij v. H. op KIL.
- Ontsparen, III. c. 3. v. 146, c. 21. v. 25 var., *opsparen*. Zie KIL., *die Dietsce Catoen*, vs. 393, enz.
- Ontspienen (tekst onspienen), II. c. 53. v. 48 var., Imperf. plur. van ontspannen intr., *zich ontspannen*, *los raken*, *vaneengaan*. — *Spien* was het regelmatige Imperf. van *spannen*: zie Dr. HALBERTSMA, *Lett. Naoogst*, I. 43, VELTHEM, bl. 204, *Ferguut*, vs. 365, *Walewein*, vs. 11107, enz.
- Ontspringhen intr., III. c. 1. v. 78, 145, Imperf. ontspranc, I. c. 39. v. 55, eig. *uit den slaap opspringen*, *dus wakker worden*, *ontwaken*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 392, enz.
- Ontvechten intr., met den dat., I. c. 6. v. 41,

(iemand) *ontworstelen*, zich met geweld van hem losrukken, *ontgaan*; vandaar (Imperf. *ontvacht* of *ontfacht*), II. c. 61. v. 53, III. c. 4. v. 373, *ontgaan*, *mislukken*. Uitvoerig handelde hierover de Heer DE JAGER in het *Letterlievend Maandschrift*, 1845, Boekbeoord. bl. 265—267. Ziehier tot nadere bevestiging nog een paar voorbeelden. *Der Ystorien Bloeme*, fol. 9. c.:

Want hi [*S. Johannes*] die scripture heeft ontbonden
Ende Gods verholenheit voert bracht,
Datten andren al *ontvacht*
Ende besloten bleef, dats waer.

Lancelot, vs. 31139: »In eene andere kamer lag”
die coninginne,
Diere dat slapen al *ontfacht*,
Want si weende al den nacht.

Walewein, vs. 8330:

Met dusghedaenre sericheit
Daden si claghe, eert hem *ontfacht*,
Al tote over die middernacht.

d. i. *voordat het hun ontging, voordat er een einde aan kwam*. Zie ook *Belg. Mus.*, 1846, bl. 51, vs. 5 enz.

Ontwee adv., I. c. 17. v. 49, II. c. 22. v. 9, c. 36. v. 1623, 1766, c. 55. v. 108, III. c. 4. v. 372, IV. c. 9. v. 46, niet juist *in tweeën*, maar *in stukken*, *kapot*, even als het Lat. *dis*. Die zide met enen spere — steken, II. c. 36. v. 1522, is zooveel als *doorsteken* en dus *vaneenrijten*; *tlijf* — *ghecselen*, II. c. 51. v. 117, *het ligchaam aan flarden geeselen*.

Ontweeght, III. c. 6. v. 80, *van den weg afgedwaald*, *het spoor bijster*. Men gebruikte *ontweghen* zoowel trans. als intr., dus *van den weg af-*

brenge en *afdwalen* beide. Zie Prof. SIEGENBEEK op de *Heim. d. Heim.* bl. 443 vlg.

Ontwecken intr., IV. c. 10. v. 18, *ontwaken*. Al de drie HSS. stemmen hier overeen; doch al stond het ook in duizend HSS., en bij welken schrijver ook, nooit zou de vorm te regtvaardigen zijn, die trans. is en blijven moet. Beter gebruikt het de auteur van *der Ystorien Bloeme*, fol. 18. c.:

Daer si in slape laghen beide:
Doen *ontwecte* hise ende seide.

Ontwisen. Enen sijn lijf (of dlijf) —, I. c. 35. v. 88, *iemand ter dood veroordeelen*, eig. *hem sijn leven door een regterlijk gewijsde ontzeggen*.

Onverbeidentheit, —eden, I. c. 32. v. 98 var., *ongeduld*, van 't ww. *verbeiden*, wachten. Doch de lezing van den tekst is de ware.

Onvergouden (loon), III. c. 1. v. 64, (*onvergol-den*), *onbetaald*.

Onvermoghen adj., III. c. 3. v. 339, *onvermogen*d, *zwak*, *gebrekkig*. Men had ook *vermoghen* als adj., d. i. *vermogen*d, *magtig*: beide nog later in gebruik. Zie mijne aant. op *Warenar*, bl. 87.

Onversocht, III. c. 3. v. 1218, *onverleid*, *vrij van verzoeking*.

Onversterfelijc, —like adj., II. c. 13. v. 36, *onsterfelijk*, *eeuwig*.

Onvertellijc, —like adj., I. c. 19. v. 68, *onuitsprekelyk*.

Onvrame v., I. c. 24. v. 4 var., *schade*, *nadeel*. Gewone klankwisseling voor *onvrome*. Zie ald. en vgl. *Vrame*.

Onvrede, II. c. 48. v. 480, IV. c. 5. v. 14, *twist*.

Onvro, Onvroë adj., III. c. 9. v. 108, in den eigenlijken zin van *niet vrolijk*, en dus *bedroefd*. Vandaar, met een oudtijds zoo gewoon euphemismus, de spreekwijze: onvro maken, I. c. 41. v. 12, c. 48. v. 48, *in het ongeluk, in het verderf storten*, en (des) onvroë worden, III. c. 4. v. 396, *treurige gevolgen (er van) ondervinden*, (*er door*) *in het ongeluk geraken*. Elders, III. c. 3. v. 1058, staat diezelfde spreekwijze weder in zwakkere opvatting, want de zin is: »dat hij van den koek *geen plezier* zou *hebben*, dat hij er van verstocken zoude blijven.»

Onvrome subst., III. c. 20. v. 52, *schade, nadeel*.
Zie Vrome.

Onwaerde (var. onweerde, onwerde), —en v., I. c. 26. v. 74, II. c. 58. v. 77, *verachting, smaad*. Den ynglen tonwaerden, I. c. 15. v. 8, *den engelen tot smaad*; in sijnre groter—, II. c. 36. v. 818, *tot zijn grooten smaad, om hem zwaar te honen*. Iemand —doen, II. c. 38. v. 64, *smaad of hoon aandoen*.

In I. c. 27. v. 4, IV. c. 8. v. 27, geldt de afgeleide beteekenis van *gevoel van geleden hoon, wrokkende spijt*, en beantwoordt het derhalve bijna aan ons *verontwaardiging*.

Onwaerde adv., II. c. 44. v. 555, *smadelijk*.

Onwaert (var. onweert, onwert), —rde adj., I. c. 16. v. 65, III. c. 3. v. 147, 387, 701, 993, c. 5. v. 52, *veracht*. Onwaert hebben (ie-

mand), III. c. 4. v. 35, *verachten*, even als *lief hebben*, *leed hebben*, enz.

Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 145, 196, en vgl. bij Waerde en Waert.

Onwette, II. c. 48. v. 1132, *onwettigheid*; maar elders, I. c. 48. v. 6, *ongodsdienstigheid*, *afgoederij*, namelijk *wet* in den gewonen zin van *godsdiens*t genomen.

Onwille (ook onwil), I. c. 21. v. 32, c. 27. v. 48, eig. *wat men niet wil*, dus *onaangenaamheid*, *verdriet*. Zeer gewoon met het bezitt. voornw.: *sijn*—, I. c. 23. v. 72, c. 27. v. 48 var., *wat hem onaangenaam of verdrietig is*.

Oor, Oer, —re, m. en v., I. c. 42. v. 115, *erfgenaam*, hier *erfdochter*; doch doorgaans (onz.), I. c. 29. v. 12 var., v. 62, 63, 103, 130, II. c. 1. v. 72, c. 49. v. 54, 57, III. c. 4. v. 147, *nakroost*, *nakomelingschap*. Recht oor, II. c. 48. v. 1090, *afstammelingen in de regte lijn*. Van oor thoore (var. van ore te ore en van oere toere), II. c. 49. v. 75, *bij erfopvolging*. — Fr. *hoir*, Lat. *haeres*.

Oorbaer, —are m. (var. orbare, n.), Prol. v. 13, I. c. 14. vs. 41, c. 31. v. 31 enz., orbaer, I. c. 7. v. 40, c. 22. v. 61, 62 enz., orboer, orbore, I. c. 31. v. 70 var., III. c. 6. v. 41 enz., *nut*, *voordeel*.

Oorbaerlijk, of —lic adj., II. c. 48. v. 1175, III. c. 3. v. 212, c. 4. v. 5, *nuttig*, *dienstig*, *voordeelig*.

Oordene. Van oordenen, IV. c. 4. v. 16, *ge-*

ordend, tot eene geestelijke (ridder)orde behorende.

Oorconde, Orconde v. en o., I. c. 45. v. 98, c. 46. v. 22, II. c. 36. v. 298, 1245, IV. c. 7. v. 44, *getuigenis*, in ruimeren zin dan het tegenwoordige *oorkonde*.

Oorconden, Orconden trans., I. c. 2. v. 17, III. c. 3. v. 578 enz., *getuigen, vermelden*.

Oorcontscap, Orkontscap, —pen of —pe, II. c. 36. v. 2029, 2035, *getuigenis*, doch niet geheel hetzelfde als oorconde. Het laatste is *het getuigde*, het eerste *de daad van getuigen*. Thans behoorren wij deze beide denkbeelden door het geslacht, *het getuigenis* en *de getuigenis*, te onderscheiden. Dat velen dit voorbijzien, en het woord ook in den eersten zin vrouwelijk gebruiken, is eene miskennis van het logisch beginsel, dat toch bij de geslachtsbepaling eene hoogere kracht heeft dan het grammatische.

Oorlof nemen, II. c. 5. v. 9, c. 28. v. 86, (aan iemand) II. c. 5. v. 104, *afscheid nemen (van iemand)*. Vgl. bij An.

Oort, Oert m. en o., II. c. 54. v. 80, eig. *een vierdedeel*, maar, bij uitbreiding, *een zeer klein onderdeel* in 't algemeen. Vandaar, in nog ruimere beteekenis, *mar een —*, II. c. 46. v. 28, *slechts eene kleinigheid, zoo goed als niets*, niet een —, Prol. v. 36, III. c. 6. v. 41, c. 14. v. 29, c. 15. v. 214, 272, *geen zier, volstrekt niets*. Vgl. bij Bast.

Ootmoet m., III. c. 27. v. 50, *genade*, het gevoel

van den vergevingsgezinden regter, niet (gelijk thans) van den berouwhebbenden zondaar. Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 514, CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 80, enz.

Op (ook wel Up gespeld). Geen voorzetsel in onze taal was oudtijds ruimer van toepassing. De verschillende wijzigingen, die in den *L. Sp.* voorkomen, kunnen gevoegelijk tot drie hoofdbegrippen gebragt worden, die natuurlijk ten naauwste zamenhangen, of liever, uit elkander voortvloeijen:

1°. *Plaats- en tijdsbepaling*, als: Op drie milen, II. c. 48. v. 1073, *op drie mijlen afstands*; op dat dorp (op dorpe) wonen, III. c. 26. v. 103, 165, 199, *in het dorp (dorpen)*; optie zee, II. c. 31. v. 67, *aan de zee*; op dat bederven, I. c. 41. v. 111, *op den rand des verderfs*, op dat breken, II. c. 36. v. 1524, *op het punt van te breken*, gelijk men nog heden zegt: *op zijn vertrek staan*, *op sterven liggen* enz.

2°. *Bepaling eener betrekking tusschen personen of zaken*, als: Op Gode roepen, II. c. 47. v. 72, *God aanroepen*; iets op iemand begeeren, I. c. 27. v. 52, *thans van*; op iemand lachen, II. c. 42. v. 22, *hem toelagchen*; op iemand striden (orloghe, ghespan), I. c. 26. v. 137, c. 41. v. 109, III. c. 13. v. 74, IV. c. 1. v. 122, *thans met of tegen*.

3°. *Bepaling eener voorwaarde of verpligting, die eene betrekking tusschen personen doet ontstaan*, als: Op haer hoofd of te slane, II. c. 36. v. 169, *op straffe van onthoofding*; op ghehoersam-

heit ghebieden, III. c. 3. v. 808, (*iemand iets*) *bevelen op grond van de door hem verschuldigde gehoorzaamheid*.

Op ende neder, II. c. 48. v. 286 enz., gewone spreekwijze voor *aan alle kant, overal*.

Deze verschillende opvattingen zouden uit andere schrijvers nog veel vermeerderd kunnen worden (vgl. mijne aant. op *Warenar*, bl. 116). Ik kom er elders op terug, vooral ook om het logisch verband aan te wijzen, dat ze alle aaneensnoert.

Op dat, I. c. 37. v. 134, II. c. 10. v. 38, c. 41. v. 176, c. 60. v. 113, III. c. 15. v. 203 enz., *mits maar, indien maar*; I. c. 27. v. 12, III. c. 1. v. 64, 114 enz. in zwakkere opvatting, *indien*. De oorspronkelijke beteekenis is *op voorwaarde dat*: zie Op, 3°.

Openbare adv., I. c. 22. v. 11, c. 29. v. 75, ook al —, I. c. 10. v. 15, *zeker, stellig*. Wat openbaar en algemeen bekend is, daar kan geen bedrog mede plaats hebben: dus wordt uit de openbaarheid tot de stellige waarheid besloten.

Opgaen, III. c. 23. v. 163, IV. c. 9. v. 66, *opengaan, zich openen*.

Opghehaelt, II. c. 36. v. 1249, 1251, *ten hemel gevaren*. Ibid. v. 1256, 1255, 1258, wordt van ENOCH en ELYAS gezegd, dat zij op derde ghehaelt en vervolgens ten hemel gevoerd waren. *Uphalen* voor *ten hemel optrekken* lees ik ook in 't *Leven van St. Franc.* vs. 1742.

Opheffen (hief op). Den sanc —, II. c. 56. v.

103, *aanheffen*; die ghebode —, I. c. 48. v. 44, *herstellen, weder in eere brengen*.

Opcomen (opquam), I. c. 42. v. 171, *volwassen worden, den manlijken leeftijd bereiken*. Prof. MEIJER (Gloss. op *Leven van J.*) en Prof. JONCKBLOET (Gloss. op *Karel d. Gr.*) verklaren het door *opgroeijen*: minder juist evenwel, want het wordt nooit van kinderen, maar steeds van jongelingen gezegd, en beantwoordt dus veelmeer aan *opgegroeid zijn*. Zie slechts de tegenstelling in het *Leven van J.*, c. 7.:

Dar na so segt dewangeliste dat dat kint *opwis* beide na den lichame ende in den gheeste. Ende alst *opquam*, so ghingt in der wustine.

Opwassen is dus *adolesco*, opcomen *adolevi*.
Oplegghen. Dach—, II. c. 60. v. 87, *een dag bepalen*. Lat. *diem dicere*.

Oplopen met den dat., III. c. 26. v. 152, (*iemand*) *heftig aanspreken, driftig aanvallen*, hetzij, gelijk hier, met woorden, hetzij metter daad, als in *Ferguut*, vs. 3558, waar de zin is: »hij liep met drift op den reus aan.” Het is dus eene versterking van Angaen (zie ald.). Wij hebben er nog het adj. *oploepend* van.

Oprechten intr., I. c. 29. v. 56, (*zich oprigten*), *oprijzen, opkomen, voortkomen*, van een geslacht gesproken (vgl. *Opstaen*). Of moet men hier aan het ww. *opgaen* denken, en *rechten* als adv., rijmshalve voor *rechte*, opvatten, zoodat de zin zij: »die hier nu in eene regte lijn opkomeh”? Ik durf niet beslissen.

Oprinnen met den dat., IV. c. 2. v. 25, (*op ie-*

mand aanrennen), *bespringen*, *aanvallen*. Zie Rinnen.

Opstaen, II. c. 3. v. 111, *ontstaan*, *voortkomen*, van de geboorte eens kinds gesproken.

Opverstaen part., II. c. 36. v. 889, c. 37. v. 45, *opgestaan*, *verrezen*.

Opverstaen infin. als subst., II. c. 36. v. 1346, *opstanding*.

Opverstandenis (var. *opverstannisse*), —en v., I. c. 48. v. 115, *opverstannesse*, II. c. 36. v. 2016, *opstanding*.

Orbaer, orbore enz. Zie Oorbaer.

Oreest (var. *horeest*) o., II. c. 6. v. 15. In de verklaring van dit woord heerscht nog verwarring, die gemakkelijk weg te nemen is, wanneer men op den gang der beteekenis let. HUYDEC. op *STOKE*, III. bl. 396 vlg. en 473, verklaart het door *gemor*, *geroep*, en daarmede vereenigt zich Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, p. 111. Beiden verwerpen de beteekenis van *onweer*, door LELONG opgegeven en klaarder uitgedrukt door KILIAEN, bl. 852: »Oreeste, oragie. *Horrida tempestas, vis major*.” Zij deden dit te regt, voor zoo ver de door hen behandelde plaatsen betreft: doch niettemin is *oreest* wel stellig het Fr. *orage*, en beteekent het oorspronkelijk *onweder*, *storm*. In het *Esbatement van den Visscher* (Belg. Mus. 1842, bl. 56) hoort men van achter de schermen »een rommelinghe als een donderslach,” en daarop wisselen man en wijf de volgende woorden:

M. Wat hooric daer? W. Een donderslach,

Alzoo my dochte, met sellen *oreeste*.

M. Godt wil ons beschermen van *tempeeste*!

Deze beteekenis nu ging eerlang over, niet tot *gemor*, *geroep*, maar tot *opschudding*, *getier*, *geraas*, de uitdrukking zoowel van levendige feestvreugde, als van wanhoop, woede enz. Doch de oorspronkelijke kracht des woords werd daarbij niet terstond uit het oog verloren. Daarom zegt **VELTHEM** (III. c. 34. vs. 17):

Si hadden spel ende feeste,
So dat van desen groten *oreeste*
Dwoud daer *verdonderen* dochte.

Bij het verhaal van een onverhoedschen aanval door den vijand, heet het in de *Reimchronik von Flandern* (in **KAUSLER'S Denkmäler**), vs. 9225:

Ende verloren in dien *oreeste*
De soffisantste ende de meeste
Van hare lieder compaengyen.

»in den storm, in het gewoel van den strijd.» In den *Lancelot*, bij de vermelding van rouwmisbaar, dat buitenshuis gehoord wordt (vs. 44272):

Die here van daer in hi geboet
Datmen gevreise om die niemare,
Wat *horeeste* daer buten ware.

Op dezelfde wijze verklare men ook al de vijf pl. bij HUYDEC. t. a. pl. En zeer natuurlijk vloei- de hieruit de verder afgeleide beteekenis voort, die in den *L. Sp.* geldt: *in dit oreest* is zooveel als *in deze onrust*, *in deze woeling* van het leven op aarde, in tegenoverstelling der hemelsche rust.

Orghene plur., II. c. 48. v. 862, *orgel*. Van 't Gr. τὰ ὄργα.

Orisoen (plur. —oene. of —one) o., I. c. 47. v. 99, II. c. 17. v. 73, c. 36. v. 1154, c. 41. v. 189, c. 48. v. 449 enz., *gebed*. Lat. *oratio*, Fr. *oraison*.

Orconde. Zie Oorconde.

Orlof, II. c. 36. v. 2046, *oorlof*, *verlof*.

Orloven, Oorloven, I. c. 22. v. 3, c. 32. v. 2, II. c. 45. v. 93, *veroorloven*.

Ostelier (var. ostelgier), III. c. 4. v. 178, *logementhouder*, *herbergier*. Fr. *hôtelier*.

Oude v., I. c. 1. v. 50 var., II. c. 6. v. 112, III. c. 3. v. 366, c. 4. v. 123, *ouderdom*.

Ouden intr., I. c. 1. v. 50, c. 21. v. 34, III. c. 4. v. 408, *oud worden*.

Oudervader, I. c. 42. v. 179, II. c. 2. v. 9 (waar kwalijk oude vader gespeld is), c. 48. v. 950, III. c. 15. v. 151, *grootvader*; ook, I. c. 39. v. 126, *overgrootvader*.

Outhaer, —are m. (var. o.), I. c. 2. v. 70, II. c. 3. v. 47, 52, c. 44. v. 455, c. 45. v. 80, 89, *allaar*.

Outheit, II. c. 3. v. 83, III. c. 10. v. 10, *ouderdom*.

Over, in de spreekwijze: iemand of iets houden over dit of dat, I. c. 46. v. 65, II. c. 37. v. 63, c. 45. v. 136, III. c. 3. v. 158, c. 5. v. 49 var., c. 16. v. 140, IV. c. 10. v. 58 var., c. 12. v. 9, waar wij thans *voor* gebruiken. Dezelfde opvatting geldt ook in de uitdrukkingen: over goet nemen, II. c. 41. v. 83, *voor goed opnemen*, *als goed beschouwen*; over sculdich proeven,

II. c. 36. v. 664, *voor schuldig bewijzen, van schuld overtuigen*; over recht setten, II. c. 48. v. 213 var., *voor regt of als wet instellen*; over doot slaen, III. c. 4. v. 50, *bijna of zoo goed als dood slaan*; vgl. ons *voor dood laten liggen*. Vandaar ook over waer als adv., II. c. 48. v. 1217 enz., *voorwaar, eig. pro vero, dus vere*.

Gelijk in het bovenstaande onze praep. steeds aan het Lat. *pro* beantwoordt, zoo komt zij elders met *super* overeen in de volgende spreekwijzen: over iemand gaen, III. c. 4. v. 497, en over iemand craken (zie Craken), *ibid.* v. 522, *op iemand nederkomen, hem treffen* (van tegenspoed); dat u vriend over u quame, *ibid.* v. 459, *bij u overkwam, u kwam bezoeken* (vgl. *supervenire*); daer over sijn, III. c. 14. v. 143, *daarmede bezig zijn* (vgl. »*super vinum et epulas*»); dat men hem over seide, II. c. 48. v. 494, *dat men van hem zeide, tegen hem inbragt* (vgl. »*Multa super Priamo*» enz.).

Zeer uitvoerig is over de verschillende opvattingen van dit voorzetsel gehandeld door STEENWINKEL in de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* I. Aant. bl. 4—14. Doch ten onregte beweert hij, dat *over* oudtijds ook de beteekenis van *ante* en *post* had, en zoekt hij daarvoor een bewijs in het zeggen: *over vele jaren*. Daar geldt de gewone beteekenis van *super*: de afstand van tijd, waarover men, voorwaarts of achterwaarts, heenblijkt. Ook de Heer OUDEMANS (*Mag. van Ned. Taalk.* I. 113)

gaat te ver, als hij het oude *over* kort en goed met ons *voor* gelijkstelt, en daaruit afleidt de verklaring van *overgrootvader* als *vader vóór den grootvader*. Neen, het oude *over* beantwoordt steeds aan *pro* of *super* (Fr. *pour, sur*), nooit aan *ante* (*avant*). *Overgrootvader* is hij, wiens leeftijd *over* dien des grootvaders heenreikt, dus, die *verder* of *hooger* staat dan deze, de *PROAVUS*.

Overaet ende overdranc. Zie Aet.

Overdaet, —ade v., I. c. 35. v. 62, c. 45. v. 6, III. c. 11. v. 81, c. 12. v. 190, c. 16. v. 15, c. 18. v. 17, IV. c. 2. v. 8, *moedwil, geweldenaarj*. Prof. CLARISSE, op de *Heim. d. Heim.* bl. 270, voert te regt het woord *insolentie* aan, dat de beteekenis het best en krachtigst uitdrukt.

Overeen adv., II. c. 25. v. 9, c. 36. v. 544, *met elkander, te zamen*; al—, II. c. 17. v. 105, (*alles*) *gezamenlijk, gelijkelijk, dus geheel en al*. HUYDEC. op STOKES (passim) geeft enkele andere wijzigingen op.

Overeendraghen, I. c. 40. v. 27, *eensgezind zijn*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 272, Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 286 enz.

Overliden trans., II. c. 52. v. 135, *voorbijgaan, doorgaan*, hier in den zin van (een onderwerp) *ten einde toe afhandelen, er doorheenkomen*. Zie Liden.

Overste adj., I. c. 13. v. 16, II. c. 6. v. 106, c. 7. v. 80, *bovenste, opperste, hoogste*. Zoo wordt God, II. c. 7. v. 85, die overste, en CHRISTUS, II. c. 11. v. 4, die overste coninc genoemd.

Ten oversten boven (var. Bijl. A. tovers b.),
I. c. 39. v. 53, *bovenaan, in de bovenste
hoogte.*

Overtallich, Overtallic (var. overtollech)
adv., eig. *het bepaalde getal of de juiste maat
te boven gaande*, in welken zin het woord bij
HOOFD niet ongewoon is (zie het *Uitl. Woordenb.*).
Vandaar, —spreken, II. c. 9. v. 23 (vgl. v.
30), *te veel*, en dus *ijdele taal spreken*; zijn goet
—verteren of verdoen, III. c. 24. v. 14, 38,
bovenmatig, overdadig, verkwistend. Dezelfde
beteekenis geldt ook van 't adj. *overtellich* bij VELT-
HEM, III. c. 52. vs. 32:

Si hadden wel haren gere
Van wine ende van goeder spisen;
Dit es aldat si sere prisen.
Oec sijn si so *overtellich* daeran,
Datse vervullen en can geen man.

Het verband laat geen twijfel over, dat er aan *on-
matigheid, overdaad*, moet gedacht worden.

Overtollic, —like als adj., I. c. 20. v. 36,
is misschien de ware lezing niet; althans de var.
(Bijl. A.) heeft onvertellike, en voor die le-
zing pleit de vergelijking van I. c. 19. v. 68. Niet-
temin levert *overtollike* een even goeden zin op,
dien van *bovenmatig of uitermate groot*. Zoo
leest men in het *Leven van J.* (c. 195) van
»*overtolleghe* quaetheit,” en in denzelfden zin
versta men de beide pll. van den *Limborch* (VII.
445 en 896). Het eerste werd door Prof. MEIJER
(bl. 369) zeer onjuist verklaard door *ontelbaar*.
Waarom hebben Prof. JONCKBLOET (*Spec. p.* 126)

en Mr. v. D. BERGH (Gloss. op *Limb.*) die verklaring overgenomen en zelfs op de straks aangehaalde plaats van VELTHEM toegepast?

Overtallicheit (var. overtollicheit), III. c. 21. v. 13, *onmatigheid*, *overdaad*. In vs. 16 wordt het afgewisseld met »*boven mate verdoen*.”

P.

Paelgien plur., II. c. 18. v. 34, *stroo*. Lat. *paleae*, Fr. *paille*. Vgl. *Brab. Yeesten*, II. 5230.

Paes m., II. c. 48. v. 207, 888, *de vredekus*, bij de mis. Lat. *pax*, Fr. *paix*.

In de *Bediedenis van der missen* wordt er over gehandeld op fol. 8. c. d.

Pays, Paey s m., I. c. 10. v. 49, c. 23. v. 104 enz., *vrede*. Lat. *pax*, Fr. *paix*.

Paysen trans., III. c. 13. v. 71, *bevredigen*, *tot vrede brengen*.

Pale plur., I. c. 11. v. 78, c. 42. v. 118, III. c. 25. v. 97, eig. *grenzen*, en vandaar de geheele *uitgestrektheid van land*, of *het gebied*.

Pant doen aan iemand, IV. c. 1. v. 80, *schade toebrengen*, *overlast aandoen*. Zie HUYDEC. op STOKER, I. bl. 460 vlg., Prof. CLARISSE in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* III. 2. bl. 159 vlg., Gloss. op *Ferguut* enz. Hoe kwam WILLEMS er toe, deze spreekwijze door *aenvatten* te verklaren (*Reinaert*, Gloss. ad vs. 1269)?

Parten, II. c. 48. v. 1200, III. c. 15. v. 47, wat

wij nog in de Latijnsche scholen *partes* noemen, ontleding der rededeelen, hier dus *spraakkunst*, *grammatica* in den beperkteren zin, tegenover Gramarie (zie ald.), dat zich wijder uitstrekt. Het woord wordt op beide pll. voorafgegaan door het pron. *zijn*, *sine*, juist als wij nog heden zeggen: »hij kent *zijne grammatica* niet, hij is *zijn Latijn* vergeten," enz.

Partye, Pertie, —ien v., II. c. 54. v. 64, *deel*; te sire pertien, te horre partie, thaerre pertyen, II. c. 48. v. 692, c. 54. v. 68, IV. c. 1. v. 127, *voor zijn (haar, hun) aandeel*.

Gelijk *partye* in het bovenstaande aan het Fr. *partie* beantwoordt, zoo komt het elders met *parti* overeen, en beteekent dus *de partij, het gezamenlijke aantal der tot iemand behorende personen*, als: hare partyen, I. c. 25. v. 28, *hun geslacht*; met sijnre partijen, I. c. 30. v. 4, *met zijn huisgezin, met de zijnen*; Salomons pertie, II. c. 1. v. 80, *het nageslacht van S.*; van Cristus pertyen, II. c. 45. v. 74, *tot de partij van C. behorende, een aanhanger van C.*; die Joodsche pertyen, II. c. 31. v. 1, en die Noordsche pertie, IV. c. 1. v. 140, *kortweg de Joden en het Noordsche volk (d. i. de kruisvaarders)*.

Pas m., I. c. 41. v. 50, *overtogt* (over eene rivier), het Fr. *passage*; I. c. 9. v. 65, van de zon gesproken, *weg, koers, loop*; den pas winnen, II. c. 48. v. 346, *den doortogt veroveren, zich een weg (door de vijanden heen) banen*.

- Passen (eene rivier of zee), I. c. 41. v. 47, IV. c. 1. v. 74, 123, *overtrekken*. Fr. *passer*.
- Patene v., II. c. 51. v. 149, *de schotel, die tot deksel op den miskelk dient en waarop de hostie gelegd wordt*. Lat. *patina*. Zie de *Bedienisse van der missen*, fol. 7. b. c.
- Pauwelioen, III. c. 12. v. 118, *tent*. Lat. *papilio*, Fr. *pavillon*.
- Peinsen (var. peysen), I. c. 16. v. 73, c. 23. v. 10, 20 enz., *denken*, het Fr. *penser*; III. c. 15. v. 173, in den zin van *uitdenken*, *verzin*nen (vgl. *Denken*).
- Peysinghe, III. c. 3. v. 85 var., *gedachte*: eene lezing, die hier volstrekt niet te pas komt.
- Perlement, I. c. 34. v. 16, c. 43. v. 51, II. c. 36. v. 599, III. c. 3. v. 441, *twist*. Yeven perlemint, II. Prol. v. 7, *de twist door Eva verwekt, de strijd der zonde, die het gevolg was van den val van Eva*. Oorspronkelijk beteekende het *gesprek, zamenspraak*, en vandaar *raadsvergadering* of *teregtzitting*: beide maar al te dikwijls eene bron van hevige woordenwisseling, van twist en tweedragt. Zie HUYDEC. op STROKE, III. bl. 395 en het Gloss. op *Floris e. Bl.*
- Persem, Perseme, III. c. 16. v. 54, c. 25. v. 104, c. 26. v. 87, *woeker*, en
- Persemier, III. c. 4. v. 177, *woekeraar*. Zie de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* III. bl. 292, CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 263 vlg., *D. Doctr.* Gloss. enz., en over de afleiding het *Taalk. Mag.* III. 159 vlg. Vgl. ook GRAFF, III. 369.

Pertie. Zie Partye.

Pete, II. c. 44. v. 186, *peet*, *doopmoeder*.

Peter (petren, peterne), *ibid.*, *peet*- of *doopvader*. Lat. *pater*. Vgl. Meter.

Pine v., I. c. 42. v. 48, 78, II. c. 45. v. 82, c. 46. v. 62 enz., *moeite*; iemand — doen, II. c. 48. v. 79, *moeite baren*, *overlast aandoen*. Nog zeggen wij: *'t is de pijnne waard!*

Pinen (hi. pijnnt, pijnnde) intr., I. c. 16. v. 31, III. c. 2. v. 131, c. 19. v. 54 enz., *moeite doen*.

Hem pinen, gevolgd door *te* met een Infin., II. c. 48. v. 901, III. Prol. v. 50, c. 4. v. 156, door *te* met den dat., III. c. 16. v. 162, door den gen., I. c. 29. v. 104, *zich moeite geven* (*voor*), *zich bevljtigen* (*op*).

Pinen trans., I. c. 14. v. 71, *pijnigen*.

Piscine, II. c. 51. v. 169, *de plaats, waar men het waschwater der gewijde vaten uitstort*. Lat. *piscina*, vijver, in welken zin *piscine* meermalen voorkomt in *Dboec vanden houte*: zie Gloss.

Plaetse. In plaetsen brenghen (een verhaal, gevoelen enz.), III. c. 15. v. 142, *ter neder of op het papier stellen*, eig. *zijne plaats in het geschiedverhaal aanwijzen*.

Plaghen. Zie Plien.

Plac, I. c. 23. v. 109, Imp. van pleken, hetzelfde als *plukken*. Er is mij geen tweede voorbeeld van bekend, maar het is analogisch met *helen* (*hal*), *hullen*; *zelen* (*zal*), *zullen*; *reken* (*rac*) *rukken* (zie R.); *wreken* (*wrac*), *wrokken* enz.

Planteyt, I. c. 21. v. -76, *overvloed*. Oud-Fr.

plenté, Eng. *plenty*, van 't Lat. *plenitas* d. i. *plenitudo*.

Plechten (gheplecht) intr., *zich verbinden*.

Aen die quaetheit —, I. c. 6. v. 42, *zich aan de ondeugd verbinden, de partij der snoodheid kiezen*; mede—, II. c. 36. v. 770, *zich met iemand verbinden, zijne partij kiezen, dus mededoen*, vanwaar ons adj. *medepligtig*. Zie HUYDEC. op STOKES, I. bl. 382, Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 124; VAN WIJN op HEELU, bl. 30.

WILLEMS op de *Brab. Yeesten*, V. 417 en 1513, en LULOFS, Gloss. op *Handboek* enz. (ad bl. 133) dwaalden in de verklaring van dit woord, doordien zij het met *pleghen* verwarden. Aan dezelve verwarring heeft men meer dan eene verkeerde uitlegging van het subst. *plecht* te danken. Zie slechts de Gloss. op *Brab. Yeesten* D. II, op *Reinaert* en op het *Leven van Jezus*. Gelukkig dat Dr. VERMEULEN in 't Gloss. op *Vanden levne o. h.* iets beters geleverd heeft.

Pleyn, **Plein** m., I. c. 21. v. 63, II. c. 19. v. 99, c. 48. v. 1113, *vlakke, plein*. Fr. *plaine*.

Plien, doorgaans met den gen., III. c. 10. v. 54, 124, c. 15. v. 55, 220, derde pers. enk. praes. pliet, I. c. 27. v. 42, II. c. 48. v. 218, 546, III. c. 3. v. 1176, c. 4. v. 160, 355, c. 5. v. 35, c. 6. v. 76, c. 14. v. 125, c. 25. v. 64, meerv. plien, III. c. 10. v. 62, c. 15. v. 91, Imperf. plach, I. c. 29. v. 68, c. 41. v. 92 enz., meerv. plaghen, II. c. 36. v. 1770 enz., Imperf. Conj. ploghe, I. c. 46. v. 78 var., *plegen*, in

de beide opvattingen van *doen* en *gewoon zijn*. Het part. was gheploen. Zie aldaar.

Ploechde, II. c. 29. v. 3, *ploeg*.

Poentc. Zie Point.

Poenten trans., III. c. 14. v. 33, *punt voor punt vaststellen, bepalen*. Zie mijn *Brief aan Dr. J.* bl. 30. Ten naauwste hangen hiermede zamen de gewijzigde opvattingen in den *Limborch*: zie Gloss.

Poghen, gevolgd door *hoe hi mach doen*, I. c. 7. v. 9 vlg., c. 15. v. 13 vlg., II. c. 43. v. 41 vlg., IV. c. 1. v. 45 vlg., 96 vlg. enz., ons *pogen (te doen)*; gevolgd door *om* met een acc. of infin., III. c. 12. v. 123, c. 27. v. 32, *streven naar*.

Poyen (ghepoyt), II. c. 7. v. 6, 7, *opsieren, uitdossen*. Men had ook het subst. *poye* d. i. *dos, opschik*, vanwaar de uitdrukking *ter poien staen* d. i. *naar opschik staan, op een kostbaar toilet uitzijn*. In de *Oud-Vlaemsche Ged.* (I. bl. 83, vs. 731) geeft een vader aan zijnen zoon raad over de keuze eener vrouw, en zegt:

Hoet u ooc van hen allene,
Die legghen haer goet ane diere stene,
Ane diere striketten ende ane langen sloien,
Ende altoes *staen ter poien*,
Ende an andren diere saken,
Die die liede aerm maken.

Vermakelijk is de verklaring van BLOMMAERT in Gloss.: »Bij KIL. *puye, puyde, podium, suggestus lapideus*." De vader zegt dan: »Zoon, neem geene vrouw, die altijd op de pui van het huis staat!" en tevens wordt de pui gerekend onder de »kostbare zaken, die de lieden arm maken!"

Point (ook poent). Te pointe, III. c. 3. v. 716, c. 12. v. 109, 116, 132, c. 14. v. 72, 76, eig. *tot op een punt toe, od een prik, dus juist, naar behooren, van pas*, Fr. *à point*. Te pointe ghesetten (een kind), II. c. 39. v. 87, *op zijne plaats zetten, doen bedaren*. Inden pointe van dertich jaren, IV. c. 10. v. 22, *in den staat van 30jarigen ouderdom*. Ook in het Fransch is *point* in den zin van *état* zeer gewoon (*il est toujours au même point*).

Pointelijke (var. ghepointelic, pointelike) adv., III. c. 14. v. 74, c. 15. v. 20, *stiptelyk, naar behooren*. Zie Point.

Poort v., I. c. 34. v. 38, c. 44. v. 62, II. c. 11. v. 74 enz., *stad*.

Poorter, Portere (plur. poorteren en poorters) m., I. c. 34. v. 43, c. 40. v. 52, III. c. 26 passim, enz., *stedeling, burger*.

Porren intr., III. c. 12. v. 150, ook hem—, IV. c. 5. v. 34, *trekken, optrekken, op marsch gaan*. Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 399 en 585.

Prant, II. c. 56. v. 4, Imp. van prinden, *aangrijpen, opnemen*, het Fr. *prendre*. Het part. was *ghepronden*, ofschoon, naar ik meen, het ww., als hoogstdenkelijk uit eene vreemde taal overgenomen, de zwakke buiging had behooren te volgen. Voorbeelden bij HUYDEC. op STOKES, II. bl. 347 vlg., Prof. MEIJER op het *Leven van Jezus*, bl. 362 vlg., *Minnen Loep*, Gloss., enz.

Predecade v., II. c. 44. v. 88, *predikatie, preek*.

Predicaren (var. predekeren), IV. c. 7. v. 31,

Dominicanen, eig. *predikers*, thans nog, bij verbastering, *Predikheeren* genoemd.

Prenten, Printen (gheprent, gheprint) trans., II. Prol. v. 25, c. 46. v. 78, eig. *drukken*. Aen dat cruce gheprint is dus zooveel als *tegen het kruis aan gedrukt, er aan vastgenageld*. Het is van 't Lat. *premere*, door middel van den Franschen vorm *preindre*.

Elders vindt men ook het part. met gewijzigden klank, *gheprant* (vgl. hetzelfde bij *Senden*), als in der *Vrouwen Heimel*. vs. 1103, waar het *gedrukt, beklemd* beteekent. Ik merk dit aan, omdat *BLOMMAERT* in Gloss. het door *geprangd, gepraemd* verklaart: beide woorden, het is waar, van dezelfde beteekenis en oorsprong als *gheprant*, maar hier toch berustende op een misverstand van den grammatischen vorm; want *gheprant* is een part. van *prenten*, geenszins uit *geprangd* zamengetrokken.

Priemetijt. Te priemetide, II. c. 53. v. 23, *des morgens te zes ure*. Eig. *de tijd der prima (hora)*, volgens de oude verdeeling van den dag: zie bij *Noene* en vgl. *HUYDEC.* op *STOKE*, II. bl. 496. Ziedaar tevens den oorsprong van het adj. *priemdonker*.

Prijch. Met *prighe*, IV. c. 2. v. 45, *met ijver, met geestdrift*. Zie *HUYDEC.* op *STOKE*, I. bl. 36, *CLIGNETT*, *Bijdr.* bl. 119 en 205, die echter het ww. *prighen* wat al te sterk vertolkt door *wangunstig, nijdig zijn*. Beter ware *ijveren*, of wel, om het met een germanisme uit te drukken, *ijverzuchtig zijn*.

Waarom zegt Mr. v. D. BERGH in Gloss. op *Limborch* twijfelende: »Prighen, streven?» Het woord is toch bekend genoeg en de beteekenis op geene der beide aang. pll. twijfelachtig. Men zou ze daar wel het best wedergeven door *zich beijveren*.

Prijs, —ise m., III. c. 3. v. 244, 249, c. 5. v. 30, *lof*; III. c. 26. v. 73, *lofspraak*. Van *prise*, I. c. 23. v. 120, eig. *prijzenswaardig*, dus *heerlijk*, *voortreffelijk*; van groten *prise*, I. c. 31. v. 24, *van groote waarde*. Beide spreekwijzen worden als adj. gebruikt, gelijk wij nog zeggen: *van waarde*, *van gewigt* enz., en oudtijds *van love*, in denzelfden zin als *van prise*, zeer gewoon was.

Prighe. Zie **Prijch**.

Prime (van de maan) v., II. c. 44. v. 279, *de derde dag na nieuwe maan*. Zie **KIL**. Het is 't Lat. *prima (luna)*.

Prise. Zie **Prijs**.

Prochie, —en v., II. c. 44. v. 467, 468, c. 48. v. 364, III. c. 4. v. 260, *parochie*, *kerspel*.

Proeven (gheproeft en gheproevet) intr., II. c. 23. v. 31, *beproeven*, *de proef nemen*; I. c. 34. v. 24, *de bewijzen voor iets overwegen*, dus *onderzoeken*, *nagaan*; trans., I. c. 37. v. 7, III. c. 4. v. 207, *beproeven*, *op de proef stellen*; II. c. 9. v. 129, 138, *onderzoeken*; II. c. 24. v. 9, c. 36. v. 664, c. 48. v. 119, c. 60. v. 6, *bewijzen*. Vgl. het Fr. *prouver* en ons *probëren*: beiden van 't Lat. *probare*.

Provende (var. *provene*), III. c. 14. v. 218,

255, c. 23. v. 161, *kerkelijk inkomen*. Lat. *prae-benda*. Vandaar onze *provenirien*.

Puer, Puur, Pure adj., II. c. 10. v. 98, III. c. 9. v. 3, *zuiver, rein*. Elders zooveel als *louter*, *onvermengd*, niet *purus*, maar *merus*. Zoo: in sijnre puerre kintschede, II. c. 10. v. 91, *toen hij nog maar louter een kind was*; een puer mensche, II. c. 36. v. 1495, c. 39. v. 14, IV. c. 10. v. 58, *niets meer dan een mensch*; een puer leke man, III. c. 14. v. 250, *een eenvoudige leek*. Hiertoe behoort ook als adv. puer valsch, I. c. 31. v. 40, *louterd.i. doorendoorvalsch*. Puerlijk (of —lec, —lic) adv., III. c. 9. v. 17, c. 23. v. 72, 86, 88, *louter, alleen*.

Q.

Quaderhande als adj., I. c. 29. v. 19, *slecht, kwaadaardig*.

Quadertieren adj., III. c. 3. v. 87, *hetzelfde*.

Quadyen. Zie Quaet.

Quaet subst. Een—, II. c. 44. v. 263, *een booswicht*. Het meervoud was quadyen, quadien, I. c. 29. v. 14, c. 44. v. 86, II. c. 43. v. 8, III. c. 12. v. 196, soms, III. c. 2. v. 116, in de bijzondere opvatting van *lafaards*. Zie HUYDEC. op STOKES, I. bl. 425. Wij hebben nog twee zulke meervoudsvormen van woorden op *d(t)*: *sieradiën* en *kleinodiën*. Maar een enkelvoud *quadie*, dat Prof. JONCKBLOET in Gloss. op de *D. Doctr.* onderstelt, bestaat niet.

Quellen intr., I. c. 20. v. 64, III. c. 3. v. 662, IV. c. 11. v. 54, *in kwelling zijn, gekweld worden.*

Quic, —cke o., I. c. 35. v. 5, II. c. 44. v. 572, *klein vee.* Zie HUYDEC. op STOKÉ, II. bl. 556 en 589, *D. Doctr. Gloss.*, en DE JAGER, *Verscheid.* bl. 295 vlg.

Quijsquans, Quisquans adv. Alse —, II. c. 28. v. 34, III. c. 3. v. 1073. »Men bezigde deze uitdrukking in die gevallen, als men te kennen wilde geven, *wat de persoon, van wien men spreekt, bij het verrigten zijner handeling, bij zich zelven dacht.* De woorden, die men hem dan in den mond (of liever in het hart) legt, volgen dan terstond, en *alse quisquans* kan dus omschreven worden door: *als dacht hij bij zich zelven, of als wilde hij zeggen.*” Ziedaar de slotsom der breedvoerige verklaring van dit woord, door mij gegeven in DE JAGER's *Archief*, I. 72—76. Ik heb daar ook de beide pll. uit den *L. Sp.* opzettelijk behandeld.

Quiste. Te — gaen, I. c. 26. v. 128, c. 29. v. 136, *verloren gaan, tot armoede vervallen*; te — maken, III. c. 4. v. 539, *verloren doen gaan*, bijna ons *verkwisten.* Zie 't Gloss. op de *D. Doctr.* en de ald. aang., en vgl. over de afstamming des woords in de oudere Duitsche taaltakken, het Gloss. op ULFILAS van DE GABELENTZ en LOEBE, bl. 54 vlg., alsmede GRAFF, IV. 680—682. Jammer echter, dat de laatste het Hollandsche woord niet kende! Hij had zich anders stelliger en klarer kunnen uitdrukken.

Quisten laten (var. te quiste l.), I. c. 34. v. 106, (geld) *verloren laten gaan*.

Quite adj., met den gen. of de praep. *van*, II. c. 36. v. 1913, (*kwijt*), *vrij, bevrijd*. Quite worden, I. c. 14. v. 44, II. c. 45. v. 142, III. c. 5. v. 78, (*iets*) *kwijt raken*, (*er van*) *bevrijd of ontheven worden*. Quite zijn, I. c. 23. v. 92, c. 30. v. 49, II. c. 4. v. 64, c. 36. v. 1726, *vrij zijn (van iets)*, *niet (aan iets) onderworpen zijn*. Quite maken, II. c. 36. v. 1457, III. c. 18. v. 18 var., (*iemand van iets*) *bevrijden, ontheffen*.

III. c. 4. v. 189 staat quite zijn (zonder naamval) in de bijzondere opvatting van *vrij zijn van betaling, vrijgehouden worden*.

Quiten iemand van iets, I. c. 37. v. 116, *bevrijden*.

Elders staat quiten in den gewonen zin van *kwijten, voldoen*, als: si quiten hare (hoer) scout, III. c. 1. v. 60, c. 12. v. 47, *zij voldoen hunne schuld* (vgl. I. c. 24. v. 16); maar, III. c. 12. v. 33, si quiten sine scout, *zij betalen hunne schuld aan hem (aan God)*. Men ziet, dat *scout* in het eerste passief, in het tweede actief genomen is. Zie *Scout*.

R.

Rabat. Zie Rebat.

Raeye, IV. c. 9. v. 74, *straal*. Lat. *radius*. Zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 125 vlg. Het ww. *rayen* voor *stralen* vindt men in het *Belg. Mus.* 1845, bl. 59 en 117.

Raet m., I. c. 46. v. 102, II. c. 36. v. 1101, *besluit*, *voornemen*, de vrucht van beraadslaging. Den raet doen, gevolgd door *dat*, I. c. 46. v. 54, III. bl. 22. var. v. 3, c. 3. v. 74, 666, *de zaak zoo inrigten (dat)*, *het zoo overleggen (dat)*, eig. het genomen besluit ten uitvoer brengen. Voorbeelden bij CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 296 vlg.

Raetgave m., III. c. 13. v. 94, *raadgever*, *raadsman*. Het woord komt een paar malen voor in een charter in den *Codex diplom.* achter de *Brab. Yeesten*, D. I. bl. 823.

Rac, Raken. Zie Reken.

Rake v., III. c. 3. v. 486, *geluk*, *voorspoed*. Grote rake hebben, *er goed aan toe zijn*, *een groot geluk deelachtig zijn*. Zie *Minnen Loep*, Gloss. en HUYDEC. daar aang. In den grond is het eene *vox media*. *Raken* is *treffen*, een *raak* dus wat wij een *tref* noemen, een *geval*; derhalve, ten goede, *geluk*: ten kwade, *ongeval*, *ongeluk*. De laatste opvatting past op STOKES, IX. 884.

Ran. Zie Rinnen.

Rancbraken (gherancbraect, doch in den tekst verkeerdelijk gheranbraect). Hem —, III. c. 3. v. 1074, *zich uitrekken en geeuwen*, bij het ontwaken. Er is mij geen tweede voorbeeld van bekend, maar de beteekenis is niet twijfelachtig. KIL. vertaalt het door *pandiculari*, en geeft in denzelfden zin ook *rancken*, *ranghen* op, hetgeen hem doet denken aan de afleiding van het subst. *rank*, blijkens zijne verklaring: *extendere brachia velut palmites*. Hoogstdenkelijk ligt dan ook aan

rank, *ranken* enz. het denkbeeld van uitrekking of uitstrekking ten grondslag, waarmede het Hoogd. *ringen* (*brachia exserere*, dus *worstelen*) overeenstemt. Het tweede deel des woords moet buiten twijfel vergeleken worden met *braecken*, bij KIL. *frangere membra vigiliis* (zie HUYDEC. op STOKES, I. bl. 440, HUYGENS, *Korenbl.* I. bl. 608, vs. 1), met het gelijkbeteekenende hedendaagsche *nachtbraken* en het oude *voghel-braecken*, bij KIL. *dormitare instar avium*, *leviter dormire*. — Ziedaar stoffe ter verklaring van de beide deelen des woords, welker zamenstelling mij echter nog niet helder is.

VAN HASSELT (op KIL.) vergist zich, als hij in de spreekwijze *honger leert ranken* het woord *ranken* als ww. opvat in den bovengenoemden zin van *de armen uitsteken*. Het is niet anders dan het gewone subst. *ranken* d. i. *streken*, *listen*, uit CATS te over bekend. Ranspoet, III. c. 6. v. 12, c. 10. v. 126 enz. (in HS. H.), *rampspoed*.

Rasen intr., III. c. 26. v. 141, *dol* of *bezeten zijn*.

Raste, — en v., II. c. 9. v. 62 var., c. 11. v. 52 var., c. 17. v. 145, c. 36. v. 447, 538, III. c. 9. v. 70, 93, 110, 132 enz., *rust*. Hem te rusten setten, *ibid.* v. 111, *zich geruststellen*, *kalm blijven*. — HUYDEC. op STOKES, III. bl. 399, zegt dat hij »niet weet het elders gevonden te hebben, dan bij Kakolijn:» thans kent men het als een der gewoonste woorden.

Rau (tekst *rouwede*, var. *beroude*), II. c. 48. v. 293 var., Imperf. van rouwen, *berouwde*. Denselfden vorm vindt men in *Limborch*, H. 1890, en

berau in *Esopet*, Fab. 54 vs. 6, *Leven van Jezus*, c. 168, 226, waar men ook (c. 179, 226) *spau* en *spowen* voor *spuwde*, *spuwden* aantreft, op dezelfde wijze gevormd van *spouwen* of *spuwen*: vgl. *Bespouwen*. Doch men zeide ook *rieu* en *berieu*: zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 461 vlg. en III. bl. 256, waar nog eene variant *rou* vermeld wordt.

Rebat (var. *rabat*, *tebat*) o., III. c. 26. v. 16, *gekijf*, *twist*. VELTHEM, bl. 268:

Dit oreest ende dit *rabad*

Liep al dorentore in tlaant.

»deze opschudding en dit twist-alarm.» In het Spaansch heeft men nog *rebate* en *rebato* voor *twist* en *opschudding*, *alarm* beiden. De eerste dezer beide opvattingen schijnt afgeleid, de laatste oorspronkelijk te zijn. Althans het Oud-Fr. ww. *rabaster* of *rabater* wordt bij LACOMBE verklaard door »*faire un tapage épouvantable*,» bij DU CANGE (Suppl. D. IV) door »*lutiner, faire un bruit extraordinaire*.» Dat *lutiner* bij DU CANGE behelst eene etymologie, want *rabat* was eene Oud-Fr. benaming, die hij door *lutin, esprit follet* vertolkt, en waarover hij in het Suppl. D. III, in v. *Rabes*, handelt. Ziedaar dan tevens de verklaring van de woorden *die wrede rebas* in den *Minnen Loep*, II. 1535, van welke LEENDERTZ zich met een vraagteeken afmaakte. »*Die wrede kwelgeest*,» meent de dichter; want *rebas* of *rabat* is een *spook*, een *kwelgeest*, het ww. *rabater* niet anders dan *den boozen drommel spelen*, dus eerst *geraas*, *alarm maken*, vervolgens *kijven*, *twisten*.

Rechenen, II. c. 48. v. 675 var., *regenen*. Vgl. Sechenen voor *zegenen*.

Recht adj., I. c. 26. v. 111 var., hetzelfde als gherecht (zie ald.), zoo als de tekst heeft, dus *naar regt toekomende, regtmatic, wetlig*.

Recht subst. Van rechte, I. c. 3. v. 10, *naar eisch, naar behooren*; van allen rechte, III. c. 25. v. 69, *naar alle regt, naar regt en pligt*.

Rechten intr., I. c. 35. v. 96, *regtspreken*; trans., I. c. 35. v. 76, c. 39. v. 60, 81 enz., *oprigten*. In de eerst aang. pl. is de zin: »Op deze voorwaarden werd de heerschappij opgerigt of gevestigd.»

Redene, —en v., thans *rede* of *redelykheid*, in de volgende spreekwijzen: te redenen, III. c. 20. v. 78, te redenen waert, III. c. 4. v. 531, met redenen, III. c. 11. v. 14, also verrealse redene si, III. c. 19. v. 87, *naar rede en billijkheid, voor zoover de redelykheid het veroorlooft*; onscout gheven, dat redene gawe, I. c. 23. v. 52, *zich op redelyke gronden verontschuldigen, zich zoodanig vrijpleiten, dat het zich hooren liet en wat beteekende*.

Redene tonen (in plur.), III. c. 26. v. 17, *redenen of bewijsgronden (voor zijn gevoelen) bijbrengen*.

Reeken trans., II. c. 36. v. 358 var., *in orde, in goeden staat brengen*. De ware spelling is *reken*, bij KIL. *reparare, reficere*. Vgl. Ghereken en Ghereke.

Reimeren trans., III. c. 25. v. 91, *op rantsoen*

stellen, schatting doen betalen. Het is van 't Lat. *redimere*, dus *loskoopen* of *los doen koopen*, iemand dwingen om eene gewelddadige behandeling voor geld af te koopen, dus *rantsoeneren, brand-schatten*, of zelfs, *afzetten*. De onjuiste verklaring van HUYDEC. op STOKKE, I. bl. 126 vlg. is reeds verbeterd in het Gloss. op *Limborch*. Voorbeelden in de aant. op de *Heim. d. Heim.* bl. 475 vlgg., *Brab. Yeesten*, III. 741 enz. Zie ook vooral DU CANGE, Suppl. in v. *Redimere*.

Reynen, II. c. 48. v. 675 var., samengetrokken uit *regen*, als *zeil, dweil* uit *zegel, dwegel* enz. Eng. *to rain*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 106, *Brab. Yeesten*, I. Gloss. enz.

Reken (rac, plur. raken, var. ook reecte) trans. In dasschen —, III. c. 3. v. 1042, *onder de asch steken*; uut —, ibid. v. 1064, *uit (de asch) halen*; tier toe —, ibid. v. 1068, *het vuur met asch bedekken, inrekenen*. De oorspronkelijke beteekenis is *harken, schrapen* of *schroffelen*, gelijk nog het Eng. *to rake*, en het Fr. *racler* duidelijk vertoonen. Wij hadden er ook het subst. *reek* of *raak* van, voor *hark* en *pook* beiden, en nog zijn de freq. ww. *rakelen* en (*het vuur*) *inrekenen* in dagelijksch gebruik. De grondbeteekenis blijkt duidelijk uit de volgende plaats uit het HS. van HIL-LEGAERSBERCH, waar hij zegt dat de edele heeren dikwijls den havik slachten (fol. 111. d.),

Want sijn bec is voren crom,
Hi mach schoren ende breken.
Oec willen die heren tsamen reken
Groten schat, als men ons seit.

»te zamen *schrapen*,» zou het thans heeten. Doch gelijk ik straks *uttreken* door *uit* (*de asch*) *halen* verklaarde, zoo vindt men ook elders de beteekenis op dezelfde wijze tot eene algemeene opgelost: b. v. *Walewein*, vs. 3312:

Doe ghinc die coninc daert (*het zwaard*) lach
Met enen pellele bewonden,
Ende reket voort ten selven stonden.

Voortreken is daar voor den dag *halen*, niets meer. Eerst was het derhalve *halen*, door middel van *schrapen*, als vuur, asch enz., later *halen*, op welke wijze dan ook.

Het Italiaansche *recare* beteekent *halen*. Is de gelijkheid toevallig? — Vgl. verder *Uttreken*. *Recoevereren* (var. *recovreren*) intr., IV. c. 1. v. 175, c. 2. v. 33, 75, *zich herstellen*, eig. (*zijne magt, zijne krachten*) *terugkrijgen*. Fr. *recouvrer*, van 't Lat. *recuperare*, dat bij *DU CANGE* in den zin van *convalescere* voorkomt. Volkomen gelijke beteekenis en bijna gelijken klank heeft het ww. *vercoeveren*. Men heeft het laatste dan ook steeds met het eerste verward; want niet alleen *WILLEMS* (op *HEELU*, bl. 281), Prof. *JONCKBLOET* en Mr. v. D. *BERGH* (Gloss. op *Karel d. Gr. en Limborch*), verklaren *vercoeveren* door *recouvrer*, maar uit de varianten op den *Lek. Sp.* is het duidelijk, dat reeds de ouden in die verwarring zijn voorgegaan, zoo zelfs dat zij van *vercoeveren*, naar aanleiding van het Fransche woord, het dwaze *vercoevereren* smeedden. Intusschen is alleen *recoevereren* van *recouvrer* afkomstig; *ver-*

coeveren daarentegen van het oude subst. *coever*, gelijk reeds te regt is aangemerkt door BILDERDIJK, *Gesl.* I. 134. Zie Vercoeveren en Vercoevereren.

Rennen. Zie Rinnen.

Respijt, I. c. 46. v. 62, *uitstel*, *vertoef*; — maken aan iemand, II. c. 48. v. 440, *uitstel* geven. Zie de aang. door Prof. JONCKBLOET, Gloss. op *Karel d. Gr.* — Oud-Fr. *respit*, van 't Lat. *respectus*. Zie DU CANGE aldaar, onder N°. 4.

Rewaert. Zie Ruwaert.

Riden (twijf den man) trans., I. c. 32. v. 54, *ringelooren*, *kwellen*. Zoo vindt men in *Walewein*, vs. 6164, de verwensching: »*die corts ridene!*» d. i. *de koorts kwelle hem!* gelijk wij thans zeggen: *eene koude koorts rijdt mij door de leden*. Zoo hoort men nog wel: *het is of de drommel hem rijdt* en dergelijke spreekwijzen; en zoo is eindelijk *iemand oprijden* in den zin van *ringelooren* nog heden in gebruik.

Ries adj., II. c. 7. v. 24, c. 36. v. 1753, III. c. 25. v. 100, *dwaas*, *ligtzinnig*, steeds in het handelen. Zie HUYDEC. op STOKER, I. bl. 166 vlgg. Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 324 vlgg. Vandaar

Riesen intr., I. c. 22. v. 69, II. c. 7. v. 27, III. c. 3. v. 379, c. 4. v. 22, c. 6. v. 84, *dwaas of ligtzinnig handelen*, en

Riesheit, III. c. 3. v. 877, 924, *dwaasheid*, *ligtzinnig gedrag*.

Rijcheit, —ede, III. c. 5 passim, enz., *rijkdom*.

Rinnen intr., I. c. 15. v. 32, II. Prol. v. 28, c. 36. v. 1463, Imperf. ran, I. c. 41. v. 70, II. c. 36. v. 705, c. 48. v. 676, c. 51. v. 164, *vloeijen, stroomen*. Vandaar het gewone zeggen: doe die diluvie ran, I. c. 30. v. 60, 83, c. 31. v. 2, c. 33. v. 58, eig. *toen de zondvloed stroomde*, dus *tijdens den zondvloed*. Elders, I. c. 32. v. 1, vindt men in denzelfden zin: dat die diluvie ghinc, vanwaar weder, I. c. 33. v. 81, der diluvien ganc, kortweg *de zondvloed*.

In het bovenstaande zagen wij rinnen alleen van vloeistoffen gebezigd. Doch men zeide het ook van menschen, en dan beantwoordde het aan *loopen, gaan*, zonder het minste bijdenkbeeld van snelheid, dat aan ons *rennen* verbonden is. Zoo: (een onderwerp) over rinnen, II. c. 35. v. 21, *er over heen loopen*; uut rinnen, I. c. 48. v. 133, *ontkomen, er uitkomen*; an haer ghelove rinnen, IV. c. 5. v. 62, *tot hun geloof overgaan, hun geloof omhelzen*.

Eindelijk vinden wij het ww., I. c. 8. v. 8, 42, ook van den *loop* des firmaments gebruikt. Op beide pll. is daar *rennen* gespeld; doch dit is niet meer dan eene gewone klankwisseling, blijkens het part. gheronnen, I. c. 9. v. 35, d. i. *gelopen, gewenteld*, van de maan gesproken, hetwelk noodwendig op den grondvorm rinnen wijst. Datzelfde part. wordt, II. c. 28. v. 27, insgelijks in den zin van *gelopen*, ook van leeuwen gezegd, en is bij andere schrijvers veelvuldig in gebruik. Vgl. GRAFF, II. 513—521.

Rint o., III. c. 26. v. 32, *rund*. Vandaar, II. Prol. v. 20, zotter dan een rint, *zotter dan een rund, dommer dan een os*. De var. heeft kint, dat even goed is; want beide *rund* en *kind* golden destijds als sterker of zwakker zinnebeeld van *domheid* of *zotheid*. Voor het eerste zie men Prof. SIEGENBEEK in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* III. 2. bl. 162; het laatste vindt men in de *Oud-Vl. Ged.* I. bl. 12. vs. 1004, *Walewein*, vs. 9078 enz. HIL-LEGAERSBERCH gebruikt beiden: fol. 58. c. zegt hij:

Hij doet my sotter dan een kint.

Maar fol. 85 d.:

Dat sij leefden als een rint.

Risere (var. risers), II. c. 36. v. 95, plur. van rijs, *rijsjes, takjes*. Zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 124 en Gloss. op *Karel d. Gr.* Rive (grondvorm rijf) adj., III. c. 12. v. 22, *mild*. De verklaring van dit woord gaat nog mank aan een groot gebrek: men verwacht het namelijk met het straks volgende *riveel*, waarmede het niets te maken heeft. WILLEMS (op *HEELU*, bl. 195 en *Reinaert*, bl. 191) is met deze dwaling voorgegaan, en werd gevolgd door Prof. JONCKBLOET (*Spec. de Velth. l. III*, bl. 82) en Mr. v. D. BERGH (Gloss. op *Limborch*). Vandaar de uitlegging door *verheugd, blijde, feestelijk* zelfs: beteekenissen, die het woord nooit gehad heeft. *Rijf* (*rive*) beteekent oorspronkelijk: *ruim, overvloedig* (zie KIL.), alles wat niet spaarzaam, maar uit de volle hand geschiedt. Doelt het derhalve op het *geven*, dan is het niet anders dan *mild*, en wordt van eenige

andere handeling gezegd, dat men ze *rivelike* ver-
 rigt, dan wil dat zeggen: *met volle ruimte, onbe-
 krompen, fiks, zonder schroom of aarzelen,
 fluks*. Met dezen sleutel in de hand zal men alle
 pll., door de genoemde schrijvers aang., gemakke-
 lijk en zeker verklaren. Men vgl. ook LEENDERTZ
 in Gloss. op den *M. L.*; doch de beteekenis van
koen, stout, daar op gezag van den *Teuthonista*
 opgegeven, is al te sterk, en past zeer gebrekkig
 op de beide pll. van den *M. L.* In de plaats van
 HEELU, vs. 5215 (ook bij VELTHEM, III. c. 6. v.
 47), is de verklaring van LELONG kennelijk de ware
 (*mirabile dictu!*). De zin is: »*Rijkelyk of ruim
 zoo lang als, enz.*» — Van het oude *ryf* hebben wij
 nog *geryf, ontrijven* en het adv. *grif* d. i. *gerive*.
 Riveel (var. reveel) o., I. c. 28. v. 61; *blyd-
 schap, feestvreugde*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 303
 vlg., en Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*,
 bl. 82 vlg. Het was een zeer gebruikelijk woord,
 dat b.v. alleen in den *Walewein* acht malen voor-
 komt. Het merk zijner vreemde afkomst draagt het
 op het voorhoofd. Werkelijk was *revelles* dan ook
 eene Midd.-Lat. benaming voor een vrolijk feest of
 spel in den nacht (zie DU CANGE, ook in het
 Suppl.), en bijna gelijke beteekenis leeft nog in
 het Eng. *revel*. Maar onzeker is het, naar welke
 oorspronkelijke etymologie dit een en ander heenwijst.
 BILDERDIJK (*Gesl.* II. 423) denkt aan 't Fr. *ré-
 veil*, en zegt: »'t Is eigenlijk de feestmorgen: want
 de feesten vingen aan in of met de nacht.» Ik twij-
 fel, maar weet niets beters.

Roden intr., I. c. 25. v. 114, *rooijen, planten uit den grond trekken, wieden*. Vandaar uut roden (Imp. roodde), II. c. 50. v. 57, III. c. 25. v. 59, *uitroeijen*, dat vroeger ook *uitrooijen* heette.

Roe adj., III. c. 3. v. 1067, *ongaar, thans raauw*. Het werd ook *ro* gespeld. Zie de aant. van Prof. SIEGENBEEK op de *Heim. d. Heim.* bl. 374, *Reinaert*, vs. 7517, enz.

Roeken intr., *zorgen, zorg dragen voor, zich bekommeren om*. Om meer —, I. c. 28. v. 27, *voor meer zorgen, naar meer streven*; dinc die ghi te doene roect, III. c. 4. v. 132, *iets wat gij plan hebt of u voorstelt te doen*; hem en roect (niet), I. c. 32. v. 74, III. c. 16. v. 61, *hij bekommert er zich niet om, het kan hem niet schelen*; ons en derf roeken, I. c. 37. v. 133, *wij moeten er ons niet aan storen, het moet ons niet kunnen schelen*.

Dat in het Gloss. op de *D. Doctr.* *roeken* met *raken* verward wordt, zal wel een *lapsus calami* zijn.

Roere, ook **Ruere** en **Rure**, *beweging*, in de volgende spreekwijzen: in roere (roeren) zijn of worden, II. c. 20. v. 81, c. 36. v. 1515, c. 58. v. 52, III. c. 4. v. 266, *in beweging zijn of komen, in rep en roer*, als men nog heden zegt; in roeren staen, III. c. 26. v. 180, *in beweging, aan den gang zijn*; in ruren bringhen, I. c. 32. v. 42, *in beweging, op de been brengen*.

Roeren, **Rueren**, **Ruren** intr., I. c. 7. v. 88 var., c. 8. v. 25, 27, 46, c. 15. v. 22, II. c. 11.

v. 54, 58, III. c. 14. v. 158, *zich bewegen, zich verroeren*; onser herten overste ruren, III. bl. 13. v. 1, *de voornaamste beweging van ons hart, hetgeen ons hart het meest in beweging brengt of bezighoudt*; sijn godlike milde ruren, I. c. 1. v. 3, *zijne goddelijke en milde (gemoeds)beweging, d. i. de opwellling zijner goddelijke mildheid*.

Elders, ook intr. en gevolgd door *uut*, I. c. 2. v. 51, c. 16. v. 21, c. 24. v. 80, c. 39. v. 75, II. c. 41. v. 40, c. 52. v. 129, III. c. 24. v. 34, *zijnen oorsprong nemen, ontspringen*, vanwaar sijn rueren als subst., I. c. 1. v. 53, *zijn oorsprong*. Bij het *point de départ* begint de beweging eener zaak; van dat punt wordt zij dus beschouwd haren oorsprong te nemen. Vgl. het Hoogd. *herrühren*.

Hiertoe behoort ook gheruert worden als trans., II. c. 50. v. 93, van een twist gesproken, eig. *in beweging komen, ontspringen, dus ontstaan*.

Trans., (een onderwerp) roeren, I. c. 45. v. 104, III. c. 14. v. 95, c. 15. v. 209, ook als intr., gevolgd door *van*, II. c. 53. v. 1, *aanroeren, (er van) spreken*. Zie *Minnen Loep*, Gloss. Royen intr., II. c. 7. v. 5, *rondzwieren, joelen*, bij luidruchtige feestvreugde. Het werd gemeenlijk met *dansen* te zamen genoemd. Zoo vindt men in eene oude keur, aang. door VAN HASSELT op KIL. (in v. Roden): » So wie bi dage off by nacht *royde of danste*.” En zoo getuigt Prof. CLARISSE (*Heim. d. Heim.* bl. 418), dat het uitgelatene dansen en joelen van het gemeen op de straat, nog

heden te Rotterdam *ruijen* genoemd wordt. Elders kent men ook de uitdrukking: *aan de rooi zijn*, en wij hebben er nog ons *rinkelrooijen* van, dat niet (gelijk BILDERDIJK wil, Aant. op HUYGENS, VI. 257) van *ring*, *rink* komt, dus »in 't rond dansen of springen;” maar eigenlijk beteekent: *met gerammel van rinkels en belletjes rondzwieren*, een gewoon spel op de middeleeuwsche dansfeesten. Denk slechts aan de *rinkelbom*, echt-Hollandschen naam voor de Fransche *tamboerijn*. En wie onzer heeft zich als kind niet op allerlei wijzen met rinkels vermaakt?

In de pl. van den *L. Sp.* heeft de var. *I. reyt*.

Het is van *reijen* of *dansen*, nog heden in gebruik.

Roven (roofde) iemand van iets, I. c. 42. v. 10,

II. c. 36. v. 220, *berooven*.

Rude. Zie Ruut.

Ruere, Rueren. Zie Rocre, Roeren.

Rumen (ruumde) trans., I. c. 17. v. 69, c. 20.

v. 22 enz., (*eene plaats*) *ontruimen*, *verlaten*;

intr., I. c. 17. v. 70, II. c. 19. v. 11, *heengaan*,

vertrekken. Vgl. *Minnen Loep*, Gloss. De intransi-

tive opvatting, een gevolg der ellipse van het

woord *stad* of *plaats*, was nog in de 17^e eeuw zeer gewoon.

Runen (var. ruynen) intr., III. c. 3. v. 140, 866,

fluisteren, *in het geheim spreken*, nog in 't Hoogd.

raunen. Zie CLIGNETT, Voorrede voor den *Teu-*

thon. bl. XXXV vlg., de aant. op de *Heim. d. Heim*.

bl. 481 en HUYDEC. daar aang. Vgl. ook GRAFF,

II. 523—527.

Rure, Ruren. Zie Roere, Roeren.

Rusten trans., I. c. 16. v. 17, *doen rusten, te ruste leggen*. Hem —, II. c. 18. v. 56, *zijne rust nemen, uitrusten*. Fr. *se reposer*. Deze transitive opvatting bleef nog tot in de 17^e eeuw in gebruik. Het *gerust* voor *overleden* op de grafsteen is er nog een getuige van.

Ruut, rude adj., II. c. 44. v. 34, IV. c. 10. v. 25, *ruw, onbeschaafd, dom*. Lat. *rudis*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 83 vlg.

Ruwaert (var. rewaert), III. c. 16. v. 102, *ruwaard*, in de gewone beteekenis van *gouverneur eener provincie, plaatsbekleeder van een afwezigen vorst*, bijna hetzelfde als *stadhouder*. Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 118, geeft eenige andere beteekenissen op, en toont aan, dat de oorspronkelijke kracht des woords die van *bescherming, hoede* is; iets wat mij te meer doet twijfelen aan de buitendien reeds zeer verdachte afleiding (van *ruwe, rust, en waren, bewaren*), die men op het voetspoor van KILIAEN vrij algemeen aangenomen heeft.

S. Z.

Saden (ghesaedt) trans., III. c. 5. v. 32, *verzadigen*. Het Imperf. was *saedde*. Het subst. *sade* voor *verzadiging* lees ik in *Reinaert*, vs. 5493.

Zaecht (var. sachtet), III. c. 11. v. 80, derde pers. enk. praes. van *zaechten*, ook *zachten* trans., dus *verzacht*, hier in den zin van *bedaat, stillt*.

Zaechte adv., III. c. 10. v. 250, *zachtelyk*.

Zaen, adv., I. c. 9. v. 39, c. 10. v. 71 enz. enz., *terstond*, *spoedig*; also zaen, I. c. 4. v. 20, 32 enz. enz., *terstond*; also zaen als, I. c. 4. v. 17, 43 vlg. enz. enz., *zoodra als*. Eng. *soon*.

Zaet. Niet een —, I. c. 28. v. 20, III. c. 4. v. 418, *geen zier*, *volstrekt niets*. Vgl. bij Bast.

Saghe, I. c. 48. v. 135 var., III. c. 26. v. 10, *valsch verhaal*, *leugen*; zonder —, II. c. 44. v. 12, c. 45. v. 187, c. 48. v. 194 enz., gewone verzekeringsformule.

Zac m., I. c. 16. v. 61, c. 37. v. 53, benaming van het *ligchaam*, met minachting gesproken. Vandaar, II. c. 10. v. 81, de uitdrukking: den zacer menscheit an doen, van de menschwording waartoe CHRISTUS zich verwaardigde af te dalen. Noemde men daarentegen het ligchaam (b. v. dat der H. Maagd enz.) met eerbied en achting, dan was *vat* de gewone naam.

In den mond van het gemeen leeft nog het zeggen: »ik zel je op je *zielzak* komme!» d. i. *af-ranselen*.

Zake v., I. c. 9. v. 85, II. c. 3. v. 79, c. 48. v. 297, III. c. 3. v. 568, c. 23. v. 14, *oorzaak*, *reden*. Vgl. het Lat. *causa* met het Fr. *chose*.

Elders, naar de hedendaagsche beteekenis van *zaak*, *geval*, in de gewone spreekwijze: ware dat zake dat, I. c. 8. v. 34 vlg. enz., *als 't het geval ware dat*, dus *indien*.

Saken (saecte, ghesaect) trans. Aen hem —, I. c. 37. v. 67, II. c. 1. v. 6, *tot zich trekken*,

tot zijne partij overhalen, zich meester maken van; een dinc in een ander dinc —, II. c. 6. v. 158, overbrengen, verkeeren, veranderen, hetgeen in vs. 156 trecken heette; die dinc wart so ghesaect, II. c. 48. v. 482, de zaak werd zoo geschikt, geregeld, doch daar heeft de var. ghesaet, dat de voorkeur schijnt te verdienen. Zie Saten.

Ik zou te ver uitweiden, wanneer ik dit woord in den oorsprong en zamenhang zijner beteekenissen behoorlijk wilde ontwikkelen, en de dwalingen uit den weg ruimen, waartoe het aanleiding heeft gegeven. Liever bespaar ik dus die taak voor DE JAGER'S *Archief*.

Salm, Zalm m., II. c. 48. v. 136, plur. zalme (—en), II. c. 4. v. 27, c. 48. v. 242, 248, *psalm*. Bekend is *souter* voor *psouter*, *psalter*, (*psalmboek*): de *ps* als aanvangsletter was te scherp voor de zoetvloeiende taal onzer voorouders. Vgl. ook

Salmodie, —en, II. c. 48. v. 39, *psalmodie*, *psalmgezag*.

Zamen adv. Te — doen, II. c. 48. v. 490 enz., *vergaderen, bijeenroepen*.

Samen (ghesaemt) trans., I. c. 43. v. 13, (*verzamenen*), *vereenigen*. Elders gewoonlijk *samenen*, vanwaar

Sameninghe, —en v., II. c. 39. v. 256, c. 45. v. 93, c. 51. v. 6, III. c. 3. v. 714, 977, *verzameling, vereeniging, vergadering*.

Sande, Sanden. Zie Senden.

Saten (ghesaet) trans., II. c. 48. v. 482 [var., doch denkelijk de ware lezing. Het is oorspronkelijk niet verschillend van *zetten*, en geldt nu eens in den eigenlijken zin van *zetten*, *stellen*, dan eens in den afgeleiden van *vaststellen*, *regelen*, *bepalen*, of wel van *nederzetten*, *doen bedaren*, *beuvedigen*. Hier is de meening, dat de zaak in geschil door eene schikking geregeld en alzoo de vrede hersteld werd. Voorbeelden van *saten* vindt men in de Gloss. op de *D. Doctr.*, HEELU, *Brab. Yeesten* II, *Hor. Belg.* V en VI (waar het echter met *saden* verward wordt), enz.

Saterdag m., II. c. 20. v. 22, c. 21. v. 5, c. 25. v. 5, c. 36. v. 31 enz., *sabbath*.

Scade v., II. c. 36. v. 1679 var., IV. Prol. v. 10, *schaduw*. Hoogd. *schatte*, Eng. *shade* zoowel als *shadow*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 73 vlg.

Scaert, I. c. 9. v. 44. Nog heden is *schaarde* in gebruik voor een kerf of breuk in een mes of zwaard: vroeger noemde men zoo elke opening, gat of bres, veroorzaakt door het wegnemen van een stuk des geheels, de schending derhalve van een gesloten geheel door het verlies van een gedeelte. Zoo is hier de zin, dat de zon noch mankement krijgt, noch een stuk verliest, al schijnt door de eklips een gedeelte van haar weggenomen. In den *Caerl ende Elegast* leest men, vs. 1022:

Die coninc es te mi so gram,
Om dat ic hem eens nam
Van sinen scatte sulke scaerden,
Dat cume ghedroeck twe paerden.

» omdat ik hem eens zulke stukken van zijnen schat heb afgenomen (zulk eene gaping daarin gemaakt), dat twee paarden ze naauwelijks konden dragen(*)». Hiertoe behoort ook de uitdrukking: *enen scaert maken* in een leger, d. i. eene opening, eene gaping in de troepen maken, door vele manschappen te verslaan. Zie Mr. v. D. BERGH in het Gloss. op *Limborch*. Zoo in den *Walewein*, vs. 10640:

Die hertoghe hadde groot volc te voet . . .
Maer enen harden groten *scaert*
Heveter *Walewein* in ghehouwen.

Scalc, —like adj. I. c. 23. v. 19, c. 48. v. 60, III. c. 2. v. 64 enz., *loos, bedriegelijk, slecht*. Als subst. die scalke, III. c. 4. v. 160, *de loos-aard, de bedrieger*; doch, II. c. 44. v. 89 (in plur.), meer in den zin van *looze bespieders, slimme gasten die altijd loeren of zij iemand ook op eenige fout kunnen betrappen*.

Scalke neringhe, *kwade nering*. Zie Neringhe.

Scalcheit, —eiden v., II. c. 46. v. 89, III. c. 2. v. 55 enz., *loosheid, slim bedrog*. In I. c.

(*) HOFFMANN v. F. verklaart den laatsten regel: » *quod vis pretium duorum equorum explebat*, » het ww. *ghedraghen* als *bedragen* opvattend. Hij werd misleid door den afschrijver van het HS., waarnaar de oude uitgave B. is afgedrukt. Deze had *ghedraghen* even verkeerd verstaan en nu het vers verknood door te schrijven: » *dat cume waerdich was twe paerden*. » Dat de door mij gegevene uitlegging de ware is, zal naauwelijks aanwijzing behoeven. Het was een spreekwoordelijk gezegde, o. a. ook voorkomende in *Ferguut*, vs. 3523 vlg. (vgl. ook *Caerl e. Eleg.* vs. 580.) *Ghedroech* staat in sing., omdat het volgende subjeet als maatstaf van kracht in 't algemeen, dus als eene eenheid, gedacht wordt.

23. v. 21 leze men met de var. *scamelhede*, en dezelfde lezing herstelle men aldaar in vs. 3, ondanks de overeenstemming der drie HSS., die *scalchede* hebben, hetgeen hier volstrekt niet te pas komt.

Scame, —en v., IV. c. 1. v. 112 var., *schaamte*.

Scamel adj., II. c. 7. v. 52, III. c. 2. v. 25, c. 26. v. 191, *gevoel van schaamte hebbende, eerbhaar, ingetogen*. In III. c. 12. v. 111 versta men *scamel* ende melde als *ingetogen en matig voor zich zelven, mild jegens anderen*. De dichter behandelt hier de punten, die hij (vs. 21 vlg.) als het vijfde en zesde genoemd had, in omgekeerde orde: eerst de mildheid, dan de dapperheid.

Scamelheit, —ede, —eden v., I. c. 23. v. 21 var., c. 24. v. 87, III. c. 2. v. 33, 95, 109 enz., *gevoel van schaamte*. Doch die *scamelheit*, I. c. 33. v. 24, 66, *de schaamdeelen*.

Scandeleren (tekst scandaliseren) trans., II. c. 38. v. 16 var., (*iemand*) *schande aandoen*.

Scaper, II. c. 44. v. 131, *schaapherder*. Zie KIL. en *D. Doctr.* II. 2212, waar de var., even als in onze plaats, *scepper* heeft. Vgl. *Scepper*.

Scaut. Zie Scout ww.

Scheerne. Te —. Zie Scheren.

Schelden trans., III. c. 4. v. 309, c. 9. v. 77, c. 15. v. 121, *berispen, bestraffen*. Zie DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 92 en de ald. aang. Elders evenwel geldt de hedendaagsche opvatting van *smadelijk berispen, uitschelden*, als III. c. 3. v. 1116 enz.

Schenden, met klankwisseling Schinden, van

waar de 3 pers. enk. praes. schint, III. c. 20. v. 64, het part. gheschint, II. Prol. v. 8, c. 50. v. 96, III. c. 3. v. 156, c. 4. v. 386, ook ghescant, IV. c. 2. v. 96, *in het ongeluk storten, verderven*. De zwakke buiging (*schendde, geschent*) was nog in de 17^e eeuw in zwang; en te regt, want *schenden* is een afgeleid actief ww. van het subst. *schande*. De vormen *gheschint* en *ghescant* zijn uit *gheschent* met gewijzigden klank vervormd. Vgl. hetzelfde bij Prenten en Senden.

Scepinghe, III. c. 14. v. 116, *scheepvaart* (vgl. v. 146). Elders ook *het inschepen* of *scheepsuitrusting*, als *Walewein*, vs. 9481, 9528, *Floris e. Bl.* vs. 1761 enz.

Sceppen (sciep) trans. Hem als here —, III. c. 10. v. 155, *zich als heer aanstellen of gedragen*; hem te wighe waert —, III. c. 12. v. 142, *zich ten strijde tostellen of uitrusten*, hetgeen VELTHEM (III. c. 5. v. 57) *hem te stride werd sceppen*, en STOKE (VI. 53) *hem ter weren sceppen* noemt.

Over de oorspronkelijke beteekenis en aanverwanten van dit woord is meermalen uitvoerig gehandeld. Ik verwijs slechts naar HUYDEC. op STOKE, II. bl. 458 vlg., Prof. CLARISSE, *Natuurkunde* enz. bl. 337—340, *Taalk. Mag.* II. 170—172, enz. Vgl. GRAFF, VI. 442—454.

Dat onze dichter sciep, II. c. 26. v. 12, ook gebruikt als Imperf. van *sceppen* in den zin van *haurire* (iets wat ook voorkomt in *Walewein*, vs. 9647 en meermalen bij CATS enz.), moge destijds

goed geweest zijn: thans is het stellig af te keuren. En toch, een onzer keurigste schrijvers liet zich nog onlangs ontvallen: »*hij schiep er vermaak in!*”

Scepper, II. c. 44. v. 131 var., *kleedermaker*. HUYDEC. (op STOKER, II. bl. 586 vlg.) haalt eene plaats aan, waar *scepper* de benaming is van een *schoenmaker*. Gewoonlijk echter heette deze *scoesutter* (vgl. Lat. *sutor*), en was *scepper* de naam van den *kleedermaker*. Dit strookt niet alleen met het getuigenis van KILIAEN, maar blijkt overtuigend uit het werk van FÉLIX DE VIGNE, getiteld: *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métiers* (Gand, 1847). Daar vindt men als wapen van het *sceppers-gild* nu eens drie scharen, dan weder eene schaar, naald en vingerhoed, terwijl elders de *causescepperen* voorkomen, met drie kousen in hun wapenschild (zie Plaat 9 en 25). DE VIGNE vertaalt den naam dan ook door *tailleur* (bl. 50 en 60). Evenzoo wordt in den *Ferguut* (vs. 74) de vrouw, die den mantel der koningin gemaakt had, *die scepsterigge* genoemd. Ook was het ww. *sceppen* de gewone benaming van het kleedermakershandwerk. *Beatrijs*, vs. 273 (van een kleed):

Wel *ghescepen* int ghevoech.

wat thans *welgemaakt* heet. Vgl. nog *Belg. Mus.*, 1840, bl. 41, 50, en 1846, bl. 21, Plaat 2.

Maar welke is nu in de pl. van den *L. Sp.* de ware lezing, *scaper* of *scepper*? Was de vader van SIXTUS I. een schaapherder of een kleedermaker?

De liefhebber moge dit in de oude kronijken en legenden opsnuffelen.

Scherde, II. c. 47. v. 78, *schrede*, als lengtemaat.

Zie KIL. en v. H., *Ferguut*, Gloss. enz.

Scheren, *schertsen*, doorgaans als subst., I. c. 9.

v. 75, II. c. 36. v. 1755, III. Prol. v. 69, c. 3.

v. 959, in dat. *scherne* (*scheerne*), III. c. 3.

v. 6, 150, 621, 1227, *scherts*, *gekheid*, *spot*;

iemand te *scheerne* (var. *tscerne*, *dscerne*)

driven, II. c. 16. v. 4, c. 24. v. 100, *voor den*

gek houden, *den spot drijven (met)*. Zie CLIGNETT,

Bijdr. bl. 10 vlg., 93, enz. In het Gloss. op *Lim-*

borch vindt men *scerne* als grondvorm opgegeven,

in strijd met de grammatica: als casus rectus staat

de Infin. *sceren*, maar *scerene*, *scerne* is een dativus.

Scheren (*ghescheert*) trans., II. c. 16. v. 94,

beschikken, *bepalen*, *verordenen*. Men zeide ook

bescheren, vanwaar, met sterke buiging, het ge-

wone *beschoren*. Zie BILDERDIJK, *Gesl.* I. 64.

Scheren is eigenlijk *spannen*, dus *de draden van*

het weefgetouw (de schering) opspannen, vervol-

gens, naar het bekende zinnebeeld der Parcen en

Nornen, *het lot of de toekomst beschikken, bepa-*

len. Ten bewijze strekt het ww. *beweeven*, dat

ik elders hoop te verklaren.

Scerien, III. c. 14. v. 32, *rangschikken*, hetzelfde

als ons *scharen*, het Ohd. *scerian* bij GRAFF,

VI. 532. *Scheren*, *spannen*, is ook hier weder

het gronddenkbeeld: wat op eene lijn gespannen

is, is in orde gerangschikt.

Bescheerrien voor *bespotten*, *beschimpen*, dus

van *scheren* in den bovenvermelden zin, lees ik bij **VELTHEM**, I. c. 39. vs. 27. *Scheeriaer* voor (*wol-le*)*scheerder*, en *speeliare* voor *speler*, vermeldt **HUYDEC.** op **STOKE**, III. bl. 265.

Sciep. Zie **Sceppen**.

Schiere adv., I. c. 20. v. 29, c. 41. v. 41 enz., *spoedig*, *aanstands*, ons *schielijk*; also *schiere*, I. c. 12. v. 19 enz., *terstond*.

Schiet (plur. *schieden*), I. c. 22. v. 8, II. c. 19. v. 170 enz., Imp. van *scheden* of *scheiden* intr., *scheidde*, *vertrok*. Elders trans., II. c. 48. v. 363 enz., *scheidde*, *verdeelde*.

Schijn m., I. c. 9. v. 37, 45, 62, 68, c. 17. v. 23, III. c. 1. v. 40, *schijnsel*, *licht*, als nog in *zonnenschijn*, welk woord, I. c. 11. v. 58, ook als onz. voorkomt.

Schinen (*scheen*) met den dat., II. c. 45. v. 35, *blijken*. Zie **HUYDEC.** op **STOKE**, II. bl. 168 vlgg.

Schinke (tekst *scincker*), II. c. 49. v. 89 var., *schenker*, een der hooge ambten aan het keizerlijke hof, het attriboot van den keurvorst van *Bohemen*. Vgl. de lijst der keurvorsten bij **STOKE**, I. vs. 968—994, en zie **HUYDEC.** ald. op vs. 990.

Schint. Zie **Schenden**.

Scoe, I. c. 24. v. 50, *schoen*.

Sconfieren (var. *scoffieren*) trans., III. c. 12. v. 161 var., IV. c. 1. v. 109, 171, 179, c. 2. v. 30, c. 3. v. 69, ook *scouffieren*, II. c. 58. v. 197, III. c. 12. v. 161, *geheel en al verslaan* (den vijand). Hem— (var *scoff*—, *souff*—), III. c. 3. v. 27, c. 4. v. 138, *zich verslaan*, ge-

lijk men vroeger zeide, thans *beschaamd worden*, vanwaar ghesconfiert, *ibid.* v. 140, *verslagen*, *beschaamd*, *onthutst*.

Van *sconfieren* had men ook het subst. *sconfelture* voor *zware nederlaag*. Het een en ander is van het Oud-Fr. *desconfire*, Midd.-Lat. *disconficere*. Dat ons *schofferen* er nog een overblijfsel van is (ofschoon in eene andere opvatting), zou WEILAND gezien hebben, indien hij Mnl. verstaan had. Zie voorts HUYDEC. op STOKES, II. bl. 196 vlg. en III. bl. 100 vlg., *Limborch*, Gloss., enz.

Scop, *spot*, in de spreekwijze: sijn scop maken met iets, I. c. 33. v. 14, II. c. 58. v. 191, *den spot drijven*, *den gek steken*. Zonder scop, I. c. 8. v. 4, *zonder spot*, *dus naar waarheid*, *zeker*, bevestigingsformule. Zie de Gloss. op *Ferguut*, *Hor. Belg.* VI, enz.

Score v., II. c. 17. v. 156, *scheur*, *spleet*, *kloof*.

Scoren intr., I. c. 30. v. 14, II. c. 36. v. 732, *scheuren*; I. c. 40. v. 40, *verbroken worden*; trans., I. c. 41. v. 100, 103, II. c. 17. v. 100, c. 36. v. 1675, 1676, III. c. 11. v. 38, *verscheuren*; I. c. 17. v. 34, II. c. 1. v. 19 var., c. 5. v. 128 var., c. 39. v. 248, IV. c. 1. v. 37 var., *verbreken*, bij de verschillendste objecten gebezigd, als: vriendschap, overeenstemming, de magt des duivels, de hel. Ghescoort, van de deugd gezegd, I. c. 43. v. 52, is zooveel als *vernietigd*, *te gronde gerigt*. Vgl. Storen, eene zeer gewone variant van dit ww.

Scouffieren. Zie Sconfieren.

Scout, plur. scoude en scouden v., I. c. 23. v. 53; c. 24. v. 16, 28, II. c. 41. v. 18, III. c. 1. v. 60 (waar het verkeerdelijk m. gebruikt is) enz., *schuld*; die — verdienen, I. c. 23. v. 118, *de schuld op zich laden* en dus *de straf (de betaling der schuld) verdienen*; van rechter scouden (scout), II. c. 49. v. 97, III. c. 22. v. 3, c. 24. v. 41 enz., *naar regtmatige verpligting, volgens billijke schuld*.

Ik heb reeds elders (bij Quiten) aangemerkt, dat scout, III. c. 12. v. 33, actief staat, in den zin van *schuld, die men in te vorderen heeft*, dus wat men thans *inschuld* noemt. Daartoe zou men ook kunnen rekenen de uitdrukking: *dies nooit scout en ghewan*, III. c. 15. v. 98, van iemand gezegd, die eer geniet, welke men hem niet verschuldigd is, dus *die er nooit aanspraak op had*. Maar eenvoudiger, geloof ik, is de passieve opvatting: *die er nooit schuld aan had*, d. i. *die nooit iets had bedreven om die eer te verdienen*, de *schuld* dan natuurlijk in een goeden zin genomen. Doch stellig actief is *scout* in het zeggen van VELTHEM, bl. 78:

Doe gaf hi der doet *haer scout*.

»hij gaf aan de(n) dood het haar verschuldigde, wat zij in te vorderen had, d. i. hij betaalde den tol der natuur.”

Scout of Scaut, II. c. 36. v. 716 en var., plur. scouden (var. scolden), II. c. 48. v. 407, Imperf. van schelden, *berispen, schelden*. Zie aldaar en vgl. Gout.

Scouwe, I. c. 46. v. 44 var., *het aanschouwen*.

Men denke bij dit vers aan ons *oogenschouw*.

Scouwen (scoude, ghescont) trans., Prol. v. 50, I. c. 5. v. 18, 53, II. c. 3. v. 109, 134, c. 36. v. 1382, c. 60. v. 56 enz., *aanschouwen*.

Alsic(t) scouwe, II. c. 60. v. 71, III. c. 6. v. 15, c. 17. v. 1 enz., *naar mijne beschouwing*, *naar mijn inzien*.

Scriben, II. c. 13. v. 57, *schriftgeleerden*. Lat. *scriba*.

Sericht, II. c. 48. v. 130, *geschrift*. Vgl. Ghichte.

Scrine, II. c. 45. v. 81, *schrijn*, *kastje*, in de var. te regt vr. gebruikt: zoo ook *stoke*, IV. 457. Lat. *scrinium*.

Scriven trans., I. c. 5. v. 25, 30, II. c. 60. v. 65, *schilderen*, *afbeelden*; ghescreven, II. c. 45. v. 171, *geschilderd*, vanwaar ghescreven vier, I. c. 13. v. 28, *geschilderd vuur*. In die *Rose*, vs. 137, vind ik *bescreven* zelfs van beeldhouwwerk gezegd. Vgl. het Gr. *γράφω*.

Sculdare (var. sculdere), II. c. 41. v. 20, 122, *schuldenaar*. Zie *D. Doctr.* Gloss.

Scutten ('t licht), I. c. 9. v. 37, 72 var., *onderscheppen*, *afweren*. Doch in vs. 37 leze men, niet *scudt*, maar *scut*, volgens de betere spelling der var. in Bijl. A.

Sechenen, III. c. 1. v. 104 var., 140 var., *zege-
nen*, door het teeken des kruises te maken. *Theoph.*, vs. 562, *Limborch*, Gloss., enz. In het *Belg. Mus.*, 1846, bl. 54, vs. 99, verklaart WILLEMS *sechende* door *noodigende*, als ware het een

part. praes. van *sechen*!? Het is niet anders dan *zegende*, in de ironische bedoeling van *vervloekte*, *verwenschte*.

Zede m. en vr., I. c. 3. v. 10, c. 18. v. 46, c. 25. v. 4, c. 26. v. 58, 70 enz., plur. I. c. 26. v. 94, *gewoonte*, *gebruik*.

Zeder adv., I. c. 30. v. 26, 28, 68, c. 31. v. 20 enz. enz., *sedert*, *naderhand*; zeder dat, I. c. 34. v. 12 enz., *sedert*, *sinds dat*.

Zeent (var. ook zent) m., II. c. 48. v. 65, 147, 490, 1032, 1166, 1172, ook sint, *ibid.* v. 834, verbasterde uitspraak van *synode*, dat reeds in het Ohd. *senod* heette. Zie GRAFF, VI. 245. Voorbeelden bij MAERLANT, *Sp. Hist.*, D. II. bl. 377, vs. 3, 4, 21, *Brab. Yeesten*, I. 1611 var., IV. 506, *Reinaert*, 2738 (cas. obl. *seende*). Eenige wijzigingen der oorspronkelijke beteekenis vindt men bij LAURMAN, *Taalk. Bijdr.* bl. 80 vlg.

Zeer, zere subst., I. c. 12. v. 64, c. 46. v. 136, III. c. 14. v. 223, *verdriet*, *droefheid*.

Seerech adj., II. c. 36. v. 1482 var., *bedroefd*.

Zeericheit, —ede, I. c. 19. v. 49, 57, IV. c. 9. v. 99, *verdriet*, *droefheid*.

Seindde. Zie Senden.

Sekeren. Den huweleec —, II. c. 44. v. 95, *het huwelijk verzekeren of bevestigen*, *het echtpaar plegtig verloven*, het Lat. *spondeo*. Vgl. HUYDEC. op STOKE, III. bl. 416.

Zekerheide doen met den dat., II. c. 5. v. 16, *de plegtige verzekering geven*, *de gelofte afleggen*.

Selc. Zie Sulc.

Zelsien, —ne, —nre adj., II. c. 36. v. 939, 993, 1302, ook *selsen*, *ibid.* var. en II. c. 3. v. 90, c. 58. v. 190, III. c. 4. v. 412, *ongehoord*, *vreemd*, *wonderlijk*. Zie Prof. SIEGENBEEK, op *Wap. Mart.* bl. 212, die het kortweg verklaart door *zelden* *gezien*, *zeldzaam*, eene verklaring waarin men tot nog toe berust heeft. De etymologie ligt dan ook zoo voor de hand, dat het bijna jammer is haar licht te moeten verwerpen, om tot duisternis terug te keeren. Doch de onverbiddelijke grammatica zit liever in het duister dan een schijnlicht aan te gapen. En een schijnlicht is het inderdaad, dat de genoemde afleiding over *zelsien* verspreidt. Reeds in het Ohd. bestond het adj. *seltsāni*, bij GRAFF (VI. 216—218) *rarus*, *insolitus* en het subst. *seltsānī* voor *raritas*, *novitas*, *miraculum*, *prodigium*. Vandaar, in gelijken zin, het Mhd. *seltsaene* (bij ZIEMANN, 380). Dat het eerste lid der zamenstelling het adj. *selt* (*rarus*) is, vanwaar ons *zelden* enz., lijdt geen twijfel. Maar het tweede lid *sāni* met het part. (ge)*sehan*, of *saene* met (ge)*sehen* te rijmen, is wat al teforsch, en daarvan kwam bij GRAFF zelfs de gedachte niet op. Hij laat *sāni* twijfelend in het midden, en vermeldt alleen nog (VI. 239) het adj. *unsāni* d. i. *deformis*. Dit helpt ons althans op het spoor, want aanstonds denken wij aan de bekende Mnl. adj. *onzien*, leelijk, en *zien*, schoon, bij welke de etymologie van HUYDEC. (op STOKE, I. bl. 105): »'t geen men gaarne of noode *ziet*,” meer een spel dan eene waarheid oplevert. Het Ohd. *unsāni*

leert ons thans, dat *zien*, *onzien* en *zeltsien* op ééne lijn staan, en allen tot het grondwoord behooren, waarvan in de eerste plaats het adj. *sāni* gevormd is. Dat grondwoord is tot nog toe duister: welligt wordt het later opgehelderd. Kon het zooveel als *forma* beteekenen, dan ware *zien* *formosus*, *onzien*, *informis*, *zeltsien*, *rariformis*.

Zeltsien verliep weldra tot *zelsien*, *zelsen*. Later begreep men het tweede deel niet meer. Men wist er toen niets beters op dan het met *zaam* gelijk te stellen, en zoo vormde zich ons *zeldzaam*.

Sen, III. c. 3. v. 992 enz., rijmshalve voor *sin*. Zie *Zin*.

Senden, naar de zwakke buiging, die het oudtijds volgde en ook volgen moest, omdat het een afgeleid ww. is. Het intr. *sinden* was *gaan*, *reizen*, (GRAFF, VI. 234), het trans. *senden* dus *doen gaan*. Vgl. *liggen* en *leggen*, *zitten* en *zetten*, *drinken* en *drenken* enz. Vandaar: Imperf. *seinde* of *seinde* (var. *zende*), II. c. 36. v. 185, 1730 enz., door klankwisseling ook *sinde*, II. c. 13. v. 85, 108 enz., of *sande*, II. c. 16. v. 60, c. 19. v. 127, III. c. 16. v. 81, *zond*; het Part. ghesent, II. c. 6. v. 34 enz., ghesint, I. c. 37. v. 52, II. Prol. v. 11, c. 3. v. 74 enz., of ghesant (thans nog als subst. in gebruik), I. c. 5. v. 22 enz., *gezonden*. Volgens diezelfde klankwisseling (vgl. bij *Prenten* en *Schenden*) vindt men ook *zanden*, IV. c. 3. v. 66, in den Inf. voor *zenden*.

Sericheit. Zie *Zeericheit*.

Set (var. ook *zedt*), I. c. 32. v. 35, II. c. 43. v.

14 var., III. Prol. v. 20, c. 4. v. 32, c. 26. v. 102, voor *zit*, derde pers. enk. praes. van *zitten*, meest rijmshalve.

Setten trans., I. c. 3. v. 46, c. 12. v. 40, c. 25. v. 15, II. c. 48. v. 1139 enz., (eene wet, een gebruik enz.) *instellen*, *verordenen*.

Hem setten, II. c. 50. v. 32, *zich aanstellen*, *zich gedragen*; hem ter doghet setten, I. c. 29. v. 107, *zich op de deugd toeleggen*, *het pad der deugd betreden*, en hem ter quaetheit (of na die quaethede) setten, I. c. 30. v. 70, c. 33. v. 95, *het pad der zonde betreden*.

Sextentijt, II. c. 36. v. 728, *des middags te twaalf ure*, eig. *de tijd der sexta (hora)*, hetgeen elders, II. c. 53. v. 45, ter sester uren heet. Zie bij Noene.

Sich, I. c. 22. v. 35, II. c. 47. v. 38, *zie*, tweede pers. enk. Imperat. van zien. Vgl. Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz. bl. 354 vlg. en de aldaar aang.

Zicht, —te o., I. c. 5. v. 58, *gezig*.

Zider adv., I. c. 26. v. 94 enz., *sedert*, *naderhand*. Sierheit. Zie Chierheit.

Symoniake, III. c. 14. v. 216, die zich schuldig maakt aan

Symonie, *ibid.* v. 220, *simonie*. De dichter verklaart er zelf den oorsprong en de beteekenis van.

Zin m., I. c. 17. v. 66, *zintuig*; maar doorgaans, in ruimere opvatting dan thans, de zetel van het *denken* zoowel als van het *gevoelen*, van het *weten* zoowel als van het *willen*, dus *hoofd* en *hart*

beiden. Zoo, I. Prol. v. 15, 47, c. 10. v. 17, II. c. 19. v. 67, c. 44. v. 34, III. c. 6. v. 90, c. 14. v. 55, 244 enz., *verstand*, mit zinne, III. c. 3. v. 23, 84, *met verstand*; elders *gevoel*, als in de uitdrukkingen: met zinne groeten, II. c. 13. v. 100, *met hartelijkheid*, *met warmte*; met zinne bidden, IV. c. 4. v. 57, *met gevoel*, *met aandrang*; met groten zinnen (of mit allen zinnen) minnen, I. c. 6. v. 47, III. bl. 13. v. 5, *van ganscher harte*. Hiertoe behoort ook het zeggen: daer toe staet sijn sin, III. c. 26. v. 86, *daarheen is zijn wil gerigt*, *daar is hij op uit*, of *daar heeft hij zin in*, als men thans zegt.

In allen zinnen, I. c. 24. v. 89, II. c. 23. v. 21, III. c. 4. v. 299, c. 9. v. 1, 35, c. 17. v. 79, IV. c. 7. v. 21, *geheel en al*, *ten eenenmale*, of wel, *in elk opzigt*. Fr. *en tous sens*.

Sindael, I. c. 31. v. 13, ook in plur., II. c. 11. v. 32, *zijden stoffe*, ons *taf*. Zie *Limborch*, Gloss. en HUYDEC. ald. aang., DU CANGE in v. *Cendalum* en *Sindalum* enz.

Sinde. Zie Senden.

Sinder adv., I. c. 34. v. 15 var., en sindert, I. c. 26. v. 94 var., c. 30. v. 26 var., 28 var., 68 var., c. 31. v. 20 var. enz., *sedert*, *naderhand*; sindert dat, I. c. 34. v. 12 var. enz., *sedert*, *sinds dat*.

Zinghen. Zulken zanc — (alse dandre zonghen), I. c. 35. v. 74, *hetzelfde liedje zingen*, d. i. *hetzelfde lot ondergaan*, *op gelijke wijze behandeld worden*, spreekwijze.

Sint subst. Zie Zeent.

Zint adv., I. c. 26. v. 28, c. 34. v. 15, c. 42. v.

114 enz., *sedert, naderhand*; sint dat conj. III.

c. 3. v. 552 enz., *daar, omdat*, het Eng. *since*.

Sire en Sise (passim), *zij er en zij haar of zij ze*.

Slaen intr., zeer gewoon ww. om eene beweging in eene bepaalde rigting uit te drukken. Zoo zegt men nog heden: *hij sloeg op den grond, de vlam slaat het dak uit, een weg inslaan, een hoek omslaan*, enz. Oudtijds strekte dit gebruik zich nog wijder uit. Vandaar de volgende spreekwijzen: tote den viant slaen, II. c. 58. v. 196, *op den vijand aanrukken, hem aanvallen*; tote op derde slaen of toten voeten slaen, II. c. 51. v. 104, 120, van een kleed gesproken, *tot op den grond (de voeten) nederhangen*; te hemel waert slaen, I. c. 26. v. 65 (vgl. v. 73), van rook, *ten hemel stijgen*; toten hemel slaen, I. c. 47. v. 85, van eene ladder, *tot den hemel reiken*. Uit deze laatste plaats blijkt overtuigend, dat ook I. c. 39. v. 51 *slaen* voor *staen* moet gelezen worden, gelijk ik boven (bl. 328) reeds aanduidde. Ook de var. Bijl. A. heeft *slaen*, ofschoon met het volgende rijmwoord *gaen* van plaats verwisseld. Een dergelijk zeggen vind ik bij JACOB VILT, aang. door DE VRIES, *Gesch. der Nederd. Dk.* I. 24:

De mensche, die *upwaert* heeft *slaende*

Den lechaem recht ten hemelwaert *staende*.

Opwaarts slaen en *tot den hemel slaen* geven beiden de rigting te kennen, zelfs zonder beweging. Vgl. ook *Minnen Loep*, Gloss.

Slaen trans. Van monde —, I. c. 27. v. 12, II. c. 38. v. 89, III. c. 2. v. 142, c. 15. v. 104, 108, *van zich afwerpen, ontkennen, tegenspreken*. Elders ook in de gewijzigde opvatting van *daarlaten, er niet van spreken*, als *Karel de Gr.* I. 1346. Te gronde —, zie Gronde.

Slecht adj., IV. c. 4. v. 89, c. 9. v. 56, *effen, vlak*, vanwaar het ww. *slechten*.

Sleet, *slaat*. Zie Slaen.

Slijc. Een —, I. c. 2. v. 38, c. 7. v. 22, gelijk 't art. *een* bij stofnamen plagt gebruikt te worden, waar men niet zoo zeer de stof zelve *in abstracto*, als wel een deel daarvan *in concreto*, een voorwerp dus, bedoelde. Zoo zeide men: *het veld is bedekt met sneeuw*, maar: *het kleed is wit als een sneeuw* (Vgl. Atremint, Mes, Snee en Vee). Alweder eene van die fijne schakeringen der gedachte, door welke de oude taal zich zoo gunstig boven de hedendaagsche onderscheidt.

Inden helschen slike, III. c. 14. v. 182, *in den helschen poel*.

Sline, —ke adj., II. c. 51. v. 128, c. 52. v. 52, 60, *linker* (arm, zijde). Vandaar het adj. *slinksch*.

Sliten (sleet, ghesleten) trans. Te niete —, I. c. 34. v. 66, *vernielen, te gronde rigten*; intr., te niete ghesleten, I. c. 45. v. 4, *te gronde of te niet gegaan*.

De oorspronkelijke beteekenis was *scheuren*, gelijk ik heb aangetoond in het *Taalk. Mag.* IV. 52 vlg. Bij uitbreiding werd het *verscheuren, verbreken, vernielen*, een overgang, die ook in

het Ohd. plaats had. Zie GRAFF, VI. 815—818. Ons (*ver*)*slinden* staat tot *slijten*, als *splinter* tot *splijten*, *blinken* tot *blijken*, *zinken* tot *zigen* enz. Vgl. ook het Eng. *to rend* met ons *rijten*. Sloyen, II. c. 7. v. 8, *de slippen of strooken, die van achteren bij wijze van vleugels of waaijers uitstaken aan de zoogenaamde hoornen, en met deze het hoofdhulsel der middeleeuwsche vrouwen uitmaakten*. Zie de platen, aang. bij Hoornen. Dergelijke hoofdsieraden treft men bij de boerinnen in Brabant en Vlaanderen nog wel hier en daar aan.

De *sloye* verschilt in aard en gebruik, maar niet in naamsoorsprong van den *sluijer*: beiden zijn van 't ww. *sloyen* (zie 't volg. art.), het eerste als *sleep*, *slip*, het tweede als *sleper*.

Een voorbeeld van *sloye* vindt men in de pl. uit de *Oud-Vl. Ged.*, aang. bij Poyen.

Sloyen (*sloyde*) trans., II. c. 48. v. 604, *slepen, sleuren*. Het werd ook intr. gebezigd, als bij VELTHEM, bl. 188:

Dese halseberch was groot ende stranc
Ende swaer ende harde lanc;
En was niemen int lant here
Hine *sloyde* hem twee voete oft mere.

» Er was niemand, of het harnas zou hem wel een paar voet achterna *gesleept* hebben, zoo groot was het.” Van *sloyen* is, gelijk ik straks zeide, ons *sluijer*, en *sleuren* is er de frequentative vorm van. Zoo beantwoordt het adj. *reurig*, levendig, woelig, aan het ww. *royen* (zie R.), enz.

Smaken ww., I. c. 15. v. 47, *de smaak*, als zintuig. Smaken trans., in ruimere opvatting dan thans, en

met zeer verschillende objekten, b. v.: wijsheid —, III. c. 14. v. 246, d. i. *proeven, genieten*; maar doorgaans van slechte of treurige zaken, en dus zooveel als *ondervinden, lijden*. Zoo: venijn, Prol. v. 45; pijn, I. c. 12. v. 38, of wel, den dood, II. c. 16. v. 37, c. 59. v. 58, 103, III. c. 3. v. 834, eene uitdrukking, die ook elders zeer gewoon is.

Smal adj., I. c. 10. v. 82, c. 33. v. 104 enz., *klein, gering*; III. c. 17. v. 30, *gering in getal, schaarsch*. Groot ende smal, Prol. v. 107 enz., *groot en klein, alles te zamen, in het geheel*; maar groot of smal (na eene negatie), Prol. v. 19 enz., ook, groot noch smal, I. c. 26. v. 85, *in het geheel niet of volstrekt niets*. — Eng. *small*.

Smeeds, III. c. 14. v. 189, genit. van smit, thans *smids*.

Smeetten, II. c. 18. v. 21, slechte vorm voor smeten, Imperf. van smiten, *smijten*, in den gewonen zin van *slaan* (zie mijne Aant. op *Warrenar*, bl. 144). Er staat dus: »*zij sloegen met de staarten*,” maar de lezing deugt niet. Zie het volgende artikel.

Smeken intr., I. c. 28. v. 15, III. c. 3. v. 1170, *vleijen*; trans., II. c. 39. v. 85, III. c. 4. v. 299, 507, *vleijend en zacht behandelen*.

Mitten sterte smeken, II. c. 18. v. 21 var. (de ware lezing: zie de aant. ald.), *met den staart vleijen; kwispelstaarten*. Ook de Nederrijnsche vertaling heeft *smeichden* (zie bl. 330).

- Over *smeken*, nog in het Hoogd. *schmeicheln*, zie men HUYDEC. op STOKER, II. bl. 312, enz.
- Smelten. Vandaar *smoute*, I. c. 12. v. 10, derde pers. enk. Imperf. Conj., *smolte* of *zou smelten*; part. ghesmouten, I. c. 12. v. 46, III. c. 16. v. 92, *gesmolten*. Vgl. bij Gout, Scout, enz.
- Smitte, III. c. 23. v. 196, rijmshalve voor *smit*, *smid*.
- Smoute. Zie Smelten.
- Snee, I. c. 12. v. 11, II. c. 36. v. 881, *sneeuw*.
Over het art. *een*, met dit woord verbonden, zie bij Slijc.
- Sneven intr., I. c. 6. v. 24, II. c. 19. v. 19, III. c. 3. v. 302, 584, c. 6. v. 25, *vallen, ten val komen*.
- So adv., als expletivum gebruikt, I. c. 7. v. 24, c. 17. v. 27 enz. enz., als nog in *hierzoo, daarzoo*.
Gevolgd door een vragend of betrekkelijk voor-naamwoord of bijwoord, strekt het om de algemeenheid aan te duiden, die in 't Lat. door — *cunque* wordt uitgedrukt, als: so wanneer, I. c. 6. v. 24 enz., so welc, I. c. 7. v. 31 enz., so waer so, I. c. 5. v. 7 enz., in welke laatste pl. het tweede so de algemeenheid nog sterker uitdrukt.
- So herhaald, bij een tweeledig voorstel, en in beide leden gevolgd door een comparativus, I. c. 6. v. 56 vlg., c. 22. v. 77 vlg., c. 27. v. 47 vlg., c. 28. v. 43 vlg. enz. enz., thans *hoe* — *des te*. De constructie is in beide leden: 1°. *so*, 2°. het subjeet, 3°. de compar.
- So herhaald, bij eene tweeledige vraag of een twijfel, I. c. 1. v. 52 vlg., II. c. 6. v. 152 vlg.,

III. c. 27. Titel, v. 2 vlg. enz. enz., thans *òf* — *òf*,
het Lat. *utrum* — *an*.

So, Soe, Zo, II. c. 6. v. 90 var., 92 var., 101
var., enz. enz., pron. pers. fem. sing., *zij*; *sore*,
III. c. 3. v. 1114 var. enz., *zij* *cr*.

Soch v., I. c. 42. v. 85, *zeug*, *wijfjes* *varken*.

Zocht adj., I. c. 9. v. 20, gewone klankwisseling
voor *zacht*.

Zode, II. c. 33. v. 7, Imperf. Conj. van zieden
trans., in den zin van *koken*; het part. ghezo-
den, I. c. 12. v. 45, nog heden in gebruik.

Solas, Solaes, II. c. 55. v. 56, *troost*, *verkwik-
king*; III. c. 3. v. 803, 822, 831, 849, *genoe-
gen*, *vermaak*, *vreugde*. Zie ROQUEFORT en LA-
COMBE op *Soulas*, DU CANGE op *Solatum* en *So-
latiari*, vanwaar nog het Fr. *soulager*.

Zome, Zomme adj., I. c. 10. v. 40, 45 enz. enz.,
sommige; ook gevolgd door *die* met een plur.,
als partitief, b. v. *zomme die yngle* (var. Bijl.
A. *som dingle*), I. c. 7. v. 2, niet *sommige
engelen*, maar *sommigen der engelen*, *some die
dinc*, *die*, II. c. 10. v. 1, *eenige van de zaken*,
welke, enz. enz.

Zom staat ook als adv. voor *gedeeltelijk* (*som-
mige deelen*), als II. c. 1. v. 123, vanwaar, bij
herhaling des woords, I. c. 12. v. 45 vlg., 51
vlg. enz. enz., *deels* — *deels*.

Somme. Teenre —, I. c. 3. v. 1, *in ééne som*,
dus *in het geheel*, *totaal*, bij optelling. Zoo ook
I. c. 43. v. 12, waar de zin is: »hij maakte om
de elf steden één muur *in het geheel*, d. i. die ze

alle te zamen omvatte." In de *Natuurkunde enz.*, vs. 1677, verklaart Prof. CLARISSE het: *in een kort sommier*. Juister ware ook daar: *in één getal uitgedrukt, in het geheel, totaal*.

Sonder adv., I. c. 22. v. 6, c. 24. v. 31, c. 29. v. 58, 84, c. 30. v. 75, c. 31. v. 32 enz., *behalve*; conj., III. c. 3. v. 349, 1039, eig. *behalve alleen dat*, dus *maar, doch*, waar namelijk één enkel punt uit het vroeger algemeen gezegde wordt uitgezonderd. Vgl. het Hoogd. *sondern* enz. Zonderlinc, —ghe adj., II. c. 13. v. 128, *afzonderlijk*; I. c. 23. v. 84, *bijzonder of bovenmate groot*.

Zonderlinghe adv., II. c. 36. v. 1240, 1343, *afzonderlijk*; Prol. v. 8, I. c. 16. v. 1, c. 26. v. 15, c. 27. v. 21 enz., *inzonderheid, bovenal*; als bepaling bij een adj., II. c. 17. v. 6, c. 18. v. 43 enz., *bijzonder, buitengewoon, bovenmate*.

Sore. Zie So.

Zorghen intr., I. c. 22. v. 55, *bezorgd zijn, vreezen*. Doch deze onzin van den tekst make plaats voor de lezing der var., die natuurlijk de ware is.

Sorcoers o., IV. c. 3. v. 73, *hulp*. Fr. *secours*, van 't Lat. *succursus*. Zie DU CANGE in v.

Soudsspel (var. soutspel) ende tsollen, III. c. 25. v. 121, twee spelen. *Sollen* luidt bij KIL. *in sublime jactare pilam*, en is volgens hem afkomstig van *solle* d. i. *pila amentata*, een bal die met een riem geworpen wordt. *Tsollen* is buiten twijfel hetzelfde woord, doch dat er niet het *omhoogwerpen*, maar het *voortstooten* van den bal

mede bedoeld wordt, maak ik op uit de volgende Brusselsche keur van d. j. 1360 (*Belg. Mus.* 1843, bl. 308):

Wie met *colven tsolt*, es om twintich scellinge.

Dit ziet natuurlijk op het *kolfspel*, en men zal dan aan *sollen* of *sullen* in den zin van *glijden* moeten denken, transitive opgevat als *doen glijden*, *voortrollen*. *Soutspel* is hoogstdenkelijk niets anders dan de zeer gewone klankwisseling van *soltspel* en schijnt op denzelfden oorsprong te wijzen. Waarschijnlijk heeft onze dichter *kaatsen en kolven* bedoeld. Althans het gebruik kon ligtelijk de beide oorspronkelijk gelijke, maar in vorm gewijzigde woorden, op twee wel verschillende, maar toch zeer na verwante zaken toepassen.

Sout, I. c. 44. v. 4 var. Zie Tsout.

Souter, —tre m., I. c. 38. v. 60, zouter, I. c. 46. v. 20, c. 48. v. 81, II. c. 19. v. 22, *het boek der psalmen*. Zie Salm.

Spanen (ghespaent), III. c. 9. v. 53, (eene vrouw) *kort houden, verstoken houden van geldmiddelen, schaars van 't noodige voorzien*. Vgl. ons *spenen*. Doch over dit woord elders nader.

Sparen intr. Sonder —, III. c. 3. v. 549, 733, *zonder uitstel, onverwijld*. Zie Onghespaert.

Spel, een woord van zeer ruime toepassing (zie *Minnen Loep*, Gloss.). Alles laat zich echter gemakkelijk afleiden uit de thans nog gewone betekenis, die tevens de oorspronkelijke was (GRAFF, VI. 329—333) en ook in den *L. Sp.* doorgaans geldt, soms met de kleine wijziging van *vrolijk*-

heid, vermaak, als III. c. 3. v. 822 enz. (zelfs van het mingenot, I. c. 25. v. 6). Men vgl. de uitdrukking *spelen varen*, III. c. 3. v. 734, *een plezierreisje doen*, vanwaar ons verbasterd *spelevaren*.

Spel van wapene, III. c. 26. v. 184, is zoo veel als *wapenoefening, wapenhandel*, het liefste spel van den ridder. Vandaar die beste vanden spele, III. c. 20. v. 59, *de beste ridder uit het geheele tournooi of wapenspel*, dus *de beste van allen*, en daer ghedeelt waer tspel, III. c. 26. v. 154, *waar het wapenspel gedeeld of beslist werd, waar om den prijs gestreden werd*, dus in 't alg. *waar het er op aankwam*.

In allen spele, I. c. 7. v. 42, of tallen spele, I. c. 31. v. 56, II. c. 54. v. 94, III. c. 3. v. 505, *bij elke gelegenheid, in elk opzigt*. Eigenlijk *in elk wapenspel*, in elke kans die zich voor den ridder opdoet.

Tgaet uten spele, I. c. 35. v. 18, (met hem) I. c. 27. v. 92, c. 33. v. 94, eig. *het houdt op spel te zijn, 't is geen gekheid meer, 't wordt ernst*, ridderlijk spreekwoord voor: *het loopt slecht af, het is er erg aan toe, de zaak komt tot het uiterste*, kortom voor elke ramp, nederlaag enz., zelfs voor den dood. Ziedaar, dunkt mij, de ware verklaring dezer veelbesprokene zegswijze, die uit het ridderwezen ontsproot en daarmede weder te niet ging. Ik mag mij hier niet ophouden met het wederleggen der verklaringen van CLIGNETT (Voorr. v. d. *Teuth.* bl. LXXVII vlgg.), HALBERTSMA

(*Lett. Naoogst*, bl. 77 vlg.) (*) en anderen, allermintst van BILDERDIJK (*Verscheid*. IV. 135).

Speltmaent (var. Spelmaent), II. c. 3. v. 162, *Herfstmaand*, *September*. Volgens sommigen van het inoogsten der spelt. Zie *Taalk. Mag.* III. 252, Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz. bl. 204, enz. Spien intr., thans *spieden*. Om iets —, I. c. 34. v. 78, *er op loeren*, *op uitzijn*; na iets —, II. c. 9. v. 51 (var. om), c. 16. v. 5, *er naar omzien*, *naar zoeken*. Zie HUYDEC. op STOKES, III. bl. 16 vlg., CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 280 vlgg.

Spliten (spleet, ghespleten) trans., gevolgd door *van*, I. c. 26. v. 141, II. c. 10. v. 78, *afscheiden*, *afzonderen*, *vervreemden*, zeer natuurlijk uitvloeisel der gewone beteekenis van *splijten*. Elders treft men ook andere wijzigingen aan, doch die zich even gemakkelijk laten verklaren. VELTHEM, bl. 2:

desen boec willic beten

Die vifte pertie, *utgespleten*

Allen den andren van selsenheden.

» *afgescheiden*, *uitgezonderd* van, d. i. *zich onderscheidende* boven al de anderen, in wondervolle zaken.” *Vanden houte*, vs. 205:

Dit doet uwen vader weten,

Dat ghi saecht een kint *ghespleten*

Uter herten der godlijcheden.

(*) Één woord slechts over de meening van H., dat *spel* hier voor *nijdspele* staan zou en dus *strijd*, *gerecht* beteekenen. In *Ferguut*, vs. 3452 leest men: » *dat en dochte Ferguut gheen spel*,” en die uitdrukking is ook elders zeer gewoon. *Dat en dochte hem gheen spel en tghinc met hem uten spele* zal wel 't zelfde zijn, dat is klaar. Welnu, meende F. dan dat het geen *gevecht* was? Dat ondervond hij anders. —

In den *Minnen Loop*, I. 854 leest men: » *het ghinc uten spotte*.” Kan men krachtiger bewijs voor onze verklaring verlangen?

» *afgescheiden* van , dus *voortgebragt* , *ontsproten* .” Als intr. lees ik *spliten* in den *Reinaert* , vs. 4499 :

(Si) at van den wormen so veel ,
Dat si haer *sploten* uter keel.

» dat zij haar de keel *uithingen* ,” eig. : » dat zij zich van de keel afscheidde , omdat de keel al vol was .”

Spoet m. , III. c. 3. v. 267 , 297 , c. 14. v. 192 , rijmshalve ook spoede v. , I. c. 31. v. 45 , *voorspoed* ; men heeft er toe soc cranken spoet , III. c. 4. v. 470 , *men heeft daarin zoo weinig voorspoed* , d. i. *men slaagt er niet zoo ligt in* (een vriend te verkrijgen) .

Spraeyen (spraejde) trans. , II. c. 36. v. 74 , 98 var. , c. 44. v. 522 , III. c. 14. v. 263 , IV. c. v. 9. 73 , *spreiden* .

Spranc , I. c. 23. v. 127 enz. , Imp. van springhen , *sprong* .

Springhen intr. , ook gevolgd door uut , I. c. 8. v. 29 , c. 9. v. 8 , 11 , 22 , c. 21. v. 119 , III. c. 23. v. 86 , *ontspringen* , *ontspruiten* . Te niete — , I. c. 31. v. 72 , *te niet gaan* , *op niets uitloopen* .

Stade v. , oorspronkelijk hetzelfde als stat (zie ald.) en dus *plaats* , maar gewoonlijk , III. c. 1. v. 28 , c. 3. v. 177 , 750 , c. 25. v. 35 , *gelegenheid* ; stede , stade noch ooc stonde , III. c. 25. v. 52 , *plaats* , *gelegenheid noch tijd* , drie woorden van nagenoeg dezelfde beteekenis . Het is dus niet noodzakelijk , om met LEENDERTZ (Gloss. op

M. L.) de woorden *stade ende stede* in *Karel d. Gr.* I. 90 in *stonde ende stede* te veranderen; ofschoon anders *stat ende stonde* maken, III. c. 11. v. 49, d. i. *gelegenheid geven*, eene zeer gewone verbinding is.

Uit de grondbeteekenis van *juiste plaats, gelegenheid*, vormde zich het bekende *te stade komen*, d. i. *juist te pas komen*, en derhalve, *baten, helpen, bijstaan*. Dezelfde kracht hebben ook de spreekwijzen: *stade doen*, I. c. 12. v. 65, en in *staden staen*, I. c. 5. v. 39, c. 13. v. 116, c. 26. v. 23, II. c. 48. v. 416, III. c. 22. v. 15, beiden met den dat. des persoons.

Met *staden*, II. c. 48. v. 442, of met *goeden staden*, I. c. 33. v. 80, c. 46. v. 42, *op zijn (mijn, haar) gemak*, eig. *met gunstige gelegenheid*.

Men zie over *stade* enz. de uitvoerige aant. van den Heer DE JAGER en mij in het *Taalk. Mag.* IV. 57—62. Vgl. ook *Ghestaden*.

Staen als subst. In *haren stane*, I. c. 9. v. 23, *vanden stane*, I. c. 10. v. 77, *stand*, van de hemelbollen.

Staen, in verschillende spreekwijzen, als:

Uten zonden staen, I. c. 6. v. 20, *de zonden laten varen* (vgl. *Afstaen*); der zonnen nature steet dat si droghe is, I. c. 9. v. 13, *de natuur der zon staat daartoe*, d. i. *brengt mede* enz., gelijk wij thans zeggen: *het staat er zoo mede geschapen*. Vandaar: *staen*, gevolgd door *om te* met den Infin., II. c. 36. v. 442,

thans er naur staan, zich er op toeleggen; na iemands ruste staen, II. c. 9. v. 62, voor iemands rust en gemak zorg dragen.

Elders, met het bijdenkbeeld van voortduring en dus zelfstandigheid, I. c. 21. v. 17, 138, c. 25. v. 124, c. 33. v. 41; II. c. 36. v. 468, III. c. 2. v. 174 enz., *staande blijven, in stand blijven*, of wel, van een getuigenis gesproken, II. c. 36. v. 1245, *vaststaan, kracht van bewijs hebben*. Vgl. Ghestaen.

Staerblind adj., II. c. 48. v. 833, c. 58. v. 193, *stekeblind*. — *Der Ystorien Bloeme*, fol. 3. b. (bij de verschijning aan PAULUS):

Doen stont Saulus op met desen....
Ende was al staerblind.

Reinaert, vs. 76:

Datter twee noint meer ne sagen,
Ende si worden staer blind.

Zich hier uit hetzelfde werk de etymologische verklaring (vs. 3572):

Daer lach gelijc enen doden kative
Reinaert de vos, op die heide
Sijn ogen stonden te staer beide,
Sijn tonge hinc ver uut sinen mont,
Recht gelijc enen doden hont,
Met opgelokenre wider kele.

Het ziet dus op het *starre, strakke, onbewegelijke* in de oogen van een blinde. Men denke aan ons *staroogen, staren* en aan de *staar*, als oogkwaal. Stal m., I. c. 22. v. 82, (*inwendige*) *gesteldheid, aard, natuur*. Quaet inden stal is derhalve *van nature slecht* (vgl. v. 79). *Stal*, afkomstig van *staan*, beantwoordt geheel aan ons *stand*, en

deed op zijne beurt het ww. *stellen* ontstaan. *Toestand, gesteldheid*, dat is, *aard, natuur*, is dus de grondbeteekenis. Vgl. mijne aant. op *Warenar*, bl. 146.

Stan, III. c. 4. v. 216, Imp. van stenen, thans *steende, zuchtte*. Zie Gloss. op *Reinaert, Vanden houte*, enz.

Stanc, II. c. 35. v. 80, Imp. van stinken, *stonk*.

Stant, I. c. 42. v. 72, II. c. 20. v. 86, tweede pers. enk. Imperat. van staen, *sta*. Zie DE JAGER, *Verscheid*. bl. 198, enz.

Stapel m., II. c. 29. v. 20, een paal, die tot stut of steun dient, hier dus eene der opstaande *schragen* of *stijlen* aan de bedstede, in welke de dwarsbalken aan beide zijden sluiten.

Stappans adv., II. c. 24. v. 22 var. (v. 8), *terstond*.

Starf, II. c. 48. v. 606 enz., Imp. van sterven, *stierf*.

Stat v., I. c. 5. v. 3, c. 12. v. 32, c. 15. v. 4, IV. Prol. v. 12, 14 enz., ook stede, I. c. 13. v. 5, c. 36. v. 47 enz., *plaats*; bed stat (bedde staden), II. c. 29. v. 4, 6, *bedstede* (v. 31); in zine stat, I. c. 42. v. 178, *in zijne plaats*, *in stede van hem*; te sulker stat, I. c. 3. v. 47 enz., *op sommige plaatsen, hier en daar*; in enigher stede, I. c. 27. v. 58 enz., *ergens*, *in eenig opzigt*; optie stede, opter stat, II. c. 60. v. 64, III. c. 4. v. 214, IV. c. 1. v. 178 enz., *op staanden voet, terstond*; stede maken, III. c. 4. v. 119, ook stede gheven, II. c. 19. v. 20, beiden met den dat., *plaats maken (voor)*;

dichters stede houden, III. c. 15. v. 14, *de plaats eens dichters bekleeden, den naam van dichter waard zijn*. Stat ende stonde, zie Stade.

Elders staat het woord ook in de hedendaagsche beteekenis van *stad* (*urbs*), en heeft alsdan gewoonlijk in plur. staden, I. c. 43. v. 9, c. 44. v. 11, 78, III. c. 12. v. 119, of stade, staede, III. c. 26. v. 199, IV. c. 1. v. 194 var., c. 4. v. 85 var. Doch op vele dezer pll. vindt men in de var. ook steden; het verschil in spelling is dus eene bloote klankwisseling, niets meer.

Stede. Zie Stat.

Steendoot adj., II. c. 46. v. 40, *morsdood*, zoodat men als een steen ter neder ligt. Zie KIL. Men zeide ook *steendoof*, wat wij thans *potdoof* noemen, dat op 't zelfde uitkomt (*Leven van St. Franc.* vs. 652).

Steenen trans., II. c. 8. v. 70, ook stenen (slechte spelling), II. c. 36. v. 413, *steenigen*.

Steenrootse (var. steenroke) v., II. c. 48. v. 455, *steenrots*. *Roke* voor *rots*, Fr. *roche*, is bekend.

Steet, staat. Zie Staen.

Steken (stac, ghesteken) trans., I. c. 7. v. 36 var., c. 42. v. 144 var., II. c. 25. v. 11, c. 26. v. 9, c. 36. v. 1623, c. 50. v. 88, IV. c. 9. v. 43, 46, *stooten*; I. c. 30. v. 13, meer in 't bijzonder *schudden*, *schokken*.

Ook, als intr., steken jeghen hem, III. c. 12. v. 183, *zich verzetten* (*tegen hem*), *in strijd komen* (*met*), eig. eene botsing veroorzaken. Besi-

den steken, III. c. 10. v. 174, eig. *op zijde stooten*, derhalve, naar ik vermoed, *wegmoffelen*, *verdonkeremanen*, *krabbedieven*. Dezelfde betekenis moet liggen in het spreekwoord in vs. 172. Denkelijk is de meening: »*Waar zij niets nederleggen, daar ook niets vinden*, d. i. *niets nemen zonder betaling*,” derhalve het zevende gebod.

Stelpen trans. Commer —, III. c. 5. v. 25, c. 17. v. 86, *stillen*, *doen ophouden*. Thans zegt men het alleen van den loop van vloeistoffen, vooral van het bloed, soms ook wel van den dorst; maar oudtijds *stelte* men allerlei ongeval, verdriet, leed enz. *Leven van St. Amand*, I. 4606:

Ghine vint an niemende hulpe
Dan an uwen heere, hi mach *stulpen*
Al uwe mesquame ende deeren.

SPIEGHEL (*Hertsp.* VI. 261) spreekt nog van »koud, honger en dorst stelping.” Vgl. *Ghestelpen*.

Stenen. Zie Steenen.

Sterf, I. c. 13. v. 17 enz. enz., klankwisseling voor starf, Imp. van sterven, *stierf*.

Stichten trans. Eene stad —, IV. c. 7. v. 58, niet ons *stichten*, maar *versterken*, naar de afleiding van *stijf*, hard, sterk. In afgeleide beteekenis, I. c. 31. v. 33, overmoet —, d. i. *aanrigten*, *in het werk stellen*, gelijk men nog van *kwaad*, *tweedragt*, *brand stichten* spreekt. Een opmerkelijk gebruik van dit woord trof ik aan in het Hamburgsche HS. van 't Schaakspel, als:

Fol. 98. Ende aldus es des verduldichs menschen pine vele te mindre, ende hij es bet *ghesticht* omme ghesont te werdene.

Fol. 183 vlg. Starcheit es meer *ghesticht* te dienene, heerscepie te regierne.

Fol. 189. Hij viel van grooter rouwen te bedde, met zulke ziec-ten dat hij te male ter dood was *ghesticht*.

Ghesticht (*omme* of *te*) is dus zooveel als het Lat. *dispositus*, Hoogd. *beschaffen*, wat men in 't Fr. *de nature à* noemt, een natuurlijk uitvloeisel van de oorspronkelijke kracht des woords. De loop der beteekenissen was deze: 1°. *stijven, sterken*; 2°. (iets wat hecht en sterk is) *bouwen, oprigten, tot stand brengen*; 3°. *aanrigten, in het werk stellen*; 4°. *inrigten, toestellen*.

Stijf adj., II. c. 50. v. 40 var., III. c. 3. v. 675, c. 11. v. 15, *hard, streng, onverzettelijk*.

Stoele. Zie Stole subst.

Stoet, Stoeden, I. c. 28. v. 57, III. c. 26. v. 180 enz. enz., Imp. van staen, *stond, stonden*.

Stole subst., II. c. 51. v. 119, ook stoele, II. c. 36. v. 2038, *stool, lang priesterlijk opperkleed*. Lat. *stola*.

Stole ww., II. c. 48. v. 787 var., derde pers. enk. Imp. Conj. van stelen, *stale, zou stelen*; stolen, II. c. 40. v. 112, derde pers. meerv. Imp. Indic., *stalen*. In de eerste pl. heeft de tekst *stale*, de var. *steelde*, in de laatste de var. *steelden*.

Stont, *stond, tijdstip*, in de volgende spreekwizen: die stont dat, III. c. 4. v. 311, *terzelfder tijd dat, terwijl*; onlanghe stont, IV. Prol. v. 6, *korten tijd*; te menighen stonden, III. c. 24. v. 22, c. 25. v. 33 enz., *dikwijls*; tallen stonden, III. c. 27. v. 45 enz.,

altijd; mit stonden, I. c. 30. v. 42, *met tijd en wijle, elk op zijn tijd*.

Sinen stont verliesen, III. c. 15. v. 164, *zijn tijd verliezen, verspillen*.

Stoppen trans. Armoede —, II. c. 48. v. 1107, *ondersteunen, te gemoet komen*.

Hem stoppen, I. c. 16. v. 69, *zich den neus toestoppen*.

Storen (ghestoort) trans., een rijk, I. c. 41. v. 104, overeenstemming, II. c. 39. v. 248 var., de magt des duivels, II. c. 1. v. 19, de hel, II. c. 5. v. 128, c. 39. v. 35, IV. c. 1. v. 37, *te gronde rigten, verbreken, vernielen*. De var. heeft doorgaans scoren (zie ald.): het een is zoo goed als het ander.

Hem storen, II. c. 36. v. 807, III. c. 3. v. 1209, *zich verstoren of vertoornen, boos worden*. Vgl. Ghestoort.

Stranc adj., I. c. 29. v. 81, *sterk, hevig, ons streng* in ruimere opvatting. Vgl. het Eng. *strong*. In den *Walewein* wordt het nu eens van eene weeklagt gezegd, dan eens van een leger, een slag, eene speer (vs. 9164, 10323, 10571, 10723), en beantwoordt dus geheel aan ons *sterk*. In het *Leven van St. Amand*, II. 5727 zou ik 't adv. *strange* niet (met BLOMMAERT in Gloss.) als *straks* opvatten, maar als *sterk, ernstig, ijverig*, welke beteekenis Mr. v. D. BERGH te regt toepast op *Limborch*, VIII. 1052.

Men vgl. ook DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 105 vlg.

Strate, *weg*, vanwaar die langhe strate, II. c. 18. v. 76, *de lange weg, de lange reis*. Gewoonlijk in de uitdrukking: *sijnre strate* (straten), I. c. 11. v. 35, II. c. 8. v. 28, *haerre straten*, II. c. 4. v. 37, c. 28. v. 88, *zijns (huns) weegs* gaan, *keeren* enz. In de eerst aang. pl. is de zin: »hij zou niet verder vallen *op zijnen weg*, dan enz.”

Striken (streec, ghestreken) intr., I. c. 21. v. 131, c. 29. v. 59, c. 30. v. 91, c. 33. v. 27, c. 39. v. 129, c. 41. v. 66, c. 48. v. 173, II. c. 44. Titel, enz., *in eene bepaalde rigting voortgaan* (op de eerst aang. pl. zooveel als *voortkomen*, het Hoogd. *hervorgehen*). Vandaar *gaan* in 't algemeen, gewijzigd door het volgende voorzetsel, als II. c. 17. v. 84, *binnentreden*, II. c. 18. v. 47 var., *heengaan, zich begeven*. Zie *Minnen Loep*, Gloss.

Striken met iemand, III. c. 4. v. 491, *gelijken tred houden*, d. i. *dezelfde levenswijze volgen*; te Gods ghenaden —, I. c. 47. v. 26, *zich-tot Gods genade wenden, zich daaraan overgeven*.

In I. c. 48. v. 71 schijnt de zin te zijn: »dat zij zelfs van den geringste *verdreven* of *verjaagd* (dus *verstooten*) worden.” **Striken**, nog heden *gaan strijken*, is dan *vlugten*, transitive opgevat, *op de vlugt jagen, verdrijven*.

Strueren (strueerde, struerde, ghestrueert, ghestruweert. Var. meermalen destrueren enz.) trans., I. c. 15. v. 58, c. 19. v. 16, c. 21. v. 54, c. 36. v. 20, c. 41. v. 117, II. c. 48. v.

284 var., 310 var., III. c. 3. v. 985, c. 24. v. 13, *vernielen*, *verwoesten*, *verderven*. Lat. *destruere*.

Stuer, Stuur, Stuere adj., van een mensch, II. c. 30. v. 9, III. c. 4. v. 535, c. 12. v. 188, *norsch*, *barsch*, *streng*; van woorden, II. c. 23. v. 9, III. c. 9. v. 73, *bits*, *hard*, *fel*; van een stroom, I. c. 41. v. 52, *fel*, *hevig*. Het woord bleef tot in de 17^e eeuw zeer gewoon, en leeft thans nog in het afgeleide *stuursch*.

Stunen (daer jeghen) intr., III. c. 3. v. 865, *zich* (*daartegen*) *aankanten*, *verzetten*. — *Belg. Mus.*, 1842, bl. 63:

Hoe cuntger tjeghen *stunen*?

In deze opvatting wordt het ww. steeds vergezeld van de praep. *jeghen*; maar even gewoon is de verbinding met de praep. *op*, en dan wordt het doorgaans gezegd van den vijand, die aandringt om zich duchtig te weren en een zwaren strijd te voeren. MAERLANT, *Sp. Hist. D.* III. bl. 52, vs. 15:

Alse hi vernam Goten ende Hunen
Beede gader up hem *stunen*,
Goes hi eenen stouten man, Enz.

Limborch, VIII. 689:

Die Berberien entie Hunen
Die alle op her Heinrijo *stunen*
Met enen conroete swaerlike.

Als rijmwoord op *Hunen* kwam het den dichters heerlijk te pas, en zij hebben er ook rijkelijk gebruik van gemaakt. Zie de voorbeelden (maar niet de verklaringen) in de *Brab. Yeesten*, I. Gloss. Zie

ook Prof. JONCKBLOET, *D. Doctr. Gloss.* in v. *Ghestuin*.

Stuur. Zie Stuer.

Subtjyl, —tile adj., van de ziel als stof, I. c. 18.

v. 73, *fjn*, *ijl*; van een handwerk of kunst, II. c. 4. v. 49, III. c. 14. v. 129, *fjn*, *moeilijk*; maar veelal, I. Prol. v. 15, c. 5. v. 13, c. 6. v. 19, c. 32. v. 19 enz., *vernuftig*, *schrander*, *verstandig*; ook, I. c. 16. v. 8, *behendig*; of wel, I. c. 7. v. 41, 61 enz., *slim*, *listig*, *doortrapt*.

Subtjlheit, —eiden, I. c. 7. v. 68, IV. Begin. v. 24, c. 6. v. 65, c. 10. v. 35 enz., *slimheid*, *sluwheid*; in plur. subtjlheden, I. c. 6. v. 5, *listen*.

Subtjllic, —lijc adv., III. c. 4. v. 161, c. 15. v. 123, *behendig*, *slim*.

Sudare v., II. c. 51. v. 156, *lykgewaad*, *doodskleed*. Eig. *zweetdoek*, van 't Lat. *sudarium*.

Sulc, Selc, —ken adj., met het subst. zoowel in sing. als in plur., I. c. 3. v. 47, c. 18. v. 1, 4, c. 24. v. 49, c. 30. v. 35, 36 enz. enz., *sommig*. Als subst., ook herhaald met het ww. in sing., I. c. 7. v. 78, c. 30. v. 34 enz. enz., *sommigen*.

Op sulc jaer, II. c. 36. v. 758, *in sommige jaren*; sulken tijt, I. c. 27. v. 33 enz., op sulke stonde, I. c. 19. v. 38 enz., of sulc stont (var. ook sulctijt), I. c. 9. v. 33, 88, c. 10. v. 61 enz., *somtijds*.

Ook met het pron. demonstr. die selc, gevolgd door een ww. in sing., I. c. 30. v. 34 var., c.

32. v. 72 var. enz., *sommigen*. — Men vgl. het Fr. *tel*, *un tel*.

Zuren intr., III. c. 17. v. 58, *zuur worden*, *verzuren*. Zie bij Besuren.

Zware (var. zwere), I. c. 18. v. 30, klankwisseling voor *zwere*, *zweer*, in den zin van *pijn*. Zie Sweren en vgl. KIL., die ook *hoofdsware* en *tandsware* opgeeft.

Zweer m., I. c. 42. v. 112, 118, *schoonvader*. Lat. *socer*. Zie LIPEY, *Taalk. Aanm.* bl. 113 vlgg., VAN WIJN op HEELU, bl. 67 vlgg. en, over de afleiding, mijne aant. op *Warenar*, bl. 195.

Sweren intr., I. c. 18. v. 20, *pijn doen*, ook als subst., *ibid.* v. 15, zooveel als *pijn*; bij uitbreiding, II. c. 41. v. 185 (met den dat.), *smart*, *kwel*, in 't algemeen. Zie HUYDEC. op STOKES, III. bl. 357. Ten onregte echter past CLIGNETT (*Bijdr.* bl. 94 en 172) deze beteekenis toe op de woorden *cranken ende swaren*, van den ouderdom gezegd. Dat *swaren* is niet anders dan *zwaar* of *bezwaard worden* door den last der jaren, eene letterlijke vertaling van het »*annis ingravantibus*» bij PHAEDRUS (V. 10. 3.).

Zwijn plur., I. c. 31. v. 6, *zwijnen*.

T.

Taelman, III. c. 4. v. 178, *advocaat*. Zie D. Doctr. Gloss., LAURMAN, *Taalk. Bijdr.* bl. 67, enz.

Tafelronde, III. c. 10. v. 52, c. 25. v. 94, *steekspel*, waarin de ridders man tegen man streden

(hetzelfde als *joeste*, *jostierspel*), in tegenoverstelling van het *tornooi*, in hetwelk troepsgewijze gestreden werd. De onderscheiding, door onzen dichter gemaakt, bevestigt de verklaring van *DU CANGE*, aang. bij *VAN WIJN* op *HEELU*, bl. 172 vlg. Zie ook ald. bl. 177, en vgl. het gedicht *Ene Tafelronde* in het *Belg. Mus.*, 1841, bl. 256—258.

Tamelijc, —like adv., I. c. 26. v. 99 var., II. c. 58. v. 1, III. c. 9. v. 48, *betamelijk*, *naar behooren*.

Tamen, III. c. 21. v. 23 var., *van zich verkrijgen*, *toelaten*, *gedoogen*. Elders *temen*: zie bij *Betemen*.

Tard, II. c. 36. v. 525 var., of tart, *ibid.* v. 1200 var., plur. *torden*, *ibid.* v. 226 var., 249 var., Imperf. van *terden*, gewone omzetting voor *treden*, dus *trad*, *traden*.

Targhe. Zie *Arch.*

Tassen (ghetast) trans., III. c. 10. v. 189, c. 26. v. 119, *ophoopen*, *opstapelen*. Fr. *entasser*.

Tasten (taste) trans., I. c. 17. v. 15, 44, 57, II. c. 9. v. 159, c. 36. v. 537, c. 39. v. 78 enz., *aanraken*; merken ende tasten, II. c. 36. v. 448, *opmerken* en *inzien*, als eene duidelijke, *tastbare* waarheid.

Ook als subst., I. c. 15. v. 47, *het gevoel*, als zintuig.

Tavaerne, III. c. 25. v. 108, c. 26. v. 90, *herberg*, *kroeg*. Lat. *taberna*.

Te praep. met den dat. (passim), *tot*, *naar*.

Te bij werkwoorden, met de kracht van het voorvoegsel *ver-* (het Hoogd. *zer-*), als: te gaen (te ghinc),

- I. c. 41. v. 16, c. 44. v. 29 var., III. bl. 13. v. 12 var., bl. 14. v. 22 var., c. 4. v. 180 enz., *vergaan*; te varen ende te gliden, I. c. 11. v. 30 (tekst en var.), *vervaren en verglijden*, d. i. *van zijne plaats raken en afglijden*; te vallen part., II. c. 45. v. 130, *vervallen*; te broken, II. c. 24. v. 81, c. 48. v. 1156, *verbroken, gebroken*. Vgl. nog Barenteren, Blouwen en Livereert.
- Te met dat, III. c. 4. v. 408, *naarmate, naar gelang dat*. Zie Altemet.
- Tebat, III. c. 26. v. 16 var., schrijffout voor Rebat. Zie ald.
- Teech. Zie Tien.
- Teechenen (var. tekenen, Bijl. A. teghenen), I. c. 26. v. 106, (*teekenen*), *te kennen geven*.
- Teelde, I. c. 21. v. 8, rijmshalve voor telde. Zie Tellen.
- Teer (passim), *te eer*; tenen, teenre, tere enz., *te eenen, te eene*.
- Teere v., III. c. 3. v. 144, *vertering*. Vgl. bij Nere.
- Tey, I. c. 2. v. 60. Zie Ey.
- Telgheren (tekst telghe), II. c. 22. v. 19 var., meervoud van telch, *uitspruitsels, takken*. Zie CLIGNETT, *Bydr.* bl. 265 vlg., *Vanden houte Gloss.*, enz.
- Tellen trans., I. c. 13. v. 1, c. 24. v. 53, III. c. 3. v. 1032, 1080 enz., *vertellen, verhalen*.
- Tenden praep., I. c. 39. v. 140, (*te enden* d. i. *aan het einde van, dus*) *achter, na*; tenden een, II. c. 47. v. 79, *achtereen, na elkander*; als adv. daer tenden, III. c. 1. v. 92, *na af*.

loop daarvan, daarna. Zie mijne uitvoerige aant. in DE JAGER'S *Archief*, I. 76—78. Ik heb daar tevens mijne gissing op I. c. 39. v. 140 herroepen en *deen tenden andren* als de ware lezing aangewezen.

Hier tenden en daer tenden voor *hierna; daarna*, tref ik nog aan in de *Reimchronik* bij KAUSLER, vs. 4964, 7899; *tenden een* in *Limborch*, IX. 394.

Tennen adj., II. c. 44. v. 296, 318, *tinnen, van tin*. Vgl. bij Guldijn. De var., *teenin, teenen (vimineus)*, komt hier natuurlijk niet te pas.

Tes (passim), *te des*; als conj., II. Prol. v. 81, in den zin van *totdat*.

Tghuent, I. c. 12. v. 76 var., (*het gunt*), *hetgeen*.

Thant, Thands enz. Zie Hant.

Thoore. Zie Oor.

Tidelike (var. ghetijdelike, Bijl. A. ghetidechlike) adv., I. c. 9. v. 21, *op zijn tijd, ter juister tijd*.

Tiden. Te —, I. c. 26. v. 146, *voor een tijd, tijdelijk*.

Tiden (hi tijdt) intr., I. c. 9. v. 47, c. 44. v. 71, II. c. 13. v. 14, c. 52. v. 136, III. c. 12. v. 149, *trekken, gaan, zich begeven*. Alse gheselschap ane u tijdt, III. c. 3. v. 236, *als g. zich bij u aansluit*. Het Imperf. was *tide* of *tijdde*, als bij STROKE, II. vs. 947, 1039 enz. Het part. luidt ghetiet, ghetyet, II. c. 14. v. 85, c. 20. v. 9, c. 36. v. 1441, III. c. 3. v. 771, c. 26. v. 171. Eigenlijk had het ghetijt moeten wezen, doch de verkeerde schrijfwijze ontstond denklijk uit eene verwarring met het straks volgende

Tien, waarvan trouwens Tiden slechts een afgeleide en afwisselende vorm is.

Tien, Tyen (tiet of tyet, tooch, toghen, ghetoghen). Intr., I. c. 18. v. 23, III. c. 1. v. 87, c. 3. v. 231, 423, 631, c. 12. v. 168 enz., *trekken, gaan, zich begeven*; an hem tien, IV. c. 6. v. 24, c. 7. v. 14, *zich bij hem aansluiten, tot zijne partij overgaan*; uut tyen, II. c. 24. v. 56 var., *uitgaan, eindigen*; ter doeght tien, III. c. 13. v. 17, en ter archeit —, I. c. 29. v. 66, *het pad der deugd (ondeugd) inslaan*.

Trans., I. c. 11. v. 45, II. c. 29. v. 28, *trekken*; aen hem tien, I. c. 26. v. 134, II. c. 48. v. 337, *tot zich trekken, zich toeëigenen*; van Gode tien, III. c. 3. v. 710, 856, *van God aftrekken*; ter scolē tien, III. c. 10. v. 64, *naar school zenden*; ter archeit tien, III. c. 3. v. 928, *tot de ondeugd trekken, verleiden*; in arghe tien, zie Arch.

Hem tien (te penitencie, ter ledicheit), II. Prol. v. 81, III. c. 25. v. 67, *zich begeven tot, zich overgeven aan*.

Men vgl. Trecken, dat volkomen dezelfde wijzigingen der beteekenis vertoont, en ook wel als var. met tien afwisselt.

Tien, in de vermelde beteekenis, is eigenlijk eene zamentrekking van *tiegen*, en beantwoordt geheel aan het Hoogd. *ziehen*, *zog*, *gezogen*, dat reeds in het Ohd. *ziuhan*, *zoh*, (*ga*)*zogan* luidde. Men heeft het meermalen verward met het straks volgende Tien, doch de gelijkheid is slechts toe-

vallig en de verbogen vormen toonen het verschil aan. Het laatste is eene zamentrekking van *tigen*, Ohd. *zēhan*, *zēh*, (*ga*)*zigan*, Hoogd. *zeihen*, *zieh*, *geziehen*, thans bij ons *tijgen* luidende. Vgl. GRAFF, V. 600 vlgg. met V. 585 vlgg. en ZIEMANN, 686 met 688.

Tien, Tyen, (tiet, teech, gheteghen). An tien iets aan iemand, II. c. 8. v. 68, c. 48. v. 485, c. 49. v. 32 var., *aantijgen*, *te laste leggen*, *verwijten*; ook in een goeden zin, III. c. 15. v. 97, (eer) *toekennen*, *toezwaaijen*; of wel in de oorspronkelijke *vis media*, II. c. 57. v. 6, *toeschrijven*.

Zonder *an* lees ik *tien* (*teech*) bij STOKES, VI. 292, in het *Belg. Mus.*, 1846, bl. 86, vs. 89, *tighen* in *Theoph.* vs. 51, enz.

Tien, Tier (passim), *te dien*, *te dier*.

Tilde, III. c. 12. v. 112 var., rijmshalve voor telde. Zie Tellen.

Toebringhen (brochte, brachte, bracht) trans., III. c. 15. v. 282, c. 16. v. 35, 110, IV. c. 6. v. 48, 60 enz., *tot stand brengen*, *vervaardigen*, *verrigten*, *veroorzaken*. Iets aen iemand —, II. c. 48. v. 754 vlg., *iets bij iemand bewerken*, *van hem gedaan krijgen* (vgl. bij An).

Toebringhere, II. c. 36. v. 1754, *veroorzaker*.

Toecomen (quam) intr., Porl. v. 86, II. c. 7. v. 79, c. 48. v. 401, III. bl. 23. var. v. 60, *tot stand komen*, *ontstaan*, *volbragt worden*, zooveel als het passief van toebringhen.

Toelegghen, (leide) trans., Prol. v. 30, III. c.

15. v. 287, *volbrengen, vervaardigen*, wat HOOFT *te werke leggen* noemt.

Toepsel, II. c. 44. v. 48, *het doopsel, de doop*.

Toghe. Zie Tooch.

Toghen, Toeghen (toocht, toeght, toechde, ghetoecht) trans., I. c. 12. v. 72 var., c. 46. v. 19 var., 35 var., 148 var., c. 47. v. 9 var., c. 48. v. 167, II. c. 7. v. 19 enz., *toonon*, als nog in ons *betoogen*. Alsmen toeght, III. c. 6. v. 17, *gelijk men aantoon*t, *gelijk de schrijvers leeren*, bevestigingsformule.

Tomme (var. tumme) v., II. c. 36. v. 930, *tombe, grafstede*. Zie DE JAGER, *Archief*, I. 49.

Ten Zeven Tommen, III. c. 15. v. 161, naam van eene plaats bij Leuven.

Tonghemake, Tonghereke. Zie O.

Tooch, toghe m. (van de zon), I. c. 9. v. 79, *togt, loopbaan, de weg dien zij beschrijft*. Eig. *een trek*, vandaar *de getrokken lijn, de beschreven loopbaan*.

Tooch, Toghen ww. Zie Tien.

Torden. Zie Tard.

Toren, I. c. 23. v. 66, c. 25. v. 94, c. 37. v. 92, c. 41. v. 55, c. 48. v. 41 enz., *verdriet*.

Torre m., II. c. 48. v. 386 var., 1164 var., c. 51. v. 41, *toren*. Lat. *turris*.

Torten (tortte), II. c. 45. v. 47, hetzelfde als ons *tarten*. Zie KIL. en PLANTIJN. De zin is: »de kerk steeg niet door hen, die aanvallend en uittartend te werk konden gaan, d. i. niet door de overmagt der grooten, maar enz.»

Tortise (var. tortijs) v., III. c. 13. v. 37, c. 22. v. 28, *toorts, fakkel*. Fr. *torche*, van 't Midd.-Lat. *torticia* of *tortisius*, dat van *torquere* komt, en dus eig. een *gedraaid en bepikt touw* aanduidt. Bij DU CANGE (Suppl. D. IV) vindt men het Oud-Fr. part. *torticié*, hetzelfde als *tortillé*.

Trac, Traect, Traken. Zie Trecken.

Tracten (var. tracte) plur., II. c. 48. v. 450, *kerkelijke gezangen* bij de mis; dus genoemd, omdat zij op een slependen toon (*» trahendo, id est tractim*”) gezongen worden. Zie DU CANGE.

Trecken, Treken (hi trac, ghi traect, si traken, ghetreken). Intr., II. c. 18. v. 41, 47, c. 28. v. 84, c. 36. v. 1299, III. c. 3. v. 817, c. 4. v. 209 enz., *trekken, gaan, zich begeven*; aen hem treken, II. c. 14. v. 22, *tot hem overgaan, zijne partij omhelzen*; ter doghet (ten duechden) trecken, I. c. 29. v. 57, c. 39. v. 18, en ter archeit —, toten zonden —, I. c. 29. v. 66 var., c. 33. v. 64, *het pad der deugd (ondeugd, zonde) inslaan*; te huwelike trecken, II. c. 10. v. 17, III. c. 4. v. 327, c. 9. v. 19, *zich in het huwelijk begeven*; te paepscape trecken, II. c. 48. v. 190, *zich in den geestelijken stand begeven*; van nieute op ghetreken, III. c. 13. v. 9, *van niets opgekomen, van lage geboorte (parvenu)*, in tegenoverstelling van vs. 4.

Trans., (iets) an hem treken, III. c. 3. v. 136, *zich aantrekken*; sine gheboorte trecken van iemand, I. c. 29. v. 78, *zijn geslacht*

afleiden; sijn beghin trecken uut iemand, I. c. 30. v. 90 vlg., *zijnen oorsprong ontleenen*; den stoel te Ludeke trecken, II. c. 48. v. 939 vlg., *den bisschopszetel naar Luik overbrengen*; niet in yet trecken, II. c. 6. v. 156, *niets in iets overbrengen, verkeeren, veranderen*. — Vgl. Tien, Tructe en Unttrecken.

Tricht (eigenaam), II. c. 2. v. 12, c. 48. v. 938, ook Tricht optie Mase, II. c. 2. v. 10, en Maestrecht, II. c. 48. v. 936, *Maastricht*.

Troon, ook Throon, —one m., I. c. 2. v. 42, 79, c. 5. v. 59, II. c. 15. v. 98, c. 36. v. 1360, III. c. 16. v. 44, *het uitspansel, het firmament*; ook, II. c. 10. v. 76, c. 22. v. 66, *de hemel*. Zie Prof. CLARISSE, *Heim. d. Heim.* bl. 503—507.

Trouwe. Op trouwe (ook trouwen) aanbevelen, bidden, I. c. 6. v. 23, 30, II. c. 55. v. 85 enz., met trouwen raden, II. c. 61. v. 69, *op grond van de verschuldigde trouw*, dus met *vertrouwen* (dat het bevel enz. volbragt zal worden).

Tructe, I. c. 6. v. 37, Imperf. van trucken, klankwisseling voor trecken, dus *trok*. Doch de var. (ook in Bijl. A.) heeft *trocke*, dat de voorkeur verdient. Trucken, II. c. 54. v. 23 var., staat als Imperf. voor trocken, gelijk de tekst heeft. De gewone buiging was *trac*, *ghetrecken*, doch men zeide ook *troc*, *ghetroken*, of gebruikte het als zwak ww. *trecte*, *ghetrect* (STOKE, V. 55, 61, 398 enz.).

De uitdrukking: ter quaetheiden trecken

is zooveel als *den kwaden weg opgaan, zich aan het kwaad overgeven*. Zie Trecken.

Tsaerter, III. c. 14. v. 22 var., *charter*, gelijk de tekst heeft.

Tseren, III. c. 16. v. 134 var., *des heeren*. Voor een eigennaam luidde het bij verkorting tser, II. c. 1. v. 72, elders veelal *ser*, gelijk wij nog van het dorp *Seer-Arends-kerke* spreken. Voorbeelden bij HUYDEC. op STROKE, II. bl. 150.

Tsollen. Zie Soudsspel.

Tsop m., II. c. 5. v. 87 var., c. 18. v. 64 var., hetzelfde als *top*, gelijk de tekst heeft. Zie KIL. en Limborch, Gloss. op *Tscoop*. Het staat ook in *Ferguut*, vs. 1579, althans in het HS.; maar Prof. VISSCHER schijnt met die *s* geen weg geweten te hebben. Ondertusschen was die schrijfwijze oudtijds zeer gewoon, en daarom van belang, omdat zij ons wijst op den uitheemschen oorsprong des woords. *Sop* of *tsop* komt van 't Lat. *caput*, door middel van de Fransche *ch*.

Tsout (var. sout), I. c. 44. v. 4, *soldij*, eig. *sold*. Zie VAN WIJN op HEELU, bl. 46—48. *Sout* was de gewone spelling, doch ook *tsout* is niet zeldzaam; men vindt ook *saut* (*Belg. Mus.*, 1840, bl. 69, 199).

Twaren (var. I. doorgaans te waren) adv., I. Prol. v. 21, c. 17. v. 9 enz. enz. enz., *in waarheid, waarlijk, voorwaar*.

Twent. Zie Twint.

Twi adv., II. c. 56. v. 50, *waarom?* Zeer uitvoerig is daarover gehandeld in de *Taalk. Mengel.* van CLIGNETT en STEENWINKEL, bl. 158—175.

Twien (*twide*) intr., I. c. 40. v. 33, III. c. 26. v. 3 var., *twisten*, gelijk ter laatst aang. pl. de tekst heeft. Zie v. H. op *KIL.* in v. *Twist*, waar hij echter uit het Imperf. *twijden* ten onregte tot een ww. *twyden* besluit. Het door v. H. vermelde subst. *twij* of *twy*, voor *twist* of *geschil*, lees ik ook in een charter in den *Codex Diplom.* achter de *Brab. Yeesten*, D. II. bl. 683, en elders vindt men in denzelfden zin *twyunge*, d. i. *twi-ing* (zie WILLEMS op de *Brab. Y.* VI. 10675). Het laatste lost tevens de zwaarigheid op, die *UPEY* (*Gesch. d. Ned. tale*, I. 382) in het woord *twynighe* vond, door hem in een oud HS. aangetroffen. Hij had *twyinghe* moeten lezen.

Ten naauwste hiermede verwant is het bekende *twien* als onpers. ww. (*mi twiet*), in den zin van *twijfelen* (zie b. v. LEENDERTZ, Gloss. op *Sacr. v. Aemst.*), vanwaar de uitdrukking *sonder twi*, d. i. *sonder twijfel*, in *Reinaert*, 4678, D. *Doctr.* II. 44, enz. Dat het een en ander zijn grond heeft in het telwoord *twee*, is reeds dikwijls opgemerkt.

Twint, voorafgegaan door de negatie *en*, I. c. 2. v. 13, c. 5. v. 28, c. 21. v. 56 enz. enz., *niets*; I. c. 13. v. 42, c. 15. v. 31, c. 17. v. 44, c. 18. v. 12, 87 enz. enz., rijmshalve *twent*, IV. c. 10. v. 36, of wel en *twint* (bij anderen veelal *een twint*), I. c. 12. v. 13, *in het geheel niet*; anders *twint*, I. c. 11. v. 69 enz., ook zonder de negatie, I. c. 1. v. 43, c. 18. v. 81 enz., *niets anders*. — Over de afleiding zie men DE JAGER, *Verscheid.* bl. 251—259.

Twivelijc adj., II. c. 5. v. 42, *twijfelachtig*.

Twivuldich adj., I. c. 27. v. 66, *tweevoudig, dubbel*.

U.

Ulen intr., II. c. 36. v. 1786, *huilen*.

Up, Up dat. Zie Op, Op dat.

Ute..... Zie Ut.....

Uterlijcheit, —eiden, II. c. 7. v. 26, *uitwendige pracht, kostbare opschik*. Zoo leest men in den *Walewein*, vs. 10988:

Men brochte een paer cledre saen
Dat *uterlijc* was ende diere.

en kort daarna van het schaakspel, dat met zijnen glans de geheele zaal verlichtte (vs. 11143):

So *uterlijc* waest ende so diere.

Het is dus niet anders dan *prachtig*, eigenlijk ziende op het heerlijk uitwendig voorkomen. *Uutwendich* zelf werd in gelijken zin gebezigd.

Uutgaen, II. c. 27. v. 5, van gezaaide tarwe, *opkomen, opgroeijen*.

Uutghenomen van iets, II. c. 23. v. 39, *ontheven (van), niet onderworpen (aan)*. Bekend is *uutnemen* in den zin van *uitzonderen*: ook hier is de meening, dat CHRISTUS, bij uitzondering, van de wereldsche zaken ontheven, dus in een *exceptionelen* toestand geplaatst was.

Uutghetoghen (armen), IV. c. 3. v. 46, *uitgestrekt, wijd opengeslagen*, part. van Tien. Zie ald.

Uutgheven intr., gevolgd door *dat*, II. c. 44. v. 406 enz., *uitspraak doen*; ook trans., III. c. 26. v. 160 enz., *uitwijzen*. Vgl. het Lat. *edere*.

Uutlede (var. utlede) v., II. c. 55. v. 98, c. 56. v. 40, c. 57. v. 2, ook uutleede, II. c. 58. v. 103, (*uitgeleide*), *uitvaart*, *begravenis*. In den *Limborch* is op twee plaatsen (VI. 1478 en VIII. 999) *vlede* gedrukt, en Mr. v. D. BERGH heeft aan dit woord in het Gloss. eene plaats op de *V* aangewezen. Doch reeds het woord *uutlede* (IX. 876), dat hij weinige bladzijden vroeger door *begravenis* verklaarde (gelijk nu *vlede* door *uitvaart*), had hem moeten waarschuwen, dat het niet *vlede* was, maar *ulede*, een verkorte vorm voor *utlede*, met wegwerping der *t* voor de *l*.

Wat hij er verder bijvoegt: » van het oude *vleen*? In de *Doctr.* III. 696 (C.) is het *vlade*,” dit heb ik vergeefs getracht te ontcijferen. Wel weet ik, dat *vleen* vleijen, smeeken, en *vlade* vleijerij, beteekent; maar hoe dat met eene uitvaart in verband staat, is mij niet al te helder.

Uutlegghen. Vele spraken utelegghen, III. c. 3. v. 935, kortweg *veel praten*. *Uitleggen* (exponere) is eig. *ontvouwen*, *verklaren*: vandaar *redeneren*, *spreken* in 't algemeen.

Uutreken (sin ende woort —), III. c. 14. v. 72, den zin en de woorden *voor den dag brengen*, *uiten*. Gelijk ik boven aantoonde, heeft *reken* (zie ald.) de algemeene beteekenis van *halen*. *Uutreken* is dus eig. *uithalen*, en dit laatste werd inderdaad op dezelfde wijze (van taal, spraak, woor-

den enz.) gebruikt, in den zin van *expromere*, *in medium proferre*, zoo als KIL. het te regt ver-
taalt. Volkomen hetzelfde geldt ook van het ww.
voortreken. *D. Doctr.* II, 1262 (volgens var. C.):

Al eest dat si u smeken

Ende scone tale voirt reeken.

»voor den dag brengen,» zou men ook daar kun-
nen zeggen, gelijk ik hetzelfde ww. in den *Wale-*
wein door *voor den dag halen* verklaarde, waar
het van een zwaard gezegd werd. — Vgl. nog bij
Uuttrecken.

Uutscheiden intr., van de ziel gesproken, I. c.

12. v. 15, *scheiden*, *henengaan* (uit het ligchaam).

Uuttrecken, Utetrecken (trac) trans., II. c.

13. v. 3, III. c. 15. v. 266 (van eenre spraken in
dander sprake), *overbrengen*, *vertalen*, gelijk meer-
malen: uten Ebreeusche(n) in Latine trec-
ken, II. c. 10. v. 9 vlg., III. c. 15. v. 255 vlg. enz.

Sine redene uuttrecken (part. uut ghe-
troken: zie bij Tructe), III. c. 26. v. 156,
zijne bewijsgronden voor den dag brengen, *aan-*
voeren. In dezen zin staat *uuttrecken* volkomen
gelijk met *uuthalen* en *uutrecken*: zie Uutrecken.

V.

Vadde. Zie Fadde.

Vaen (vinc, ghevaen) trans., passim, *vangen*,
ook, II. c. 44. v. 575 enz. enz., in den zin van
gevangen nemen, *vatten*.

Vaen intr., gevolgd door *te* met den dat., (*aan*

vangen), *aanvatten*, *aangrijpen*, als: ic salre toe vaen, I. c. 28. v. 84, *ik zal het* (dit onderwerp) *aan- of opvatten*, *ter behandeling opnemen*; te penitentie vaen, II. c. 36. v. 2051, *boetedoening aanvaarden*. Bekend is de uitdrukking *ten swerde* (of *ant swaert*) *vaen*, enz.

Vaer, vare m., I. c. 5. v. 50, c. 12. v. 21, c. 14. v. 81, c. 19. v. 68, c. 42. v. 6, 26 enz., *vrees*. Vgl. ons *vervaard*.

Vaersekijn, —ine, III. c. 17. v. 94, *versje*, *dichtregel*.

Vaert, Vert, Veert, —rde v., passim, *reis*, *togt*, *weg*, vooral in de volgende spreekwijzen: *sine vaert setten* (var. *ghereden*) te enz., IV. c. 2. v. 9, *den togt ondernemen*, *zich op weg begeven naar*; *sire vaerde* (varen, trekken, gaan, zijn enz.), II. c. 61. v. 65 enz., *sire verde*, II. c. 44. v. 57, III. c. 5. v. 80 enz., *sire veerde*, I. c. 38. v. 53 enz., *sijnre vaerde*, I. c. 30. v. 1 enz., *hare vaerde*, I. c. 4. v. 46 enz., *beter haerre vaerde*, I. c. 17. v. 80, c. 18. v. 71, c. 23. v. 78, II. c. 6. v. 135, c. 47. v. 34 enz., *dijnre vaerden*, II. c. 61. v. 63, *zijns*, (*huns*, *haars*, *uws*) *weegs*, *heen*, *weg*; *ter vaert*, I. c. 18. v. 60, c. 47. v. 51, II. c. 11. v. 132 enz., *ter vaerde*, III. c. 15. v. 323 enz., of *mitter vaerde*, I. c. 24. v. 1, II. c. 13. v. 9, *terstond*.

Vallen (viel of vel), onpers. ww., I. c. 9. v. 33, 51, c. 38. v. 29, *gevallen*, *gebeuren*. Op de laatst aang. pl. staat Abraham in den dat.;

de var. Bñl. A. heeft dan ook te regt Abraham.

Vallen (viel of vel) intr. In een scip —, II. c. 48. v. 352, *zich in een schip werpen*; antghelove —, IV. c. 2. v. 65, c. 3. v. 82 enz., ook in tgh. — (doch de var. an), IV. c. 7. v. 62, *het geloof omhelzen*; aen hem —, IV. c. 1. v. 42 enz., *hem toevallen, tot zijne partij overgaan*; (des) mit iemand —, III. c. 26. v. 205 vlg., 208, *iemands gevoelen omhelzen, hem (daarin) bijvallen*, als men thans zegt. Vgl. Anvallen.

Vane, I. c. 6. v. 7 enz., verbogen naamval van vaen. Zie aldaar.

Vant, I. c. 14. v. 78 enz., Imp. van vinden, *vond*.

Vant, IV. c. 9. v. 13 var., tweede pers. Imperat. van vanden, *willen*. Vant is dus juist hetzelfde als wilt, gelijk de tekst heeft. Doch het woord is minder gewoon, en juist daarom hier voor de ware lezing te houden.

Voorbeelden van *vanden*, vooral van den Imperat. *vant*, bij HUYDEC. op STOKER, II. bl. 557 vlg. en 589. In den grond is het niet verschillende van het gewone *vanden* d. i. *bezoeken*. De loop der beteekenis was deze: *gaan vinden, bezoeken, zoeken, trachten, willen*. Men houde hierbij in 't oog, dat *vanden* niet *per se* hetzelfde als *willen* beteekent, want dat het geen subst. als objekt bij zich duldt, maar alleen in verbinding met den Infinitivus die beteekenis aanneemt.

Varen (voer) intr., II. c. 61. v. 63, 65, III. c. 10. v. 59, 70 enz. enz., *gaan*. Hoe dat vaert,

I. c. 28. v. 45, III. c. 4. v. 532, c. 15. v. 309, c. 17. v. 46 enz., ook hoe soot vaert, III. c. 14. v. 179, *hoe het ook ga*, niet veel meer dan eene bevestigingsformule.

Vat, vate o., II. c. 45. v. 208, hier in den zin van *lijkkist* van heilige personen, hetzelfde wat anders *casse*, *scrijn* of *fierter* heet.

Elders, I. c. 19. v. 58, c. 20. v. 22, II. c. 24. v. 112, c. 35. v. 60, III. c. 3. v. 18, is het eene benaming van het *ligchaam*, als receptakel van de ziel, van goede of kwade geesten, enz. Als zoodanig werd het vooral met eerbied van de H. Maagd gezegd, II. c. 55. v. 88, III. bl. 23. var. v. 34, die ook, II. c. 58. v. 164, vat des levens genoemd wordt. *Der Ystorien Bloeme*, fol. 26. b.:

Doen ghebodense optie stat
Den duvelen, dat si ruunden *trout*
Van den beelden daer si in waren.

En fol. 23. a. (CHRISTUS is door God gezonden):

Hier neder in onse arme stat,
In der reinre maghet *vat*.

Vgl. LEENDERTZ, Gloss. op *Sacr. v. Aemst.* en Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz., bl. 389 vlg. Zie ook bij Zac. »'t *Is een zwak vat*,” voor *een zwak mensch*, is nog een gewoon zeggen.

Vaten trans., I. c. 15. v. 57, *vatten*, *bevatten*.

Vee. Een —, I. c. 15. v. 66 var. (ook in Bijl. A.), *een stuk vee*. Zie bij Sljic.

Veede v., I. c. 34. v. 48 var., *veete*, *haat*, *vijandschap*.

Veelijc adj., III. c. 27. v. 40, *dierlijk*, *beestelijk*.

Veert, veerde. Zie Vaert.

Vel, I. c. 33. v. 6 enz., Imp. van vallen. Zie aldaar.

Vele adv., I. c. 10. v. 52, c. 25. v. 5, c. 30. v.

72 enz., *grootelijks*, *zeer*.

Vellen. Iemands ere —, III. c. 3. v. 1216 var., *ter nederslaan, te gronde rigten*; gramschap of toorn —, II. c. 3, v. 190, IV. c. 1. v. 120, *te niet doen, doen ophouden*. Zoo in *Vanden levene o. h.*, vs. 1226:

Vellet evel ende strijt
Over al daer ghi sijt.

Zie Bevellen.

Vente. Alle die — verliesen, II. c. 46. v. 30, *de partij verliezen*, spreekwijze aan het schaakspel ontleend. *Vent* (Ohd. *fendo*, GRAFF, III. 540; Mhd. *vende*, ZIEMANN, 539), het Ital. *fante*, is oorspronkelijk een *voetknecht*, en vandaar *de boer* of *pion* (*piéton*) in het schaakspel. *Floris e. Bl.*, vs. 2743:

Binnen der wilen hi een dracht vercoos,
Daer die portwerder bi verloos
Een riddere ende enen roc van sinen spele
Ende ooc van sinen *tenden* vele.

Venden is hetzelfde als *venten*. In het Hamburgsche HS. van 't Schaakspel heet het altijd *vinnen*; ook KIL. heeft *veyn* zoowel als *vent*. Zie voorts HOFFMANN v. F. Gloss. t. a. pl.

Ver (genit. veren in var. H.), voor een eigennaam, I. c. 23. v. 61, c. 25. v. 2 var. Bijl. A. (veren in dat.), c. 26. v. 19, c. 37. v. 3, II. c. 2. v. 46, c. 3. v. 18, 93, 97, of voor een naam bij personificatie, II. c. 36. v. 1637, 1639, 1644 enz., *vrouw*.

Verbernen (verbernde) trans., I. c. 26. v. 57 var., II. c. 1. v. 104 enz., *verbranden*.

Verbidden (verbat) trans., II. c. 36. v. 776, 784, 808, (*iets*) *afbidden*, *door bidden verkrijgen*; Moyses verbadse, II. c. 36. v. 622, *M. bad voor hen en verkreeg hun vergiffenis*. Eig. *impetravit eos* (i. e. *eorum veniam*) *a Deo*.

Verbieden iets aan iemand, I. c. 7. v. 72, c. 41. v. 44, *beletten*. Zie STOKES, III. vs. 392, *Ferguut*, 2380, *Caerl e. Eleg.* 616, enz.

Verbien, I. c. 37. v. 123, Imp. van verbannen d. i. *in den ban doen*. — *Die Rose*, vs. 11189:

Ghi waert wale
Werdich dat men hu al te male
Jaechde of *biene* uten lande.

Bekend is *spien* van *spannen*, *stiep* van *stappen*, enz. Vgl. Dr. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 598.

Verbinden (de oogen), III. c. 3. v. 810, *toebinden*, *blinddoeken*.

Verbiten (3 p. enk. praes. verbit, Imp. verbeet, part. verbeter) trans., II. c. 28. v. 41, III. c. 4. v. 246, 263, *doodbijten*, *verscheuren*, van een wild dier. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 289.

Bij uitbreiding wordt het ook overdrachtelijk gezegd van menschen onderling, I. c. 34. v. 65, en dan is het zooveel als *dooden*, *verdelgen*; of wel wordt de dood gezegd den mensch te *verbiten*, I. c. 23. v. 76, III. c. 7. v. 24, d. i. te *verslinden*, als ware zij een wild dier. Elders leest men zelfs van CHRISTUS, dat hij met ere doet, die hi leet, dewelike doet verbeet, II. c. 53. v.

73 vlg., d. i. *door den eenen dood, dien hij onderging, den eeuwigen dood te niet deed* (hetgeen in Jes. XXV. 8 en I. Cor. XV. 54 *verslinden* heet). Volkomen dezelfde wijziging en toepassing van beteekenis zagen wij boven bij Scoren en Sliten.

Verbliden (verblijdde) intr., I. c. 20. v. 18, II. c. 3. v. 133, c. 36. v. 1361, 1399, *zich verblijden*.

Verblusschen trans., II. c. 14. v. 56, *uitblusschen, uitdooven*, hier in den zin van *overschijnen*.

Verboren, Verbueren (verboorde, verboort) trans., I. c. 14. v. 10, c. 17. v. 33 enz., *verbeuren*, in den gewonen zin, vanwaar zijns lijfs verboort hebben, II. c. 36. v. 378, *het leven verbeurd hebben, den dood verdienen* (v. 383).

Bij uitbreiding, zonder objekt en dus als intr., I. c. 29. v. 133, *misdoen, zondigen*, waardoor men den zegen verbeurt en straf verdient. Zie KIL., *Minnen Loep*, Gloss., enz.

Merkwaardig is de spreekwijze: die doot verbueren, I. c. 35. v. 83, die juist hetzelfde beteekent als des lijfs verboren, eig. het leven verbeuren en dus den dood verdienen. *Verbeuren* staat hier dan bijna gelijk met het vlak tegenovergestelde *verdienen*, zoo echter dat er steeds mede bedoeld wordt het verdienen van iets kwaads door verbeurte van het goede. STOKK, VI. vs. 323:

Wies mesdaet ic vinde so groot,
Dat hi hevet *verboert de doot*.

Esopet, Fab. II. vs. 18 (de wolf verscheurde het lam,):

Diam nochtan hads niet *verboert*.

»Het had niets misdreven dat zoo iets waardig was, het had dat niet *verdiend*.” De verklaring *verbeurd* (in Gloss. op 't *Handboek* van Prof. LULOFS) is voor deze plaats al zeer onvoldoende.

Nog heden zegt men, in gelijke opvatting, *eene boete verbeuren*.

Verchieren trans., I. c. 16. v. 42, c. 21. v. 112, *versieren*. Dat verchierste, I. c. 41. v. 22, van een koninkrijk gezegd, is zooveel als *het luis-terrykste, weelderigste, in pracht meest uitmun-ende*.

Hem verchieren, III. c. 20. v. 62, *zich aan een kostbaar en weelderig leven overgeven, goede sier maken*.

Verc.... Zie Verk....

Verdaert, IV. c. 9. v. 61, *ontroerd, ontsteld, verbijsterd*, part. van *verdaeren*, bij KIL. *stupefacere*. Het is denkelijk niet anders dan *verderen*, van *deren*, dus *getroffen, ter nedergeslagen*, even als *vertaert* (zie ald.) het part. was van *verteren*. In het *Leven van Jezus* komt de freq. vorm *verdarnt* en het subst. *verdarntheit* voor (c. 30, 234, 240), beiden reeds door Prof. MEIJER te regt. verklaard.

Verde. Zie Vaert.

Verdeelt, III. c. 11. v. 90, *veroordeeld*. Zie KIL. en v. H. ald.

Verdiene, — en v., I. c. 4. v. 55, *verdienste*, of wel, III. c. 3. v. 531, van iets kwaads gezegd, *schuld*. Elken sine — gheven, II. c. 19. v.

150, *aan ieder geven hetgeen hij verdiend heeft, loon naar werk geven.*

Verdiepen trans. (eene rivier), I. c. 23. v. 132, *de diepte (er van) meten, peilen*; (een mensch), II. c. 36. v. 124, *doorgronden, uitvorschen*. Het *Evangelium Nicodemi*, waaruit deze plaats vertaald is, heeft dezen regel niet; maar hoogstdenkelijk is de zin: »Gij hebt gehoord wat uw eigen volk riep: wat tracht gij nu angstvallig dezen man *uit te hooren* (die een vreemdeling is en er niets naders van weet)?»

Verdinghen (verdinghede) trans., II. c. 16. v. 38, *vrijmaken, verlossen*. Eig. *vrijpleiten* (met woorden), maar hier (met daden, en dus) *bevrijden*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 55 vlg.

Verdoen (passim), *slecht besteden, verkwisten*, als nog heden, maar, (den tijd nuttelijc —), III. c. 25. v. 136, in een goeden zin, *besteden, gebruiken*.

Verdooft, Verdoeft (var. verdovet), I. c. 48. v. 119, II. c. 58. v. 126, IV. c. 2. v. 71, *verdwaasd*. Eig. *verdoofd* of *bedwelmd* (van een slag), dus *zijn verstand bijster* of *doof voor rede*.

Verdoort, Verdoert, III. c. 3. v. 1163, c. 9. v. 119, IV. c. 9. v. 61 var., *verdwaasd*. Zie Dore.

Verdrach, III. c. 3. v. 1005, *het verdragen, verdraagzaamheid, geduld* (vgl. v. 997, 1002); elders, II. c. 36. v. 575 var., *kwijtschelding*, van waar zonder verdrach, *ibid.* v. 1955, *zonder genade*, ook, III. c. 6. v. 32, c. 15. v. 109, *zonder ophouden, zonder verpoozing*, of wel, II. c. 36. v. 1589, 1647, *zonder uitstel, terstond*.

Verdraghen en *verdrach* komen in alle wisseling van beteekenis overeen met het Lat. *remittere* en *remissio*. De gang der gedachten was in beide talen dezelfde, in beide even geleidelijk. Vgl. voorts *Minnen Loep*, Gloss.

Verdraeyen intr., II. c. 50. v. 48, *van den regten weg afdwalen*. Maar verkieselijk is de lezing der var., volgens welke het ww. transitief is, en dus *af doen dwalen* beteekent.

Verdraghen trans., I. c. 34. v. 39, (*iemand*) *vrijspreken, verschoonen, hem zijne schuld kwijtschelden*. Zie Verdrach.

Verdranc, I. c. 29. v. 82 enz., Imp. van verdrinken, *verdronk*.

Verduldelijk, Verduldichlijk, —like, —liken adv., I. c. 46. v. 129, III. c. 3. v. 539 en var., *met geduld, met lijdzaamheid*.

Verduldich adj., III. c. 3. v. 532, *geduldig, lijdzaam*.

Verduldicheit, —eide, ibid. v. 560, *geduld, lijdzaamheid*.

Verduwen (gramschap), III. c. 7. v. 1, (*wegduwen*), *verdrijven*.

Vererren trans., I. c. 39. v. 99 enz., *bedroeven*; I. c. 46. v. 69 enz., *vertoornen*. Zie Erre.

Vergadren tenen wighe, II. c. 48. v. 349, of — te wighe, IV. c. 2. v. 46, *ten strijde bijeenkomen, handgemeen worden*, vanwaar: int vergadren vanden stride (var. wighe), I. c. 46. v. 80, *in het digtste gewoel, in het heetst van den strijd*. Zie HUYDEC. op STOKE, III. bl. 252 vlg.

Uit hetzelfde gronddenkbeeld van *bijeenkomen*, doch in vredelievende opvatting, spruit de betekenis van *zich vereenigen* (in het huwelijk), *eene echtverbindtenis aangaan*, als II. c. 44. v. 96, vanwaar, als trans., thuwelijc vergaderen, *ibid.* v. 98, *het huwelijk sluiten*, het werk van den priester.

Vergaen (verghinc) intr., I. c. 44. v. 29, *omkomen, gedood worden*.

Vergheefs. Te —, I. c. 45. v. 92, *zonder geldige reden, ligtvaardig, onbedacht*.

Vergheven, in den wensch: vergave God!, II. c. 56. v. 36, hetzelfde als *geven*.

Elders, nagenoeg in den hedendaagschen zin, *kwijtschelden, vergiffenis schenken*, in de zegswijze: God vergheeft ons sinen hat, III. c. 27. v. 38, *God laat zijnen haat (zijne gramschap) jegens ons varen, hij vergeeft ons onze zonden*. Thans *vergeeft* men iemand zijn misdrijf, oudtijds *vergaf* men iemand zijne eigene gramschap over dat misdrijf, d. i. men *schonk* hem die gramschap, *stond ze af, liet ze varen*. — *Ferguut*, vs. 1936:

Hine sal u niet wesen wreet,
Hi sal u vergeven sine gramheit.

Ibid. vs. 2854:

Om dat u hier sende Ferguut,
Vergevic u minen evelen moet.

Zoo ook *Reinaert*, 2506 vlg., *Theoph.* 692, enz. Vergouden (loon), III. c. 1. v. 64 var., (*vergolden*), *betaald*. Zie Gout. Doch de lezing van den tekst is de ware.

Vergronden trans., II. c. 14. v. 65, *doorgronden*.
Zie Gronde en Gronden.

Verhalen (den tijd), III. c. 25. v. 18, *terughalen*, *terugroepen*.

Verhaven (var. verheven), part. van verheffen, II. c. 36. v. 1940, c. 50. v. 23, III. c. 3. v. 496, c. 5. v. 55, c. 26. v. 167, *verheven*.
Vgl. Ghehaven.

Verheeschen trans., III. c. 3. v. 827 var., *inzien*, *erkennen*. Het is niet anders dan *vereeschen*, *vereischen*, dus: *door eischen of vragen te weten komen*, *vernemen*, *verstaan*. Zie verder Ghevreeschen.

Over de uitdrukking: diet wel verheest (var. Bijl. A. vereest), I. c. 2. v. 7, c. 39. v. 175, *indien men het wel inziet*, of *goed begrijpt*, zie het gezegde bij Die.

Verhinc, II. c. 36. v. 2031 var., *verlof*. Vgl. Ghehinc.

Verhoeden trans., II. c. 44. v. 88, *behoeden*.

Verhoghen trans., III. c. 20. v. 82, *verheugen*; part. verhoghet, I. c. 9. v. 6, *verheugd*. Als subst., een groot verhoghen, III. c. 25. v. 23, *eene groote vreugde*.

Verholentheit, Verholenheit, —ede, I. c. 5. v. 15, II. c. 2. v. 42, c. 36. v. 2011 var., *verborgenheid*.

Verhoopt worden, II. c. 36. v. 1428, *hoop opvatten*. Elders hem verhoppen (op) voor (al te zeer) zijne hoop stellen: zie de *Taal- en Dichtk. Aanm.* achter FORTMAN'S *Dichtl. Mengel.*, bl. 18.

Verhoren trans., I. c. 32. v. 9, II. c. 6. v. 57
var., *hooren*, *vernemen*.

Verkeert adj., I. c. 48. v. 96, *van den regten
weg afgedoold*, *spoorbijster*, part. van

Verkeren trans., IV. c. 6. v. 66, *misleiden*, *op
een dwaalspoor brengen*.

Verclaren trans., II. c. 36. v. 1717, *verhelderen*,
verlichten. Van *klaar*, het Lat. *clarus*.

Hem —, I. c. 10. v. 80 var., *helder schijnen*,
lichten. Doch de lezing van den tekst is de ware.

Vercoenen intr., III. c. 12. v. 144, *koen of dapp-
per worden*, *moed scheppen*; trans., *ibid.* v. 147,
moed doen scheppen, *bemoedigen*.

Vercoeveren intr., I. c. 41. v. 115, III. c. 2. v. 157,
zich herstellen. Van het oude subst. *coever*, dat in
beteekenis geheel overeenstemde met het Lat. *copia*,
en dus zoowel *voorraad*, *overvloed*, als *kracht*, *ver-
mogen* (tot iets) aanduidde. *Floris e. Blanc.* vs. 1843:

Van so scoonre herberghe ende so goeder

Vant men quaden *coever* daer.

» Men vond er geringen *overvloed* (*parvam copiam*)
van, zij waren schaarsch.” *Limborch*, I. 2674
(reeds aang. door BILDERDIJK, *Gesl.* I. 134, die
het echter in plaats van *veel*, liever *zelden* voor-
komende had moeten noemen):

(Ic) hadde begheert

Dat mijn jonfrouwe bleef op doever

Ende mijns beide, want *coever*

En hadde si niet wel te gane.

» Zij had geene *kracht* om mede te gaan (*non
crat ei copia eundi*),” een woord, dat wel eene
plaats in het Gloss. verdiend had.

KIL. kent *koever* slechts als adj. en adv. in den zin van *abundans(-de)*, *copiosus(-se)*, maar vermeldt nog het ww. *koeveren* d. i. *verkrijgen*, dat dan ook reeds in het Ohd. *koborôn*, *arkoborôn*, in het Mhd. *koberen*, *erkoberen* luidde (GRAFF, IV. 357 vlg., ZIEMANN, 190 en 81). *Voorraad verkrijgen* en *kracht bekomen* is dus de grondbeteekenis, en *vercoeveren* kan niet anders zijn dan *zijne krachten herwinnen*, *zich herstellen*.

Aan eene afleiding van *copia* valt natuurlijk niet te denken, maar hetgeen DU CANGE aanteekeent op *Comparatum*, maakt het niet onwaarschijnlijk, dat het Ohd. *koborôn* eene verbastering is van *comparare*. Het ww. *coeveren* zou dan het oudste zijn, *coever* als subst. daarvan ontleend, *vercoeveren* eindelijk hieruit ontsproten, en vandaar

Vercoevereren intr.; I. c. 41. v. 115 var., IV. c. 1. v. 175 var., c. 2. v. 33 var., 75 var., hetzelfde als *vercoeveren*, een dwaze vorm, die zoo wat luidt als *verhindereren*, *verzilvereren* enz.! Zie *Recoevereren*.

Verladen part., I. c. 26. v. 139, *beladen*, *bezwaard*, *verlegen*, door geldgebrek; (mit kindren), III. c. 3. v. 323, *belast*, *bezwaard*.

Verlanghen (verlanct), onpers. ww., met den dat. *Mi verlanghet*, I. c. 6. v. 63, III. c. 3. v. 907, *ik verlang*. Vgl. *Langhen*.

Verlanc o., I. c. 18. v. 108, *verlangen*; *tferlanc* (van), II. c. 55. v. 49, *het verlangen* (naar).

Verlasten trans., III. c. 4. v. 421, *overladen*, *bezwaren*.

- Verlatenisse (var. verlanesse), —en, II. c. 43. v. 21, c. 48. v. 706, *vergiffenis*. Van *verlaten* in den zin van *vergeven*, *kwijtschelden*: zie Prof. SIEGENBEEK in den *Konst- en Letterbode* van 2 Aug. 1839, bl. 77.
- Verlesen trans., III. Prol. v. 51, *overlezen*, *herlezen*.
- Verletten (zijn dagloon), III. c. 1. v. 44, *doorletten* (*vertoeven*, *van 't werk blijven*) *verloren laten gaan*, dus *verzuimen*, *verluijeren*.
- Verlien (verlijde, var. verlide, verlijdde) trans., II. c. 44. v. 520, 553, *belijden*, *bekennen*. Zie *Lien*.
- Verloos, III. c. 16. v. 111, Imp. van *verliesen*, *verloor*.
- Verlooste, IV. c. 11. v. 45, of *verloeste*, I. c. 20. v. 66, *verlossing*.
- Verloosten, Verloesten trans., I. c. 26. v. 10, II. c. 36. v. 1580 var. (tekst *verloossen*), *verlossen*.
- Verloostenesse, Verloestenesse, II. c. 44. v. 178, *verlossing*.
- Verlooster, Verloester, II. c. 14. v. 26, c. 36. v. 1856, *verlosser*.
- Vermaen, —ane o., I. c. 6. v. 19, *vermaning*, *waarschuwing*.
- Vermaledien (vermaledide, vermalendijt) trans., I. c. 29. v. 12, III. c. 4. v. 446 var., *vervloeken*.
- Vermanen met den genit., III. c. 3. v. 266, 1144, c. 6. v. 5, *melding maken*, *gewagen* (*van iets*).

Deze beteekenis geldt ook in *Karel d. Gr. II.* 1619, op welke plaats de Heer DE JAGER (*Nalez. op het Gloss. van Prof. LULOFS*, bl. 47 vlg.) het minder juist door *ondernemen* verklaart. Het pron. *mi* aldaar behoort niet bij *vermanen*, maar bij *vermiden*.

Vermeensamen (var. *vermeesamen*) trans., II. c. 44. v. 543, c. 48. v. 1039, 1185, *in den (kerkelijken) ban doen, vervloeken*. Zie DE JAGER, *Verscheid.* bl. 302—304, die zich echter in de afleiding vergist, door aan het adj. *mein* (vanwaar *meineed* enz.) te denken en daaruit de verklaring *kwaad toewenschen, verwenschen* te ontleenen. *Vermeensamen* is eene letterlijke vertaling van het kerkwoord *excommunicare*. Het adj. *meensaem* of *ghemeensaem* was *communis*, dus *catholicus*, lid der katholieke kerk. *Excommunicare*, bij ons *vermeensamen*, was dus *uit de gemeenschap der kerk verbannen, ontkatholijken*, om zoo te zeggen. GRAFF, naar wien de Heer DE JAGER verwijst, onderscheidt ook *mein* (II. 779—782) naauwkeurig van het daaruit afgeleide *gamein* (782—785), en rangschikt *gameinsam, farmeinsamón* enz. te regt onder het laatste.

Vermeyen. Hem —, II. c. 36. v. 1776 var., *zich vermaken, zich verlustigen*. Zie Meyen.

Vermen trans., II. c. 44. v. 47, thans verbasterd *vormen, het vormsel toedienen*, van 't Lat. (*con*)-*firmare*.

Vermeten adj., I. c. 45. v. 3, eig. *die zich veel durft vermeten*, zoowel in goeden als kwaden zin,

dus *stout*, *moedig*, ook *sterk*, *krachtvol*, zoo als hier, of *al te stout*, *laatlunkend*, ons *vermetel*. Voorbeelden van 't eerste in *Karel d. Gr.* Gloss., *Walewein*, vs. 7953, *STOKE*, I. vs. 648, II. vs. 491, 675, enz.

Vermiden. Zonder —, II. c. 13. v. 13, *zonder schroom*, *zonder te ontzien* (hetgeen de welvoegelijkheid eischte). *Ontzien* en *vermijden* zijn zoodanig zinverwante woorden, dat het niet bevreemden kan, het laatste in de beteekenis van het eerste aan te treffen. Als zoodanig vindt men *vermiden* in *Walewein*, vs. 10742, *Partonopeus und Melior* (uitg. van Prof. MASSMANN), bl. 79, vs. 12; of wel *hem vermiden* voor *zich ontzien*, *zich sparen*, *het gevaar ontwijken* (*Limborch*, X. 1070), of *zich ontzien* (iets te doen), *er voor schromen*, *het nalaten*, als *D. Doctr.* II. 3435, waar Prof. JONCKBLOET (in Gloss.) het half en half met *vermieden* (*verhuren*) verwarde. — Vgl. *Midel* (*ontziende*, *schromende*, dus *bedeesd*).

Vermoghen adj., II. c. 8. v. 63, *vermogend*, *magtig*. Zie het Gloss. op *Karel d. Gr.* en vgl. bij *Onvermoghen*.

Vernaemt een wijs man, III. c. 5. v. 65, *vermaard*, *beroemd*, (*gerenommeerd*), als een wijs man.

Vernemen trans., II. c. 4. v. 18, *hernemen*, *weder opnemen*.

Vernoy, — ye o., Prol. v. 74, I. c. 5. v. 50, c. 21. v. 97, c. 26. v. 3, 11, c. 32. v. 103, c. 46. v. 124, 131, c. 48. v. 41, 53 enz., *verdriet*.

Vernoyeert, Vernoyiert, II. c. 36. v. 243,

256, *die het geloof* (doorgaans het Christelijke, hier het Joodsche) *verzaakt heeft, afvallige, renegaat*. Zie Prof. JONCKBLOET, Gloss. op *Karel d. Gr.* Doch de daar aang. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 351 vlg., verstond het woord niet, blijkens zijne verklaring door *kwaad*. Reeds *die vernoyerde Juliaen* (Apostata) had hem moeten waarschuwen.

Men wachte zich, dit woord met het voorgaande *vernoy* te verwarren: het laatste is van *nocere* (Fr. *ennui*), het andere van *negare*.

Verre m., II. c. 46. v. 32, 34, 40, 65, *stier*. Zie KIL. en *D. Doctr.* III. 817, waar het staat ter vertaling van *taurus* bij OVIDIUS. Wij hebben er nog *vaarkoe* en *vaars* van.

Verren (gheverret) trans., I. c. 39. v. 100, III. c. 6. v. 74, c. 19. v. 95, *verwijderen, afwenden, verdrijven*; hem — (van), III. c. 3. v. 1115, c. 7. v. 18, c. 9. v. 83, 90, *zich verwijderen, zich ontdoen (van iemand of iets)*. — Van *ver*, dus eig. *verre afzetten*.

Verriecken trans., IV. c. 3. v. 78, *bemerken*. Eig. *er de lucht van krijgen*, van *rieken, ruiken*, oorspronkelijk dus van honden gezegd, als in *Ferguut*, vs. 106.

Verrostecht, II. c. 48. v. 920 var., (*verroestigd*), *verroest*.

Versamen (versaemde, versaemt) intr., II. c. 36. v. 1839, *zich verzamelen*; trans., I. c. 43. v. 13 var., (*verzamelen*), *vereenigen*. Ook staat dit ww. steeds als var. van

Versamenen (versament) trans., I. c. 32. v.

43, II. c. 36. v. 440, c. 39. v. 116, 246, c. 44. v. 404, c. 47. v. 10, *verzamelen*; *vergaderen*.

Verscapen, III. c. 4. v. 243, part. van versceppen, *herschapen*, van gedaante veranderd, *gemetamorphoseerd*.

Verscheden intr., II. c. 48. v. 553, *zich afscheiden*, *zich afzonderen*; ook trans., hem —, III. c. 4. v. 381 var., *zich scheiden*, *zich verdeelen*. Part. verscheeden, II. c. 40. v. 145 var., *gescheiden*, vanwaar vanden live verscheden, III. c. 25. v. 28 var., *uit het leven gescheiden*, *gestorven*. Hiertoe behoort ook

Verschiet (plur. verschieden), II. c. 32. v. 6, c. 36. v. 1289, III. c. 4. v. 360 enz., Imp. van verscheden intr., ons *verscheiden*, dus *stierf*.

Verscoven adj., I. c. 47. v. 11, c. 48. v. 5, *verachtelijk*, *slecht*; I. c. 36. v. 55, II. c. 46. v. 96 var., *verachtelijk*, *ellendig*, als scheldwoord. Eig. part. van *verscuven*, ons *verschuiven*, beteekent het oorspronkelijk *verstooten* (zie *Vanden houte*, Gloss.), maar gewoonlijk, bij overdracht, *verworpen*, *verachtelijk*, letterlijk het Lat. *objectus*. Dat HOFFMANN v. F. (*Hör. Belg.* VI. Gloss.) en Mr. v. D. BERGH (*Limborch*, Gloss.) het door *dom* en *verdwaasd* verklaren, steunt, mijns inziens, op geen genoegzamen grond.

Verscoven adj., II. c. 46. v. 96, hetzelfde als verscoven, waarmede het ook meermalen als variant afwisselt. Het is van 't ww. *scriuven* (*schruiwen*), dat insgelijks *verstooten* beteekende (zie *Vanden houte*, Gloss. op *Scriuven*), en werd niet

alleen voor *ellendig*, *beroerd* genomen, als in *Reinaert*, vs. 925, maar ook voor *ellendig*, *rampzalig*, als in *Walewein*, vs. 8858.

Verseert, I. c. 6. v. 25, c. 19. v. 81, *bedroefd*, van Verseren.

Versegghen trans., III. c. 3. v. 116 var., 254 var., 517, c. 4. v. 441, *oververtellen*, *ruchtbaar maken*.

Versent, II. c. 44. v. 51, c. 48. v. 104 var., waar de tekst versint heeft, v. 115 enz.,¹ part. van versenden, *verzonden*, in *ballingschap gezonden*. Zie Senden.

Verseren ww., als subst., I. c. 46. v. 131, II. c. 3. v. 77, *verdriet*, *droefheid*. Zie Zeer.

Versien trans., III. c. 26. v. 158, *zien*, *bezien*.

Versien trans., I. c. 37. v. 22, (*iets*) *bezorgen*, (*er in*) *voorzien*. Iemand — van iets, III. c. 9. v. 43, c. 23. v. 208 var., c. 24. v. 44 var., hem —, II. c. 8. v. 4, III. c. 26. v. 105 var., hetzelfde als *voorzien*.

Versinnen (versinde) trans., I. c. 2. v. 86, II. c. 24. v. 53, 65, III. c. 3. v. 487 enz., eig. *met den zin vatten* (zie Zin), dus *begrijpen*, *kennen*; I. c. 34. v. 56, c. 48. v. 164, II. c. 13. v. 74, c. 51. v. 72 enz., *bedenken*, *nagaan*; iemand —, I. c. 16. v. 19, c. 34. v. 22, (*om iemand*) *denken*, (*op hem*) *letten*; hem —, III. c. 3. v. 446, *zich bedenken*, *zich bezinnen*, of wel, II. c. 39. v. 84, *zich zelven kennen*, *verstand hebben*.

Na onse versinnen, I. c. 48. v. 85, *naar onze overtuiging*, *zoo als wij het begrijpen*;

alsict versinne, I. c. 29. v. 24, II. c. 3. v. 163, *zoo als ik wel weet, gelijk mij bekend is*, bevestigingsformule. — Vgl. *D. Doctr.* Gloss.

Versint, II. c. 48. v. 104. Zie Versent.

Verslaen (verslouch) trans., II. c. 36. v. 845 var., 923 var., (eene deur) *beslaan*, gelijk de tekst heeft, d. i. met spijkers, bouten enz. *vast-slaan, vernagelen*.

Verslaen. Hem —, III. c. 9. v. 106, *verslagen of neerslagtig worden*.

Verslint, II. Prol. v. 30, part. van verslinden, *verslonden*. Het ww. zelf wordt ook, I. c. 23. v. 76 var., *verslijnden* gespeld.

Versoec hebben, III. c. 5. v. 95, *aanzoek krijgen, door verzoeken lastig gevallen worden*.

Versoeken (versochte) trans., II. c. 48. v. 390 var., *onderzoeken*.

Versparen trans., III. c. 21. v. 25, *opsparen*.

Verspreken (versprac) trans., II. c. 21. v. 12 var., c. 36. v. 716 var., *berispen*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 261 vlgg. en mijne aant. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 157 vlg.

Verstaen, als subst., II. c. 11. v. 45, *doorgaans redelijke* —, I. Prol. v. 14, c. 1. v. 25, IV. c. 9. v. 102, c. 10. v. 68, *verstand*; tferstaen, I. c. 18. v. 5, *het verstand*.

Haer (onse) verstaen, I. c. 2. v. 3, II. c. 41. v. 151, *hunne opvatting, hunne wijze van de zaak te verstaan*.

Verstaen (verstont) intr., II. c. 36. v. 1642, *ontstellen, verstdeld staan*. Eig. *van zijne plaats*

gaan, achteruitdeinzen (vgl. *verzitten, verliggen* enz.), van schrik en ontsteltenis. In *versteld* ver-
toont zich eene dergelijke beeldspraak.

Verstandel adj., III. c. 2. v. 84, *verstandig*.

Verstandelhede, II. c. 48. v. 172, *verstand, rede*.

Verstandenesse, Verstandenis, I. c. 23. v. 44, ook *verstannesse*, *ibid.* var. en IV. c. 9. v. 102 var., *verstand*.

Elders, II. c. 41. v. 27, *beteekenis, meening, zin*; II. c. 24. v. 46, *verstaanbare uiting* (van gedachten); of wel, III. c. 15. v. 26, *kort begrip, inhoudsopgave*, waarin de zin van het volgende ligt opgesloten.

Tot eene andere opvatting van *verstaen* behoort *Verstannesse*, II. c. 36. v. 2016 var., *opstanding*.

Verste, Versten. Zie Vorste, Vorsten.

Versteken trans., III. c. 10. v. 194, *treffen, nedervellen*. Eig. van den ridder, die zijne partij doodelijk treft en ter aarde doet zinken; hier overdragtelijk van den dood gezegd.

Verstoren trans., III. c. 3. v. 1234, *vergoeden, herstellen*. Deze merkwaardige beteekenis vind ik ook in het *Leven van Jezus*, c. 156:

Here, ic wille half mijn goet gheven den armen; ende hebbic imene veronrecht, ic wilt hem virvout *verstoeren*.

Waarbij Prof. MEIJER (bl. 348) verwijst naar NIJHOFF's *Gedenkw. uit de Gesch. van Geld.*, I. 362 en 435. Vermoedelijk behoort hiertoe ook de plaats uit den *Ferguut*, waar deze den overwonnen zwarten ridder voorwaarden van lijfsbehoud oplegt. Wilt gij die voorwaarden vervullen, zegt hij (vs. 1912),

So moghedi wel *verstoren*
 U lijf, ende quite gaen:
 En doedij's niet, ic sal u slaen.

» zoo kunt gij uw leven, dat nu zoo goed als verloren is, *herstellen*, *herwinnen*.” Prof. VISSCHER (in Gloss.) verklaart het door *verlengen*; misschien zweefde hem het Deensche *stor* (d. i. *groot*) voor den geest. Doch die verklaring vervalt bij vergelijking der andere plaatsen.

Wat de afleiding betreft, de samenhang met het Lat. *restaurare* is niet te miskennen, en het Ohd. *stuurrēn*, bij GRAFF (VI. 712) *adjuvare*, dus *helpen*, *verhelpen*, zal wel denkelijk hetzelfde zijn.

Dat voor 't overige *verstoren* in den gewonen zin een geheel ander woord is, gelijk het ook lijnregt in beteekenis verschilt, behoeft niet gezegd. Versumen intr., II. c. 37. v. 71, niet ons *verzuimen*, *verwaarloozen*, maar, bij uitbreiding van beteekenis, *zich vergrijpen*, *misdoen*.

De lezing der var., *verswijmt*, is niet, gelijk ik vroeger vermoedde, eene verkeerde spelling voor *versuymt*, maar een ander woord van gelijke beteekenis, misschien wel de ware lezing. *Verswimen*, *verzwijmen*, afkomstig van *zwijm*, is oorspronkelijk *buiten zich zelven* of *van zijn streek zijn*, dus *feilen*, *mistasten*, *zich vergrijpen* (bij KIL. *hallucinari*), een samenhang van beteekenis, die zich ook vertoont in het Fr. *défaillir* en *faute*, beiden van het Lat. *fallere*. In de D. Doctr. III. 1319 leest men (volgens de var. H.):

Die wise duchtet nacht ende dach
 Datti yet *verswimen* mach.

Hetgeen zeer wel beantwoordt aan de andere lezing *mistreden*. Ook in het Hamburgsche HS. van 't Schaakspel trof ik het meermalen aan.

Verzweren (verzwoer). Gods name —, I. c. 37. v. 71, *Gods naam afzweren, zich aan de dienst van God onttrekken, Gode de gehoorzaamheid weigeren*, eene spreekwijze uit het leenregt. Vs. 69—73 wijzen terug op hetgeen vs. 36—38 gezegd was. — Vgl. HUYDEC. op STOKES, II. bl. 545.

Vert. Zie Vaert.

Vertaren (vertaert) trans., III. c. 3. v. 145, c. 14. v. 180, c. 21. v. 26, IV. c. 4. v. 48, *verteren*.

Het part., IV. c. 9. v. 61 var. (Bijl. A.), in den zin van *verteerd, uitgeput*.

Vertien intr., met den gen., III. c. 3. v. 711, *zich aftrekken, afzien (van iets), het nalaten, laten varen*. Zie *Minnen Loep*, Gloss., v. H. op KIL. (op *Vertijden*) en vgl. VELTHEM, bl. 57, *Esmoreit*, vs. 813, en *hem vertien* bij STOKES, III. vs. 43. Tien (zie ald.) is *trekken, vertien* dus *vertrekken, zich aftrekken* enz. Het Hoogd. kent nog den afgeleiden vorm *verzichten*.

Van vertien in eene andere opvatting is ook Vertoghen part., II. c. 36. v. 792, *vermeld, verhaald*. De Infin. *vertien* in dien zin bij STOKES, VIII. vs. 1272.

Vertoghen trans., II. c. 36. v. 1350, *vertoonen, openbaren*; IV. c. 4. v. 61, *aantoonen, aanwijzen*. Hem —, I. c. 5. v. 42, c. 17. v. 18, c. 36. v. 49 enz., *zich vertoonen, zich laten zien*. Vgl. Toghen.

Vertraghen intr. Tonswert —, III. c. 3. v. 820, (*jegens ons*) *verflaauwen*, *verkoelen* in liefde of vriendschap.

Vertrecken iets aan iemand, I. c. 42. v. 130, II. c. 13. v. 125, c. 35. v. 20, c. 60. v. 36, Imperf. *vertrac*, I. c. 14. v. 87, c. 20. v. 67, Part. *vertrokken* (var. *vertrocken*), II. c. 3. v. 149, of *vertrect*, II. c. 56. v. 73, *vertellen*, *verhalen*.

Uwes vrients woort *vertrecken* (var. *vertrecken*), III. c. 3. v. 58, *voor uwen vriend het woord voeren*.

Vervaren (vervoer, vervaren) intr., I. c. 11. v. 30, *van zijne plaats gaan*, *uitwijken*; I. c. 30. v. 11, c. 37. v. 37, 72, *vergaan*, *te niet gaan*. Zie Varen. Maar

Vervaren intr., I. c. 16. v. 68, *verschrikken*. Zie Vaer.

Vervullen (vervult) trans., I. c. 18. v. 74, IV. c. 12. v. 34, *vervullen*. Ghi *vervollet*, Imperf., IV. c. 12. v. 12, *gij vervuldet*. Vgl. Vollen.

Vervorren, Vervorsen, II. c. 17. v. 87 var., *vervrozen*, *stijf bevrozen*.

Verwaent, Verwaenthede. Zie Verweent.

Verwandelen intr., I. c. 7. v. 66, c. 38. v. 39, c. 39. v. 8, II. c. 36. v. 2068, c. 39. v. 163, III. c. 3. v. 780, *veranderen*.

Verwandren trans., II. c. 44. v. 371, *verplaatsen*.

Verwanen. Hem —, I. c. 31. v. 51, II. c. 36. v. 823, *zich aan eigenwaan toegeven*, *zich laten voorstaan*, *zich trotschelyk inbeelden*, vanwaar ons *verwaand*. Zie HUYDEC., *Proeve*, II. 154.

Verweent adj., IV. c. 5. v. 16 var., ook verwaent, III. c. 9. v. 54, *weelderig*, *dartel*, *brooddronken*. Zie

Verweenthede, —en, I. c. 14. v. 22 var. (tekst verwaenthede), c. 31. v. 36, *weelde*, *dartelheid*, met het bijdenkbeeld van overmoed en trots.

Verweend komt zoowel in goeden als kwaden zin voor, zoowel voor *heerlijk*, *prachtig*, *kostbaar*, als voor hem, die zich aan heerlijkheid en pracht te veel toegeeft, dus *weelderig* enz. Op het voorbeeld van KIL. stelt men het doorgaans met *verwaand* gelijk, en de verwisseling der beide woorden in de verschillende HSS. van den *L. Sp.* (als ook in de var. op de *D. Doctr.* III. 450) schijnt dit te bevestigen. Doch, hoezeer ik erken, dat *weelde* en *trots* zinverwante woorden zijn, en dat aan *verweend* meermalen het bijdenkbeeld van hoogmoed verbonden is, zoo komt mij toch de afleiding van het ww. *verwanen* daarom hoogstonswaarschijnlijk voor, omdat de oudste beteekenis buiten twiifel die van *heerlijk* was, en de uitdrukkingen *verweende Here*, *verweende Joncfrouwe* enz. (van Heiligen gezegd), alle verwantschap met *verwanen* buitensluiten. En dat deze of gene afschrijver uit misverstand der bijna gelijkkluidende woorden het eene voor het andere schreef, kan toch wel geen degelijk taalkundig bewijs heeten. Doch, hoe 't zij, om gelegenheid tot nader onderzoek te geven, verwijs ik naar FORTMAN'S *Taal- en Dichtk. Aanm.* achter zijne *Dichtl. Mengel.*, bl. 37—40, Prof. MEIJER op het *Leven van Jezus*, bl. 292 vlg. en

301 vlg., Prof. SIEGENBEEK in den *Konst- en Letterbode* van 15 Jan. 1836, bl. 41, de Gloss. op de *D. Doctr.*, *Limborch*, enz.

Verwerf, I. c. 13. v. 18, klankwisseling voor verwarf, Imp. van verwerven, *verwierf*.

Verwerken (verwachte, verwrocht) trans., I. c. 6. v. 50, c. 23. v. 48, c. 48. v. 47, III. c. 3. v. 427, c. 17. v. 96, 100, *zich door zijne werken (iemand) afkeerig maken, (iemand's gunst) door eigen schuld verliezen, verbeuren*. Zie Prof. JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.* en *Karel d. Gr.*

Verwillen intr., III. c. 3. v. 507, *zich aan zijnen wil toegeven, te veel willen of begeeren*; op dezelfde wijze gevormd als *verhopen, vertwijfelen, verwanen* enz.

Verwinnen (verwan) trans. Eenen strijd —, I. c. 46. v. 8, *winnen*.

Verwisen (verwijsde) trans., II. c. 47. v. 104, *aanwijzen*. Het part. verwijst, III. c. 11. v. 90, 92, in den gewonen zin van *verwezen, veroordeeld*.

Verwachte, Verwrocht. Zie Verwerken.

Vessemen. Omme — trans., IV. c. 3. v. 45, *omvademen*. *Vessem, vasem* staat tot *vadem*, als *asem* tot *adem*.

Veste v., IV. c. 1. v. 198 var., *vesting*. Binnen vesten, III. c. 26. v. 144, 149, *krijgsmansuitdrukking, het tegenovergestelde van in het veld, dus binnenshuis, in rust en veiligheid*.

Vesten (ghevest) trans., I. c. 3. v. 52, *vaststellen, verordenen*; I. c. 16. v. 73, *bij zich zelven*

vaststellen, *zich eene gevestigde overtuiging verschaffen*; III. c. 3. v. 1240, *zich vast in het geheugen prenten*. Zie *Minnen Loep*, Gloss.

Vestkijn, IV. c. 1. v. 198, diminutief van *Veste*.

Veteren plur., I. c. 44. v. 41, *boeijen*. Hoogd. *fessel*, Eng. *fetter*, nog heden bij ons in gebruik in de verzwakte beteekenis van *rijgsnoer*. Zie v. H. op KIL. en Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. I. III*, bl. 103 vlg.

Viant. Die —, I. c. 6. v. 5, II. c. 36. v. 40, c. 55. v. 89, c. 61 passim, enz., *de duivel*; plur. *viande*, I. c. 12. v. 19, II. c. 3. v. 183, c. 36. v. 547 enz., *duivelen*, *booze geesten*. Eng. *fiend*.

Vichtach, II. c. 48. v. 1169 var., *vijftig*.

Vier o., I. c. 12. v. 6, c. 13. v. 25, 27, 28, 31 enz., *vuur*.

Vierich, —ighe adj., I. c. 24. v. 2, 11, *vurig*, *vlammend*.

Vierte, —en v., II. c. 21. v. 8, 10, *rustdag*, *feestdag*, *sabbath*. Men schreef ook *viere*, van waar het ww. *vieren*, rusten. Zie HUYDEC. op STOKES, III. bl. 55 vlg. Het is 't Hoogd. *feier*, Ohd. *fīra* (GRAFF, III. 665—667), van 't Lat. *feriae*.

Vilt. Een —, I. c. 19. v. 74. Zie bij Slijc.

Vingherlijn, II. c. 50. v. 64, *ring*.

Viseie v. Die —houden, II. c. 49. v. 80, naar ik vermoed, *het oog (op iets) gerigt houden*, *(het) in acht nemen*. Thans zou men zeggen: »zoo als men nog *in het oog houdt*.” Het is het Fr. *visée*, van *viser*, bij ons

Visieren, Viseren (ghevisceert) intr., I. c. 35.

v. 21, II. c. 36. v. 853, *bedenken*, *overleggen*; trans., I. c. 30. v. 44, c. 44. v. 40, III. c. 15. v. 122, *bedenken*, *uitdenken*; I. c. 10. v. 38, II. c. 44. v. 26, III. c. 12. v. 151, *beramen*, *be-palen*, *schikken*, van het Lat. *videre*, *visus*.

Mr. v. D. BERGH (Gloss. op *Limborch*) bestrijdt eene meening, die, geloof ik, door niemand verdedigd wordt. Men beweert niet, dat *visieren* van *verzieren* (wel te onderscheiden van *versieren*) afkomt, maar integendeel houdt men het laatste voor eene verbastering van het eerste; en na al wat de Heer DE JAGER bij herhaling daarover gezegd heeft, is dat boven allen twijfel verheven.

Visike, II. c. 33. v. 36, III. c. 14. v. 14, *geneeskunst*. Eig. *physica*, als nog in 't Eng. *physician*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 74.

Vitaelge, Vitaelgie (var. *vitalien* plur.), IV. c. 2. v. 61, c. 3. v. 7, *victualie*, *levensmiddelen*. Vite v., I. c. 25. v. 96, III. c. 4. v. 190, *leven*, *levenswijze*; II. c. 44. v. 37, 373, c. 48. v. 631, 646, III. c. 15. v. 211, *leven*, *levensbeschrijving*. Lat. *vita*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 75 vlg.

Vlauwer. Zie Vloe.

Vlederike, —en, I. c. 5. v. 26, *vleugels*, ons *vlerken*. *Ferguut*, 1575, enz.

Vleesschelkijn, II. c. 7. v. 133, dimin. van vleesch.

Vlessen (var. *vlassin*) adj., II. c. 44. v. 138, ook *vlassijn* en *vlassen*, II. c. 48. v. 30, 31, *vlassen*, van *vlas*. Vgl. bij Guldijn.

Vlisheit, III. c. 2. v. 21, ook vlijfsheit, III. c. 10. v. 236 (doch het is in het HS. niet duidelijk: misschien is de *f* doorgeschraapt, en staat er vlijsheit), *ongestadigheid*, *losheid*, *dartelheid*, de eigenschap der onbezonnen jeugd. Het verband laat omtrent de beteekenis geen twijfel over, maar het woord is mij van elders niet bekend, en het verschil der (deels zeer dwaze) varianten toont duidelijk, dat de afschrijvers er geen weg mede wisten. Voor 't overige laat het zich vergelijken met *vlieden*, *vliegen*, *vlieten* enz., allen uitdrukkingen van het *bewegelijke*, *onvaste*, *ongestadige*.

Vloe, I. c. 42. v. 49, II. Begin. v. 18, 22, c. 17. v. 4, c. 36. v. 222, c. 48. v. 599, *vlood*, *vlugte*; met een enclit., *vlauwer*, II. c. 17. v. 4 var., verscherpte uitspraak van *vlower* (*vloe* er), *vlood* er; Part. ghevloen, I. c. 42. v. 8, 14, II. c. 36. v. 14, *gevloden*, *gevlugt*.

Het ww., waartoe dit een en ander behoort, was *vlien*, het Ohd. *flinhan* (GRAFF, III. 764), Hoogd. *fliehen*, thans bij ons *vlieden* luidende. Voor het part. *ghévloen* (vgl. *gheploen* van *plien*) vindt men ook *ghévlouwen*, met dezelfde verscherping als wij straks in *vlauwer* zagen. Elders treft men in Imperf. ook *vlou* en *vlau* aan.

Vluchten trans., II. c. 17. Titel, *doen vlugten*.

Vluchtich, —ighe adj., III. c. 12. v. 171, *vlugtende*; I. c. 42. v. 147, *voortvlugtig*.

Vocht adj., I. c. 9. v. 19, *vochtig*. Hoogd. *feucht*.

Vochthede, II. c. 22. v. 18, *vochtigheid*.

Voeghen trans., I. c. 14. v. 13, c. 25. v. 43, *schikken, regelen, verordenen.*

Voere (var. vuere) v., III. c. 5. v. 50, c. 13. v. 36, *handelwijze, bedrijf.* Van wapenen die edele voeren, III. c. 26. v. 179, *de edele wapenfeiten of krijgsbedrijven.* Zie HUYDEC. op STOKKE, III. bl. 66 vlg., en vooral VAN WIJN op HEELU, bl. 191 vlg.

Voer—, Voert—. Zie Voor—, Voort—.

Voldoen trans., I. c. 6. v. 55, *aanvullen, volledig maken*, hetzelfde als volmaken in v. 52, 58; elders, I. c. 9. v. 28, 32, *geheel en al doen, volbrengen*, vanwaar, IV. c. 10. v. 40, *volbragt.*

Voldwoeghen, II. c. 57. v. 91, doch de var. heeft de betere lezing voldwaghen, Part. van voldwaen, *dus ten volle, geheel en al gewaschen.* Zie Dwaen.

Volcn. Ten duvel —, I. c. 26. v. 122, *den duivel aanbevolen, dus vervloekt, verdoemd.* Elders vindt men gewoonlijk *duvelvolcn* of *dievelvolcn* en het opp. *godevolcn* in één woord geschreven.

Volcomen intr. (van eene zaak), III. Prol. v. 11, *ten einde komen, tot voltooiing geraken*, zooveel als het passief van *volbrengen*, gelijk *toecomen* (zie ald.) van *toebrengen*. Ons adj. *volkomen* is er het part. van.

Van personen gezegd, was *volkomen* zooveel als *ten einde komen, klaar komen (met iets)*, dus *volbrengen*. Doch ten onregte wordt het in de aant. op de *Heim. d. Heim.* bl. 338 een »bedrij-

vend ww." genoemd. Ik ontken niet, dat het hier en daar met den acc. gevonden wordt (als in *Walewein*, vs. 8593 vlg., *Leven van St. Amand*, II. 5723), doch dit is aan onkunde der afschrijvers of later misbruik te wijten. Het ware zeggen was: *hi volquam des*, gelijk dan ook te lezen staat in twee van de drie voorbeelden, in de *Heim*. t. a. pl. opgegeven, terwijl in het derde *sine dinc* kennelijk eene fout is voor *sire dinc*, gelijk MAERLANT schreef.

Vollen (ghevolt) trans., I. c. 2. v. 10, c. 5. v. 3, c. 6. v. 65 enz., *vullen*.

Vollic adv., I. c. 42. v. 72, II. c. 25. v. 31, c. 36. v. 1597, c. 61. v. 63, III. c. 4. v. 55, *terstond*, *dadelijk*.

Volsegghen (volseit) intr., III. c. 3. v. 9, *zijne rede voleindigen*, *uitspreken*. Zoo ook *volhoren* voor *ten einde toe aanhooren*, als *D. Doctr.* I. 300, *Karel d. Gr.* I. 1050, enz.

Volstaen (si sijn volstaen) intr., I. c. 12. v. 23, c. 37. v. 38, IV. c. 8. v. 36, *volstandig zijn*, *volharden*.

Volvullen (volvult) trans., II. c. 53. v. 79, III. c. 12. v. 43, IV. c. 12. v. 34 var., *vervullen*. Ghi volvullet, Imperf., IV. c. 12. v. 12 var., *gij vervuldet*.

Volweten trans., I. c. 2. v. 56, *ten volle weten*.

Volwondren intr., met den genit., I. c. 14. v. 89, *zich ten volle of genoeg verwonderen* (*over iets*). Doch in de var. (Bijl. A.) staat te regt de

dat. *niemanne. Mi wondert des*, zegt men, dus ook *mi volwondert des*, en niet *ic volwonder*.

Voorbaer. Die voorbaerste, I. c. 4. v. 21, III. c. 23. v. 98, *de voornaamste, de eerste in rang*. Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 116 en 569, en de Gloss. op *Brab. Yeesten*, I. en *Limborch*.

Voordachtich adj., I. c. 32. v. 93, *bedachtzaam*.

Voordeel, Vordeel, —dele, *het deel dat iemand boven anderen vóór heeft, voorregt, onderscheiding*, zelfs *eer en aanzien*, als:

In voordele van ambachte setten, III. c. 16. v. 143, *met een (niet juist voordeeligen, maar) aanzienlijken post bekleeden*; Joden van vordede, II. c. 36. v. 2064, *J. van aanzien, aanzienlijke J.*

Voordeel doen aan iemand, II. c. 58. v. 23, *(hem) een bijzonder voorregt schenken, eene bijzondere gunst bewijzen*, hier in een goeden zin, doch elders veelal van partijdigheid, als: daer en sal sijn gheen vordede, III. c. 11. v. 53, *daar moet geene bijzondere gunst gelden, daar mag niemand iets vóór hebben, daar moeten allen gelijkstaan*. Zoo zegt STOKES bij het verhaal eener loting, dat de beide balletjes, die men trekken zou, volkomen gelijk er uitzagen, opdat men niet zeggen mogte (VI. 252):

Hier is ghesiet

Vordeel of valsheit inne.

Voorders, II. c. 11. v. 136, c. 49. v. 64, *voorders*, II. c. 36. v. 605, c. 47. v. 27, 57, 68, *vordren*, II. c. 36. v. 245 var., 599, c. 47. v.

42, vordre, III. c. 10. v. 210, of ook, in verschillende varr., vorderen, voederen, vordere, *voorouders*. Het is de compar. van *voor*, dus *anteriores*, *majores*.

Voorfeit. Zie Forfeit.

Voorcoop, III. c. 26. v. 87, ook als ww. *voorcopen*, III. c. 25. v. 104, *het (te voren) opkopen, in het groot inkoopen, om het gekochte in een slechten tijd met woekerwinst af te zetten*. Zie KIL. in v. *Veurkoop*. Het werd veelal met *persem* of *woeker* te zamen genoemd. Hamburgsche HS. van 't Schaakspel, fol. 188:

Stelen, moorden, woukeren, *voorcopen* ende al dat antieren, daer zij ghelt, goud, selvere mede mueghen vercryghen.

Zie ook het Gloss. op de *D. Doctr.*, waar het wat al te onbestemd door *woeker*? verklaard wordt.

Voormaels, Vormael adv., I. c. 26. v. 40, c. 32. v. 55, c. 48. v. 9, II. c. 36. v. 1794 enz., *voorheen, voordezen*. Vgl. *voormalig* en *namaals*.

Voorsienech adj., III. c. 12. v. 19, (*vooruitziende*), *welberaden, wijs*.

Voorsienicheit, —eiden, III. c. 2. v. 88, *overleg, wijsheid*.

Voorste. Zie Vorste.

Voort ende weder. Zie Weder.

Voortbringhen (brachte, brochte) trans., van een schrijver of spreker, Prol. v. 35, II. c. 46. v. 27, c. 50. v. 46, III. c. 15. v. 5, 293, (*iets*) *voor den dag brengen, te boek stellen, uiten* enz.

Voortgaen intr., III. c. 6. v. 42, c. 23. v. 185,

vervuld worden, zijn beslag krijgen. Nog zegt men: geen voortgang hebben.

Doen voertgaen (het regt), III. c. 11. v. 63, c. 13. v. 51, (het) zijn loop laten, ter uitvoering brengen.

Voortmeer adv., III. c. 23. v. 109, voert meer, III. c. 9. v. 69, voortaan; voort mee, III. c. 16. v. 25, verder, daarenboven.

Voortsetten trans., I. c. 25. v. 97, c. 44. v. 61, III. c. 1. v. 157, c. 4. v. 353, op den voorgrond zetten, meer dan iets anders achten of bevorderen.

Voortsteken trans., I. c. 44. v. 76, III. c. 11. v. 67, hetzelfde.

Voorwaert setten, III. c. 17. v. 75, hetzelfde.

Vor— Zie Voor—.

Vorderen, Vordren trans., I. c. 34. v. 32, III. c. 4. v. 126, c. 12. v. 126, bevorderen, vooruit helpen.

Voreghereescap, II. c. 31. v. 63 var., het te voren bereid of gereed zijn. Zie Bereetscap.

Voren adv., III. c. 26. v. 73 enz., voor, vooraan; I. c. 33. v. 1 enz. enz., te voren, vroeger, hierboven.

Te voren bringhen, III. c. 15. v. 179, IV. c. 6. v. 4 enz., te voorschijn, voor den dag brengen, verhalen, vermelden, hetzelfde als Voortbringhen.

Vorste (var. verste) v., II. c. 15. v. 76, of voorste, ibid. v. 69 (var. vorste, verste), uitstel. Misschien geldt deze beteekenis ook I. c.

41. v. 48, zoodat de zin zij: »toen was daar een *oponthoud*.” In dat geval zou achter *vorste* eene punt, achter *man* (in vs. 49) een komma moeten staan. Doch *vorste* kan daar ook het gewone *vorst*, *prins*, *edel heer* zijn.

Vorsten (var. versten) trans., II. c. 16. v. 21, *uitstellen*. Zie HUYDEC. op STOKES, I. bl. 468 vlgg., CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 403, enz. *Vorste* is eene klankwisseling voor het oudere *verste*, en dit eene omzetting van *vreste*, blijkens het Hoogd. *frist*, dat reeds in het Ohd. zoo luidde (GRAFF, III. 834) (*). Hierdoor vervalt de meening van Dr. VERMEULEN, dat het van *ver*, *verren* (verwijderen) zou afstammen. Zie Gloss. op *Vanden levenc o. h.* in v. *Verre*.

Vort—. Zie Voort—.

Vorten (3. p. enk. praes. vordt) intr., I. c. 17. v. 79 var., *rotten* (gelijk de tekst heeft), *verrotten*. Zie KIL. en PLANTIJN. Men had ook het adj. *vort*, *vurt*, voor *verrot*, *vergaan*, als in de *Spreuken* enz. uitg. door Prof. MEIJER, bl. 77.

Liever op een *vurten* waghen, dan in een nieu schip.

En zoo leest men in het *Belg. Mus.*, 1838, bl. 128, van *vurte sleteren* d. i. *rotte*, *versleten lappen of vodden*. Doch dat het *vuurt scaepkin* (ald. bl. 315) hier ook toe behooren zou, trek ik zeer in twijfel.

(*) Volkomen dezelfde omzetting en klankwisseling heeft men in *frisch*, *versch* en *vorsch*, zoo als het in de volksuitspraak luidt. Men vergelijk ook *christen* en *kersten*, Lat. *crispus* en Nal. *kersp*; *berste* en *borste*, *perse* en *porse*, *vermen* en *vormen*, *verder* en *vorder*, enz. enz.

Voude v. In deser vouden, I. c. 11. v. 47, III. c. 3. v. 1048, *in dezer voege, op deze wijze; in allen vouden, III. c. 4. v. 71, op alle wijzen.* Vgl. Ghevout. Bekend is het ww. *vouden* voor *vouwen*; het is synoniem met *voegen*, *plooijen* en *schikken*, en heeft met al deze woorden de overdragtelijke beteekenis van *regelen*, *verordenen* gemeen (*). *Voude*, *vouw*, is dus hetzelfde als *voege* (*plooi*, *schikking*), en werd eveneens opgelost in de algemeene beteekenis van *wijze*, *manier*, die nog in *eenvoudig*, *veelvoudig*, *menigvuldig* enz. doorstraalt. Zoo komen ook *simplex* en *multiplex* van *plicare*.

Vraey adj., II. c. 36. v. 1448, IV. Begin. v. 35, c. 1. v. 106, c. 3. v. 33, c. 4. v. 22, c. 7. v. 46, *waar, waarachtig.* Fr. *vrai*.

Vrame v., III. c. 12. v. 123 var., *voordeel.* Gewone klankwisseling voor *vrome*. Zie ald. en vgl. *Onvrame*.

Vreemden (ghevreemt) trans., I. c. 26. v. 121, *vervreemden, ontvreemden.*

Vreeschen. Zie Ghevreeschen.

Vreude, —en v., II. c. 4. v. 69 var., c. 36. v. 1799, c. 56. v. 13 var., III. c. 3. v. 822 enz. (alleen in HS. H.), *vreugde*.

Vri, **Vry** (die vrie, des vrien) adj., van God gezegd, I. Prol. v. 49, van CHRISTUS, I. c. 21. v. 82, c. 39. v. 64, II. c. 7. v. 116, c. 40. v. 70,

(*) Daarom is het ook onnoodig, in *Karel d. Gr.* I. 619 *vouden* als „eene schrijffout voor *wouden*” aan te zien, gelijk Mr. v. D. BERGH (Gloss. op *Limborch*) wil.

- III. Prol. v. 63, van een keizer of het keizerlijke hof, II. c. 15. v. 124, c. 49. v. 91, bij andere schrijvers ook van alle hoogede heeren en vrouwen, hetzelfde als *edel*, *vrijheerlijk*, een uitvloeisel van den maatschappelijken toestand der middel-euwen, toen een groot deel der menschen nog in dienstbaarheid verkeerde, maar de *vrije stand* die der edelen en aanzienlijken was. Zie vooral VAN WIJN op *HEELU*, bl. 158—161.
- Vrien, Vrijen (vrijde, var. vride) trans., I. c. 29. v. 46, (*van* iets) c. 35. v. 60, II. c. 41. v. 180, III. c. 12. v. 195, *bevrijden*; I. c. 48. v. 75, *beschermen*; II. c. 45. v. 13, 25, 160, *met vrijheden begiftigen*. Maar
- Vrien intr., III. c. 17. v. 55, ons *vrijen*, meer bepaald *amourettes najagen*.
- Vrient plur., III. c. 3. v. 816, *vrienden*.
- Vro adj., III. c. 25. v. 148, ook vro, I. c. 21. v. 100, II. c. 53. v. 94, *verblijd*, thans *vrolijk*, Hoogd. *froh*. Vandaar *vreude*, *vreugde*, enz.
- Vroe adv., II. c. 56. v. 108, III. Prol. v. 38 var., c. 7. v. 12, ook vro, II. c. 17. v. 71, *vroeg*, dat eig. *vroe-ig* is. Hoogd. *früh*.
- Vroedelike adv., III. c. 3. v. 679, *wijselijk*.
- Vroeden intr., I. c. 37. v. 127, *wijs*, *verstandig zijn*; II. c. 11. v. 36, *redelijk verstand hebben*.
- Vroescap, III. c. 12. v. 57, voor vroetscap, *wijsheid*. Van
- Vroet, Vroede adj., I. c. 24. v. 63, c. 31. v. 74 enz. enz., *wijs*; aen die sterre(n) (of van sterren) vroet, I. c. 29. v. 38, II. c. 11. v. 135,

ervaren in de astronomie (astrologie); iemand vroet maken, I. c. 18. v. 7, II. c. 10. v. 88, *onderrigten, leeren*; vroet worden, II. c. 9. v. 111, *te weten komen, bevinden*; des zijt vroet, I. c. 17. v. 3, II. c. 61. v. 73 enz., *weet dat*, gewone verzekeringsformule.

Vrome, —en v., I. c. 19. v. 5, II. c. 8. v. 36, III. c. 2. v. 135, c. 3. v. 1024, c. 12. v. 123, c. 26. v. 119, IV. c. 3. v. 3, *voordeel, baat, nut*. Vgl. Vromen.

Vrome adj. Zie Vroom.

Vromelijke adv., I. c. 20. v. 13, c. 26. v. 144, II. c. 41. v. 163, III. c. 3. v. 64, c. 16. v. 83, c. 20. v. 75, *dapperlijk, kloek*.

Vromen intr., met den dat., III. c. 3. v. 681, c. 16. v. 146, *tot voordeel strekken, baten*. Zie de schrijvers, aang. door Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim*. bl. 125.

Vromicheit, III. c. 15. v. 106, vromechede, III. c. 4. v. 483, *dapperheid, kloekheid*.

Vroom, Vrome adj., I. c. 26. v. 142, c. 41. v. 49, c. 46. v. 49, II. c. 36. v. 1498 enz., *dapper, kloek*; ook, III. c. 10. v. 10, 13, *kloek, sterk, krachtig*.

Vroude, —en v., I. c. 1. v. 8, II. c. 36. v. 1381, III. c. 23. v. 83 var. enz., *vreugde*.

Vrouwe, —en, II. c. 3. v. 185, III. Prol. v. 23, 26, 34, c. 14. v. 66, *meesteres*. — *Wijf* is het fem. van *man*, maar *vrouwe* van *heer*.

Vruchten intr., II. c. 36. v. 837, en trans., IV. c. 9. v. 94 var., *vreczen, duchten*. Hoogd. *fürchten*.

Vruechdelichede, I. c. 5. v. 12, *vreugde, zaligheid*.

Vuere. Zie Voere.

Vueren. Zie Vuren.

Vullen. Te —, I. c. 21. v. 26, *ten volle*.

Vuren, I. c. 47. v. 98, II. c. 40. v. 114, IV. c. 8. v. 32 enz., of vueren, I. c. 21. v. 22 enz., *voeren* als Infin. Ook, II. c. 12. v. 23, *voeren* als Imp. van *varen*, gelijk vuer, III. c. 15. v. 133 var., *voer, ging*.

W.

Wachte v. Iemand in sine — nemen, III. c. 19. v. 48, *hoede, bescherming*.

Wachten intr., III. c. 26. v. 84, *waken, op de loer zijn*; met den genit., III. c. 9. v. 93, c. 17. v. 88, *waken, zorg dragen (voor iets)*; trans., III. c. 9. v. 70, hetzelfde; I. c. 42. v. 168, II. c. 11. v. 8, c. 36. v. 1606, *bewaken, oppassen, hoeden*.

Waen, in de gewone spreekwijzen: na minen waen, II. c. 11. v. 89 enz., *naar mijne meening, naar mijn gevoelen*; en zonder waen, I. c. 9. v. 75 enz., *stellig, voorzeker, bevestigingsformule*. Vgl. Onghewaent.

Waer adj., in de spreekwijze: in ware dinc, I. c. 38. v. 55 enz., in waerre dinc, I. c. 23. v. 126, II. c. 13. v. 27 enz., in waren dinghen, II. c. 39. v. 149, c. 46. v. 93, in waren zaken, II. c. 53. v. 79, *waarlijk, voorzeker, be-*

vestigingsformule. Elders ook in waerliker dinc, II. c. 32. v. 26 var.

Si waende waers, I. c. 22. v. 19, *zij hield het voor waar*. Dezelfde uitdrukking lees ik in de var. op *Reinaert*, bl. 87, vs. 9:

Nu wil hi so liegen nutter maten
Ende dat so schoon brengen voort,
Dat ellie sel *wanen waers*, diet hoort.

Buiten twijfel moet men hier de bekende woorden *jaes* en *neens* vergelijken. Nog heden zeggen wij: *hij meende van ja*, *hij zeide van neen*, enz. Doch men wane daarom niet, *jaes*, *neens* en *waers* als genitief-vormen te moeten opvatten: zij zijn dit evenmin als eene verkorting van *ja si*, *neen si*, gelijk HUYDEC. wil (op STOKES, II. bl. 519 vlg.). De *s* op het einde is niet anders dan de gewone aphaeresis van *des*, en *jaes* is dus zooveel als *ja daarvan*, d. i. *daarvan gesproken*, zeg ik *ja*, gelijk dan ook het zeggen *des ja*, *des neen* nog niet in onbruik geraakt is. En ook het oude *waers* is nog niet geheel verdwenen. De platte volkstaal bewaart er nog het spoor van in 't gewone: »'t is niet wares! 't is wel wares!”, dat ook »'t is nietes, 't is welles” heet. Waerde v., II. c. 13. v. 10, *opene plaats, plein*. Hier wordt de opene ruimte bedoeld, die voor de krocht gelegen was. Het is hetzelfde woord als ons *waard* (ook *woerd*), laag en vlak land aan den oever van rivieren en meren, veelal van bedijkt land gezegd. Doch oudtijds werd elke opene plaats voor een huis, in een bosch enz., *waerde* gehecten. Zie b. v. den *Walewein*, vs. 8581, 9634, 9790,

10056, terwijl de dichter het woord elders met *plein* afwisselt (vs. 8558, 8596 enz.), een blijk, dat de beide woorden hetzelfde beteekenden.

BILDERDIJK (*Gesl.* III. 234) haalt deze plaats van den *L. Sp.* aan, en verklaart *op die waerde* door *op de wacht*, eene uitlegging uit *KIL.* geput, maar hier niet van toepassing.

Waerde, —en v., I. c. 33. v. 40, II. c. 60. v. 95, *eer*, *achting*, *aanzien*; met waerden, II. c. 45. v. 157, c. 58. v. 4, of mit groter waerden, II. c. 13. v. 101, c. 36. v. 73, *met (groot) betoon van achting*, *met eerbied*; waerde doen aan iemand, I. c. 27. v. 51, III. c. 3. v. 375, c. 19. v. 24, *achting*, *eerbied betoonen*. Vgl. *Waert* adj.

Waarde is eig. de prijs, waarop men iemand schat of dien men iemand waard *acht*, dus de *achting*, die hij van anderen geniet of aan anderen betoont. HUYDEC. (op *STOKE*, I. bl. 109) drukt zich minder juist uit, als hij *met groter weerde* door *met luister*, *met pracht* verklaart. *STOKE* zegt slechts, dat *DIRK* III. met groot eerbetoon ter aarde besteld werd. Dat eerbetoon schitterde nu wel in luisterrijke pracht, maar de pracht was het gevolg der *waerde*, niet de *waerde* zelve.

Waerdelijke (var. weerdelic, werdelijc) adv., II. c. 36. v. 1316, c. 40. v. 151, c. 56. v. 9, ook werdelike, II. c. 52. v. 15, *met eerbied*.

Waerden (var. weerden) trans., I. c. 33. v. 35, II. c. 23. v. 20, *hoogachten*, *met eerbied behandelen*; III. c. 3. v. 704, derde pers. enk. praes. werd, III. c. 12. v. 131, *doen hoogachten*, *doen vereeren*.

Waerden intr., I. c. 15. v. 36, II. c. 23. v. 51, klankwisseling voor werden, worden.

Waerdicheit, —eden, II. c. 55. v. 97, c. 57. v. 47, III. c. 3. v. 650, ook werdecheit, II. c. 44. v. 72, III. c. 10. v. 151, *eeerbetooning*. Zie Waerde.

Waerlijk (var. werelec, weerlic) adj., II. c. 44. v. 505, c. 48. v. 624, *wereldlijk*, tegenover *geestelijk*.

Waernen iemand van iets, III. c. 19. v. 27 var., *waarschuwen* (voor), als nog in 't Hoogd. en Eng. Zie Prof. MEIJER op het *Leven van Jezus*, bl. 341, Prof. JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.*, enz. Het is een freq. van (be)waren, behoeden.

Waes. Zie Waer.

Waert (var. ook wart) o., II. c. 36. v. 2017, III. c. 10. v. 39, IV. c. 9. v. 62, *woord*.

Waert, —rde adj., III. c. 3. v. 460, c. 15. v. 254, c. 23. v. 139, *op prijs gesteld, hooggeacht, gezien*. Iemand waert hebben, I. c. 26. v. 66, c. 34. v. 92, II. c. 60. v. 5 (waar ten onregte de dat. staat), *op prijs stellen, hoogschatten, vereeren*, gelijk men nog *lief hebben* zegt. Vgl. Waerde.

HEELU (vs. 117) roemt Hertog HENDRIK II. van Braband als *melde ende wert* d. i. *mild en geëerd, gezien*. Volgens WILLEMS was hij »milddadig en toch zuinig», »ein *wirtschaftlicher mann*»!

Waert, II. c. 11. v. 23, c. 16. v. 79 enz., klankwisseling voor wart, wert, ons *werd*.

Wayen. Met scepen in die zee —, III. c. 14. v. 146, *te scheep varen*, volkssprekwijsz.

Wal, m. Die helsche —, II. c. 45. v. 68, IV. c. 11. v. 48, *de helsche diepte* of *afgrond*. **KIL.** vertaalt *wal* en *walle* door *abyssus*, en *wael* door *gurges*, waarbij VAN HASSELT de volgende plaats van **STOKE** (II. vs. 644) aanhaalt:

Haer herte was een grondeloos *wael*

Van miltheit ende van ontfarme.

Wal in dien zin lees ik nog in de *Souter Liedkens* (Antw. 1564), Ps. LVI:

Voor mi si groeven eenen *wal*,

Daer si in vielen al.

waar de Staten-overzetting (Ps. LVII. vs. 7) *kuyl* heeft. *Wal* en *wael* zijn buiten twijfel hetzelfde woord, en afkomstig van Wallen (zie ald.). Zij beteekenen dus eigenlijk de diepte, waarin zich een stroom bruisend en kokend nederstort, dus *draaikolk*, of wel, *diepte*, *afgrond* in 't algemeen, later *kuil*, in verzwakte opvatting. Vgl. Wiele.

Wale adv., I. c. 3. v. 41, c. 13. v. 35 enz. enz., *wel*.

Wallen intr., I. c. 20. v. 41, II. c. 60. v. 58, *koken*, eig. *opbruisen* en *borrelen*. Zie daarover de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* I. Aant. bl. 82 vlgg., Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 436 vlg., op de *Natuurkunde* enz., bl. 400 vlg. en DE JAGER, *Verscheid.* bl. 182 vlg.

Walsch, III. c. 15. v. 52 enz., *Fransch*.

Wan. Zie Winnen:

Wandelbaer, bere adj., III. c. 4. v. 431, *veranderlijk*, als nog in 't Hoogd. Vgl. ons *wenden* (keeren, verkeeren) en *verwandelen*.

Wandelen met iemand, I. c. 22. v. 77, III. c. 3. v. 2, 154, 159, c. 4. v. 510 enz., *verkeeren*,

omgaan, als in 't Midd. Lat. *ambulare* (III. c. 3. v. 162). Men had ook het subst. *wandelinghe* voor *verkeer*, *omgang*, dat echter doorgaans niet de praep. *met* bij zich had, maar met het pron. poss. of met *van* verbonden werd. Zoo zeide men: *sine, hare wandelinghe* voor den *omgang met hem, met haar*, of *de wandelinghe van wiven* voor *het verkeer met vrouwen* (zie Ferg. 1040, Karel d. Gr. I. 1977, Belg. Mus. 1843, bl. 323, vs. 157).

III. c. 10. v. 58 staat wandelen in den zin van *zich her- en derwaarts begeeven, rondzwer- ven*, het leven van eenen ridder. Zoo wordt in de *Samenspraek*, medegedeeld door WILLEMS in het Belg. Mus. 1843, bl. 318—324, het zwer- vend leven van eenen menestreel herhaaldelijk *die wandelinghe* genoemd.

Men zie over *wandelen, verwandelen* en al wat daartoe behoort, de zeer uitvoerige aant. van HUYDEC., *Proeve*, III. bl. 341—365.

Wanderen (var. wandelen) intr., II. Prol. v. 40, *wandelen, verkeereren*, gelijk men nog spreekt van 's menschen *omwandeling* op aarde. Vgl. HUYDEC., *Proeve*, II. bl. 471.

Wanen adv., I. c. 26. v. 114, c. 31. v. 48 enz., *vanwaar*.

Wanen intr., gevolgd door een Infinit., I. c. 4. v. 25, IV. c. 1. v. 184, *willen*. Zie HUYDEC. op STROKE, II. bl. 557 vlg. Het is niet anders dan het gewone *wanen, meenen*. *Hij meent dit of dat te doen*, of *hij wil het doen*, komt op hetzelfde uit.

Wanen intr., van de maan, I. c. 9. v. 31, *afne-*

men, het tegenovergestelde van *wassen*. Zie Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde enz.*, bl. 373—378.
 Wan hagh en, onpers. ww., met den dat. des pers. en gen. der zaak. Mi wan nagh et des, II. c. 47. v. 20, *dit mishaaft mij*.

Wanc. Zonder —, III. c. 27. v. 33, *zonder aarzeling*, *zonder weifeling*, naar de oorspronkelijke beteekenis, maar doorgaans afgeleid, I. c. 24. v. 47, II. c. 35. v. 91, III. c. 25. v. 127, *zonder twijfel*, *voorzeker*, zeer gewone bevestigingsformule. Prof. JONCKBLOET (*Spec. de Velth. t. III*, bl. 111) en HOFFMAN V. F. (*Hor. Belg. V.* 110) stellen het gelijk met *sonder waen*: te regt, in zoover de beteekenis vrij wel op hetzelfde uitkomt, doch men wachte zich, etymologisch eenig verband tusschen *waen* en *wanc* te zoeken. *Wanken*, ten naauwste verwant met *winken*, *wenken*, is het grondwoord van *wankelen*, en beteekent dus *weifelen*, *in onzekerheid zijn*. Vandaar het subst. *wanc* (reeds in 't Ohd., zie GRAFF, I. 691) voor *weifeling*, *wankelmoedigheid*. Zoo in *Reinaert*, vs. 1198:

O wi, Tibert, twi sidi blode?

Wancu quam uwer herten desen *wanc*?

Minnen Loep, II. 43:

In deser minne van soeter roke

Daer wy aff dichten dese sproke,

Daer moet *wancke* sijn verdreven,

In *steder* truwen moetmen leven.

waarvoor LEENDERTZ (in Gloss.) zonder grond *wanc-kel* wil lezen. Ook behoort hiertoe de uitdrukking in den *Ferguut*, vs. 5480:

Ferguut sprac: » Mine lieghe mijn *wanc*,

le en wane niet jeghen hem joesteren."

Prof. VISSCHER verklaart dit echt grammatisch: »*mijne aarzeling ligt niet aan mij*,» maar FERGUT bedoelde: *tenzij mijne onzekerheid mij liege, tenzij mijne weifeling mij bedriege*, d. i. *zoo ik mij in den persoon niet vergis*.

Wanc komt ook als adj. voor, als in *Esmoreit*, vs. 240:

Vrouwen zijn van herten *wanc*,

d. i. *wankelmoedig, onstandvastig*.

Want, II. c. 36. v. 779, c. 51. v. 157, Imp. van winden, *wond*.

Want conj., Prol. v. 21, I. c. 9. v. 13, II. c. 35. v. 109, c. 36. v. 465, 578, III. Prol. v. 33, c. 14. v. 241, IV. c. 12. v. 6, *omdat*.

Warachtich adj., III. c. 15. v. 12, 284, *waarheidlievend*.

Warachticheide, III. c. 15. v. 54, *waarheidsliefde*.

Ware nemen, gevolgd door *te* met den dat., II. c. 8. v. 38, c. 36. v. 902, III. c. 4. v. 56, *zorg dragen (voor), verzorgen, bewaken*. Het subst. *ware* voor *oplettendheid, zorg, ook behoedzaamheid*, leest men in *Beatrijs*, vs. 902, *STOKE*, III. vs. 11 enz., en de uitdrukking *ware nemen* met den genit. bij *VELTHEM*, I. c. 39. v. 15. Vgl. *GRAFF*, I. 907 vlg., ons *bewaren* enz. Het tegenwoordige *waarnemen*, als trans. ww., is er een verzwakt overblijfsel van.

Warem adj., I. c. 18. v. 55 var., *warm*.

Warich, —ighe adj., I. c. 29. v. 32, II. c. 6. v. 2, c. 7. v. 97 enz., *waarachtig*.

Warneren (ghewarneert) trans., II. c. 17. v.

128, *voorzien, uitrusten, verzorgen*, hier in het algemeen, maar doorgaans gezegd van krijgsuitrusting, waardoor men zich in staat van tegenweer brengt. Zie Prof. JONCKBLOET, Gloss. op *Karel d. Gr.* (op *Werner*) en aant. op mijnen aan hem gerigten *Brief*, bl. 34. Vgl. ook VELTHEM, II. c. 20. v. 75, waar koning ARTUR zijne ridders met bepaling van plaats en tijd te velde roept,

Ende dat si *warneert* comen.

d. i. *ten strijde toegerust*.

Warp, I. c. 36. v. 80 var. enz., Imp. van werpen, *wierp*.

Warscapen (var. weerscapen, werscapen) intr., II. c. 59. v. 11, *feestvieren*. Zie *D. Doctr.* Gloss. Het is eig. *waardschappen*, een woord dat hier en daar nog wel gehoord wordt.

Wart, II. c. 53. v. 59, 71 enz. enz., Imp. van worden, *werd*.

Wartele, II. c. 24. v. 127 var., *wortel*.

Was m., II. c. 27. v. 5, *wasdom, groei*.

Wasdom, III. c. 16. v. 62, c. 26. v. 85, 126, *het groeijen of toenemen in rijkdom, dus winst, profijt*.

Weddespel (var. wedtspel, wedspel), III. c. 3. v. 966, 981, c. 25. v. 124, niet zoozeer ons *kans- of hazardspel*, als wel *het spelen om een prijs, om geld*, waaronder de dichter met name ook het kaatsen, kolven en schaken noemt. *Wedde*, hetzelfde als *pand*, was de benaming van het door beide partijen gestorte of ingezette geld, bestemd om ~~aan~~ den overwinnende geheel te worden uitgekeerd; dus niet alleen het *sacramentum* in regts-

zaken, maar ook de prijs van een spel of van zoodanig een geschil, als juist hieraan den naam van *weddenschap* ontleende. Men zie over dit woord en zijn verband met het Midd. Lat. *vadium*, het Fr. *gage* enz., de aant. van Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 478 vlgg. en de verh. van Mr. ACKERSDIJK in het *Taalk. Mag.* I. 257—262 (vgl. ook 303).

Weder (var. weer) m., I. c. 37. v. 29, *ram.* Hoogd. *widder*, Eng. *wether*. In de beschrijving van ABRAHAM'S offer treft men het meermalen aan, b. v. in de aan MAERLANT toegeschrevene *Nederd. Prozaïsche Bijbel-vert.*, bl. 31. Zie de aant. van v. HARDERWIJK aldaar. Nog veel later bleef men van *weervleesch* spreken.

Weder adv., in de spreekwijzen: weder ende wey, I. c. 2. v. 59, of wech ende weder, I. c. 11. v. 56, *her- en derwaarts, overal heen*; voort ende weder, II. c. 28. v. 30, c. 48. v. 390, of weder ende voort, II. c. 15. v. 122, c. 39. v. 213, *aan alle kanten, overal, alom*, ook, III. c. 14. v. 135, *naar elken kant heen, waarheen men ook wil*, dus *vrijelijk* (de meening is: »men kan aan zijne gedachten den vrijen loop laten’’).

Weder conj., gevolgd door of (oft, ofte), bij een tweeledig voorstel, I. c. 5. v. 48, c. 10. v. 53 vlgg., c. 15. v. 86, c. 22. v. 60 var. enz., *hetzij — hetzij*, Lat. *sive — sive*.

Gevolgd door of, bij een twijfel, II. c. 36. v. 72, III. c. 15. v. 155, thans *of — of*, Lat. *utrum — an*.

In beide gevallen zegt nog het Eng. *whether* — *or*,
in het eerste het Hoogd. *entweder* — *oder*.

Wederkeren trans. Zie Keren.

Wederraden (riet) trans., II. c. 44. v. 360,
ontraden, *afraden*.

Wedersake m., II. c. 16. v. 17, IV. c. 7. v. 39,
tegenpartij, *tegenstander*. Hoogd. *widersacher*.
Zie v. H. op KIL., Gloss. op HEELU, *Limborch*, enz.

Wedersegghen trans., III. c. 3. v. 862, *tegen-
spreken*, *zich verzetten* (*tegen iets*); IV. c. 4. v.
45, *weigeren*, *van de hand wijzen*, of (*iets aan
iemand* —), II. c. 38. v. 14, *weigeren*, *ontzeg-
gen*. Een bisschop —, II. c. 48. v. 1183, *wra-
ken*, *zijne benoeming niet bekrachtigen en dus
vernietigen*.

Wederstriden trans., I. c. 26. v. 145, *tegen
(iemand) strijden*, *bestrijden*.

Wedertale. Tale ende —, II. c. 13. v. 126,
hetgeen men over en weder spreekt, te zamen
gesprek.

Wedertrecken iets aan iemand, II. c. 38. v. 29,
onttrekken, *onthouden*.

Wedervechten trans., III. c. 8. v. 38, *bevech-
ten*, *bestrijden*.

Weech m., II. c. 45. v. 170 var., ook *weghe* v.,
I. c. 5. v. 26 var., plur. *weghen*, II. c. 51. v.
31 var., *binnenmuur*, *wand* (gelijk de tekst tel-
kens heeft), vanwaar nog ons *weegluis*. Ook STOKES,
VIII. vs. 1308 gebruikt het woord manlijk, maar
doorgaans komt het als vrouwelijk voor. Zie *Van-
den levenc o. h.* vs. 775, de plaats uit MAERLANT'S

Rijmbijbel, aang. bij CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 33, enz.
Vgl. ook ald. bl. 74.

Weec adj., I. c. 2. v. 2, III. c. 4. v. 497, *zwak*.
Voorbeelden bij CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 180 vlgg.,
die het echter *min* juist verklaarde door *arm*, *min-*
*vermogen*d. Doch die verklaring werd reeds ver-
beterd door Prof. LULOFS, *Handboek*, Gloss.

Weelde, —en, II. c. 57. v. 73, *genot*, *wellust*,
zaligheid.

Weelde, III. c. 8. v. 7 var., rijmshalve voor *wilde*.

Ween (m. en o.), II. c. 55. v. 48, c. 59. v. 89
var., *geween*, *droefheid*. Zie STOKES, II. vs. 50,
Karel d. Gr. I. 1458, *Beatrijs*, vs. 787, enz.

Weer. Zie Weder.

Weerden. Zie Waerden trans.

Weerlijk, —like adj., I. c. 4. v. 16 var., *we-*
reldlijk. Doch de lezing van den tekst verdient
de voorkeur.

Weernen iets aan iemand, I. c. 22. v. 27, *weige-*
ren. — *Der Ystorien Bloeme*, fol. 14. d. (het afgon-
denbeeld antwoordt niet, en daarop vraagt men):

Bi wat saken

Astragod *werende* siere spraken.

Ibid. fol. 24. a., in een dergelijk geval:

Ende vraechde hem, bi wat saken

Sijn God *werende* siere spraken.

Die Rose, vs. 11123:

Die herberghe die ghi hier siet,

Diene wert hu *gheweert* niet.

Leven van St. Amand, I. 4461:

Bave sprac: » Ic ne dar niet *weernen*,

Helich vader, hu ghebod."

Vanden levenc o. h. vs. 946 :

Dies my wille *wernen*, hi es sot.

Taalk. Mag. III. 170, vs. 50: » De vrouwen ”

volgen haers selfs wille gerne,

So wie dat hem verbiet of *werne*.

Op al de drie laatst aang. pll. wordt het door de uitgevers onjuist verklaard door *afweren* en *waarschuwen*. Men wachte zich, *waernen* en *weernen* te verwarren, al wordt het laatste dan ook in den *Walewein*, vs. 8756, insgelijks *waernen* gespeld. *Waernen*, waarschuwen, is het freq. van *(be)waren*, behoeden, van *ware*, zorg, hoede; *weernen* daarentegen het freq. van *weren*, dus wel eigenlijk *afweren*, maar steeds in de bepaalde opvatting van *afslaan*, *weigeren*, *ontzeggen*.

Zie voorts het Gloss. op *Limborch*, in v. *Wernen*.

Weert adj., I. c. 21. v. 79, *waard*, *kostbaar*.

Zie *Waert*.

Weghe, *Weghen* subst. Zie *Weech*.

Weghen intr., I. c. 11. v. 20 var., *bewegen*, *verwegen*.

Weghen trans. Een kint ten dienste ons heren —, II. c. 3. v. 37, *den weg wijzen*, *leiden*, *opleiden*. Zie v. II. op *KIL*.

Wey adv., gewone bijvorm van *weg*, *heen*. Zie bij *Weder*.

Weken intr., met den dat., I. c. 48. v. 72, vermoedelijk *zich zwak en deemoedig aanstellen*, *zich vernederen* (voor iemand). Zie *Weec*.

Weken trans., IV. c. 10. v. 38, *week maken*, *vermurwen*.

Wele adv., III. c. 4. v. 203, rijmshalve voor wale, *wel*.
 Welt, III. c. 3. v. 310, rijmshalve voor wilt, *wil*.
 Welverdich adj., II. c. 35. v. 82 var., *welvarend*.
 Wenden intr., IV. c. 11. v. 50, *omkeeren, veranderen*, het grondwoord van *verwandelen*. Vgl. Winden.

Wensch. Na wenschen, I. c. 1. v. 28, te wensche, II. c. 48. v. 869, III. c. 16. v. 149, van wensche, II. c. 36. v. 444, III. c. 2. v. 162, de twee eersten bij een verbum of adj., en dus als adv., het laatste bij een subst., en dus als adj. gebruikt, *zoo goed men immer wenschen kan, voorbeeldig, voortreffelijk*. Zie *Limborch en Minnen Loep*, Gloss.

Werd. Zie Waerden.

Werdecheit, Werdelike. Zie Waerdicheit, Waerdelike.

Weren trans., II. c. 36. v. 272, (een getuigenis voor den regter) *verwerpen, voor valsch verklaren*. Eig. *afweren, afwijzen*.

Wurf. Ter selver —, IV. c. 1. v. 50, *ter zelfder tijd, tevens*. Zeer gewoon is werf, achter getalnamen, *ons keer of maal*, als III. c. 9. v. 71 vlg. enz.

Wermheit, I. c. 9. v. 9, *warmte*.

Werp, I. c. 4. v. 34 enz. enz., klankwisseling voor warp, Imp. van werpen, *wierp*.

Werrachtech adj., II. c. 50. v. 98, (*warachtig*), *verwarring of onrust stokend, woelziek*.

Werre v., II. c. 36. v. 293, 598, *verwarring, opschudding*.

- Werren intr., I. c. 10. v. 47, *in verwarring of opschudding geraken*; I. c. 32. v. 25, *verwarring stichten*; trans., III. c. 19. v. 96, *in de war, in verlegenheid brengen*.
- Werven om iets, I. c. 27. v. 74, (*voor iets*) *moeite doen*, (*naar iets*) *streven*.
- Wes (passim), hetzelfde als wies, *wiens*.
- Wesen. Si —, derde pers. plur. Praes., I. c. 9. v. 34, c. 13. v. 72, c. 18. v. 48, IV. c. 1. v. 10 enz., *zij zijn*. Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 285.
- Wete v., *kennis, wetenschap*, in de uitdrukking: na mine wete, II. c. 38. v. 107, *naar mijn weten, gelijk ik wel weet*, bevestigingsformule. Zie HUYDEC. op STOKES, III. bl. 400.
- Wide (var. wijdde) v., II. c. 6. v. 211, *wijdde*. Zie KLUIT, Voorrede voor HOOGSTRATEN'S Geslachtlijst, bl. LXIII vlgg. en DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 62 vlg.
- Wie adv., II. c. 56. v. 62 var., *hoe*, als nog in 't Hoogd.
- Wiele. Die helsche —, III. c. 16. v. 14, *de helsche diepte of afgrond*. Eigenlijk is *wiel*, thans nog *wieling*, een *draaikolk*, van het ww. *wielen*, dat is *draaijen*, vooral van de draaijende beweging van borrelend kokend water gezegd. *Wielen* wordt niet zelden vereenigd met het gelijkbeteekenende *wallen*, en zoo zijn dan ook de subst. *wiele* en *wal* naauwelijks onderscheiden. Zie Wal, Wallen en DE JAGER, ald. aang.
- Wien, Wyen (tekst wijen) trans., II. c. 45. v. 159 var., c. 48. v. 216, 271 var., 436 var., ook *wyhen*, II. c. 40. v. 152 (Imperf. *wyhede*,

var. wijde of wide), *wijen*, thans veelal *wijden*, kerkwoord. Zie *Taalk. Mag.* IV. 184 vlg. De oude spelling is hier, gelijk steeds, de oorspronkelijke: in ons *wijden* is de *d* evenzeer een euphonisch invoegsel als in *geschieden*, *spieden*, *vlieden*, *belijden*, *bevrijden*, *kastijden* enz. Zoo zagen wij boven ook *Tiden*, als afgeleiden vorm van *Tien*.

Wies (passim), *wiens*.

Wijch, *wighe m.*, I. c. 46. v. 80 var., II. c. 48. v. 350, III. c. 12. v. 142, IV. c. 2. v. 46, *strijd*.

Wijle (var. *wiele*), II. c. 44. v. 235, *nonnen-sluijer*, van 't Lat. *velum*, Fr. *voile*.

Wijnghe (var. ook *wyinghe*), I. c. 47. v. 91, 94, 102, II. c. 45. v. 164, *wijding*, contr. uit *wi-inghe*. Zie *Wien*. De spelling *wikinghe* vind ik in de *Reimchronik* bij KAUSLER, vs. 1348.

Wijs maken, II. c. 39. v. 97, c. 40. v. 109, niet in de thans gewone opvatting van *op de mouw spelden*, *foppen*, maar in die van *onderrigten*, *leeren*, hetzelfde dus als vroet maken. Hiertoe behoort ook de verzekeringsformule: des sijt wijs, II. c. 48. v. 615, *weet dat*. Vgl. *Karel d. Gr.* Gloss.

Wijsdom, III. c. 3. v. 689 var., *wijsheid*. Eng. *wisdom*. Doch die lezing komt hier volstrekt niet te pas.

Wiket (var. *wincket*), III. c. 23. v. 165, *de kleine deur in de groote deuren der stadspoorten*, het Fr. *guichet*. Zie HUYDEC. op *STOKE*, III. bl. 110, waar insgelijks de beide spellingen *wiket* en *winket* voorkomen. De eerste vind ik ook bij MAERLANT, *Sp. Hist.* D. II. bl. 88, de laatste in de *Brab. Yeesten*, VI. 4896.

Wildijt (passim), *wilt gij het*.

Wile, *wijl, tijdsruimte*, in de spreekwijzen: te dier wilen, I. c. 41. v. 92, tiere wilen, I. c. 43. v. 21, *destijds*; die wile, III. c. 3. v. 976, *gedurende dien tijd*; doorgaans, als conj., die wile dat, I. c. 40. v. 25, II. c. 55. v. 87, III. c. 14. v. 143, c. 23. v. 212, c. 25. v. 21, 37, ook zonder dat, III. c. 3. v. 1052, *terwijl, zoolang als*.

Wilen adv., I. c. 10. v. 12 var., 38 var., c. 18. v. 2 var., c. 30. v. 24 enz., *weleer*. Nog in ons *wijlen*, van overledenen gezegd. Vandaar

Wilencer adv., I. c. 10. v. 12, 38, c. 18. v. 2 enz., ook wilenneere, IV. c. 1. v. 2, *weleer, oudtijds*.

Winden (hi wint) intr., ook Wenden, *zich wenden, keeren*. Buten sijne naturen —, I. c. 31. v. 38, uut den ghelove —, II. Prol. v. 21, uter materien —, III. c. 15. v. 24, 273, *afwijken, afdwalen*.

II. c. 22. v. 40 is wint denkelijk ook van winden, doch trans., in den zin van *verkeeren, veranderen*. Althans de meening schijnt te zijn: »Waarom *verandert, herroept* het kind zijne woorden niet?»

Wenden, bij klankwisseling winden, beteekent hetzelfde als *keeren, draaijen*, en is dus in den grond niet anders dan een versterkte vorm van

Winden intr., I. c. 13. v. 62, 93, III. c. 10. v. 8, *zich winden, zich kronkelen, zich draaijen*, van een slang of worm gezegd.

Wine (passim), *wij en*, of ook *wij hem*.

Winken intr. Uut Gode —, III. c. 3. v. 784, uut Gods ghebode —, III. c. 1. v. 12, *afwijken*.

De grondbeteekenis is *onvast zijn*, *wankelen* (zie *Karel d. Gr.* Gloss.), en het hangt derhalve met ons *wenken* (nutare) even zoo te zamen, als het *knikken* van hoofd of beenen met het *knikken* der oogen. Ondertusschen werden de beide woorden reeds vroeg onderscheiden: het laatste luidde in het Ohd. *winchjan* (GRAFF, I. 720), het eerste *wankôn* en *wenkjan* (GRAFF, I. 692—696). Wij kennen het nog in den afgeleiden vorm *zwenken*. Vgl. ook Wanc.

Wincket. Zie Wiket.

Winnen (wan) trans. Kinderen —, Prol. v. 77 enz. enz., nog heden in gebruik; lijf —, I. c. 24. v. 30, *leven ontvangen*; koren —, I. c. 25. v. 107, 110, een wijngaard —, I. c. 32. v. 5, c. 33. v. 2, c. 42. v. 21, het land —, II. c. 29. v. 2, III. c. 26. v. 194, *telen*, *bouwen*, een woord van den landbouw, ook thans niet geheel in onbruik. Zie *D. Doctr.* Gloss. op *Lantwinninghe* en vgl. de aant. van HINLÓPEN op HUYDEC., *Proeve*, III. bl. 233 vlgg.

Wire, Wise (passim), *wij er* en *wij haar* of *wij ze*.

Wisch m., II. c. 36. v. 1177, nog heden in gebruik voor een gedraaiden band van teenen of stroo, doch hier gezegd van den *bundel stroo*, dien men een' doode onder het hoofd leide. Het *Evangelium Nicodemi* heeft t. d. pl.: »*fasciale, in quo caput ejus involveram.*» Ofschoon nu het laatste gedeelte

dezer woorden wat vrij vertaald is, blijkt het toch, dat de dichter met *wisch* niet anders bedoelt dan *fasciale* (*involutorium*); dus juist hetzelfde als bussele. Zie ald.

KIL. kent ook het woord *hoofdwisch*, dat hij vertaalt door *cecticillus* d. i. een hoofddeksel, zoo als pakkedragers opzetten, om den last, dien zij op het hoofd torschen, minder zwaar te doen drukken. Een bundel stroo was daartoe het eerste en natuurlijkste hulpmiddel. Vgl. VOORTS DE JAGER, *Verscheid.* bl. 313—315.

Wisen (hi wijst) intr., IV. c. 10. v. 89, *uitwijzen, uitspraak doen*; trans., III. c. 11. v. 74, *uitwijzen, oordeelen*. Het part. was ghewijst (zie ald.), gelijk wij nog heden van een regterlijk *gewijste* spreken.

Wissen trans., I. c. 48. v. 116, (*als gevolgtrekking*) *opmaken, besluiten*. In dien zin is mij het woord elders wel niet voorgekomen, doch het laat zich niettemin gemakkelijk verklaren. Van het grondwoord *weten* komt, behalve het adj. *wijs* d. i. *wetende*, ook *wis* en *gewis* d. i. *wat geweten wordt*, dus *zeker, stellig*. Van dit adj. *wis* vormde zich het ww. *wissen* d. i. *zekeren, als zeker aannemen, dus vaststellen, besluiten*, bijna ons *zich vergewissen*. Ten bewijze strekke het ww. *hem bewissen*, waarvan Prof. SIEGENBEEK in de aant. op de *Heim. d. Heim.* bl. 283 vlg. twee voorbeelden uit STOKKE aanhaalt, en dat men wel het best verklaren zou door *een vast besluit nemen, zich vast overtuigen*, d. i. *zich vergewissen*.

Vgl. GRAFF, I. 1106—1112, die o. a. *gawissôn* als *gewissmachen* en *gawissunga* als *argumentum* opgeeft, volkomen in overeenstemming met onze verklaring: want wat is een *bewijs* anders dan eene zekering of bevestiging, als besluit opgemaakt uit eene voorafgaande redenering?

Er is dus geene reden om de lezing van den tekst te verwerpen teh behoeve der var. *ghissen*. Integendeel is dit laatste niets dan eene mislukte *gissing* van den afschrijver, die het oude *wissen* niet meer verstond.

Wittich, —ighe adj., II. c. 36. v. 236, 268, *wettig*. Doch I. c. 29. v. 37 geldt de beteekenis van *kundig*, *verstandig*, bij KIL. vermeld en nog in ons *verwittigen* kenbaar. Dat het eerste van *wet*, het tweede van *weten* afkomt, loopt in het oog: vandaar dan ook bij het laatste de var. *wetich*, die even goed is.

Wivekijn, II. c. 16. v. 87, c. 39. v. 9, diminutief van *wijf*, dus *vrouwtje*.

Woech, II. c. 48. v. 519, 590, Imperf. van *weghen*, *woog*; *woeghe*, I. c. 3. v. 38, hetzelfde in Conj.

Woekener, III. c. 4. v. 175 (zie de aant. ald.), *woekeraar*.

Woet. Die —hebben, III. c. 6. v. 38, *razend* of *dol zijn*. Blijkens het bepalend lidwoord, geldt *woet* of *woede* hier voor eene bepaalde kwaal of plaag, van hoogerhand toegezonden. Zoo lees ik in *der Ystorien Bloeme*, fol. 10. d.:

Wats u ghesiet?....

Ic wane u *die woet* es comen.

en in den *Limborch* (VIII. 916) de verwensching:

God gheve haer allen *de woet!*

Wollen (var. *wullen*, *wllen*) adj., III. c. 3. v. 615, *in wol gekleed, met eene wollen pij aan*, tot boetedoening. *Beatrijs*, vs. 510:

Al droghic alle daghe een hare,
Ende croeper met van lande te lande
Over voete ende over hande,
Wullen, barvoet, sonder scoen,
Nochtan en constic niet ghedoen
Dat ic van sonden worde vri.

Wonder. *Mi heeft* —, I. c. 11. v. 18, c. 26. v. 113, c. 37. v. 69 enz., *het verwondert mij*, of, wat thans hetzelfde is, *ik verwonder mij*.

Wonderen, onpers. ww., met den dat. *Mi wonderd*, II. c. 56. v. 11 enz. enz., hetzelfde. *Te wonderen*, I. c. 17. v. 55 enz., *te verwonderen*, *wonderbaar*.

Wonderlijk, —like adj., II. c. 15. v. 150, *wonderdadig*, van CHRISTUS gezegd. Elders ook in den thans gewonen zin.

Wone v. (*sine* —hebben), II. c. 15. v. 111, c. 19. v. 89, III. c. 26. v. 63, 66, *woning*, *woonplaats*.

Woort plur., I. c. 25. v. 98 enz., *woorden*.

Werpen, I. c. 41. v. 108 enz., klankwisseling voor *werpen* Infin.; doch II. c. 40. v. 129, het Imperf. plur., ons *wierpen*.

Wort, I. c. 26. v. 41, IV. c. 1. v. 49 enz., plur. *worden*, II. c. 40. v. 128 enz., klankwisseling voor *wert*, *wart*, *werden*, Imperf. van *worden*, dus ons *werd*, *werden*. Op de eerst aang.

pl. is de uitdrukking: wel worden van enen zone hetzelfde als ghenesen (zie ald.), dus *verlossen*, *bevallen*.

Wrachte, I. c. 11. v. 50, rijmshalve voor wrochte, zoo als het I. c. 12. v. 78, c. 25. v. 68 enz. luidt, Imperf. van werken, ons *wrocht*. Zie bij Ghewracht.

Wrac, I. c. 24. v. 40, c. 29. v. 10 enz., Imperf. van wreken, thans verbasterd *wreekte*, ofschoon het part. nog *gewroken* luidt. Voorbeelden bij CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 97 vlg.

Wrochte. Zie Wrachte.

Wroeghen (wroechde, ghewroecht, en wroeghde, ghewroeght) trans., II. c. 36. v. 23, 772 var., c. 44. v. 265, 501, c. 48. v. 439, c. 53. v. 26, c. 58. v. 99, IV. c. 10. v. 86, 87, *beschuldigen*, *aanklagen*. Uit deze oudste betekenis is de tegenwoordige bij overdracht afgeleid: de *wroegingen* van ons geweten zijn niet anders dan de pijnigende *zelfbeschuldigingen* in ons binnenste. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 155 vlgg. en *Taalk. Mag.* IV. 144—148.

Wroegher, II. c. 48. v. 443, *beschuldiger*, *aanklager*.

Wuwerkine, II. c. 20. v. 26 var., schrijffout voor *viverkine*, *vijvertjes*, *putjes*.

B I J V O E G S E L S

EN

V E R B E T E R I N G E N.

IN DEN TEKST (*).

In het eerste Boek staat telkens *Christus*. Lees *Cristus*.

I. c. 4. v. 3: *yngle*. Lees *Yngle*.

» » 7. v. 67. De lezing *wel om wee* schijnt toch de ware te zijn: althans ook H. heeft aldus en het *vreude umb wewe* der Nederrijnsche Vertaling wijst evenzeer daarheen. Men versta het dan op deze wijze: » *al is hun wel voor wee (weg)gegeven* " d. i. » *al hebben zij hun wel voor wee moeten verwisselen.* " »

» » 9. v. 4. Lees *dier*, als in I. en H.

» » 10. v. 24. Lees *houden*, als in I. en H.

» » » v. 28. *Dinxdach*. Lees *dinxdach*.

» » » v. 68. *comen* moet wegvallen, als in I. en H.

» » 11. v. 71. De vier verzen, hier in I. bijgevoegd, komen ook in H. en in de Nederr. Vert. voor. Zij zijn dus werkelijk van den dichter: doch men leze dan ook (met I. en H.) in vs. 72 *dan* voor *daer*.

» » 13. v. 42. De verandering van *de* in *te* was onnoodig. Zie de *Verkl. Woord.* op *De*.

(*) Daar het Brusselsche HS. (H.) mij eerst na den afdruk van het eerste Boek ten dienste heeft gestaan, was ik buiten de mogelijkheid, daarvan voor de tekstkritiek bij tijds gebruik te maken. Ik heb getracht dit gebrek zooveel mogelijk te herstellen, *a.* door de opgave der varianten uit dat HS., in Bijlage A.; *b.* door deze korte aanwijzing van de voornaamste plaatsen, waar de lezing in ons tekst-HS. verbetering eischt.

- I. c. 16. v. 47. Lees *Dien*, als in I. en H. Zie de *Verkl. Woord.* op *Dien*.
- » » 17. v. 4. Lees *Daer*, als in I. en H.
- » » 21. v. 83. Lees *paradijs*.
- » » » v. 84. Lees *In wien dat a. h.*, als in H. en de Nederr. Vert.
- » » 22. v. 55. Lees *ist sorchlijc herde zere*, als in I. en H.
- » » 23. v. 3. Lees *scamelhede*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Scalcheit*.
- » » » v. 20. Lees *Dattie nosel*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Nosel*.
- » » » v. 21. Lees *scamelhede*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Scalcheit*.
- » » » v. 53. Lees *Ons selfs sijn scouden e. bl.* Zie I. H. en de Nederr. Vert.
- » » » v. 130. Tusschen dit vers en vs. 131 in te voegen:
 Ende hi was selve fonteine mede
 Van alre ontfarmehede,
 als in H. Ook I. en de Nederr. Vert. hebben die verzen, ofschoon in onjuiste volgorde.
- » » 31. v. 33. De komma achter *stichten* moet wegvallen.
- » » 38. v. 28. *fijn*. Lees *fijn*,
- » » » v. 29. Lees *Abrahame*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Vallen*.
- » » » v. 44. *luttel* moet wegvallen, als in I. en H. Zie het gezegde aldaar, Bijl. A. bl. 302.
- » » » v. 58. *meer dan* onthr. te regt in H.
- » » 39. v. 30. Lees *sijs*, als in H.
- » » » v. 51. Lees *slaen*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Slaen*.
- » » » v. 69. Lees *priestren*, als in H.
- » » » v. 70. Mijne gissing vervalt. *Maken* is de ware lezing: ook H. en de Nederr. Vert. hebben zoo. Hoe kon ik aan een zoo bekend kerkwoord twijfelen?
- » » 40. v. 41. *Ende* moet wegvallen, als in H.
- » » » v. 46. Zie de *Verkl. Woord.* op *Ondrachticheit*.
- » » » v. 52 vlg. Lees, met H.:
 Dat poorteren eendrachtigher waren
 Inden steden dan si sijn,
 zoo als het verband eischt. Ook I. heeft althans het laatste vers zoo.

-
- II. c. 40. v. 138. Lees *met niede*, en het vorige rijmwoord *liede*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Miede*.
- » » 48. v. 987. Voor *zende* lees *seide*, als in H.

-
- III. c. 5. Het begin van dit hoofdstuk aldus te herstellen (zie de Nederr. Vert., Bijl. C. bl. 335):

Een mensche vraeghde wilten ere
 Enen clerc van groeter lere ,
 Welc dat alre beste were ,
 Soe rijkeit soe ere.

Die clerc antwoorde ende seide
 Van tweerhande rijkeide :
 Deen ware rijkeit sonderlinghe
 Die der zielen ane ghinghe :
 Dat ware rijkeit ende oec ere , Enz.

III. c. 5. v. 93. Achter *heren* plaatse men eene dubbele-punt. Zie de *Verkl. Woord.* op *B e d e r v e n*.

» » 13. v. 85 vlgg. Deze verzen , met inlassching van vier regels , aldus te herstellen (zie de Nederr. Vert. , Bijl. C. bl. 336) :

Want ghiercheit maect soe ontsint
 Dicke den man dat hi en kint
 Trouwe noch waerheit , wats ghesciët ,
 Om dat hi hebben mach gheniet.

Dat vierde poent , sonder waen ,
 Dats dat een raedsman sal bestaen
 Met sinen here , wats ghesciët ,
 Die dinc daer hi hem toe riet ; Enz.

De afschrijvers vergisten zich , doordat twee verzen op dezelfde woorden (*wats ghesciët*) uitgaan.

IN DE VARIANTEN.

Deel I. bl. 20. Voor 38 lees 39.

» » » 138. » 38 » 39.

» » » 180. » 13 » 12.

» II. » 82. Bij 50 is de letter H. uitgevallen.

IN DE BIJLAGEN.

Bijl. C. bl. 321. Aant. *Der Selen Troist* is hoogstdenkelijk , even als *der Leyen Spiegel* , eene vertaling uit het Nederlandsch. Althans er bestaat ook een Nederlandsch werk van dien naam. HUYDECOPER bezat daarvan eene uitgave van d. j. 1494 , en haalt die meermalen aan (zie b. v. *Proeve* , I. bl. 4 en 133).

IN DE VERKLARENDE WOORDENLIJST.

A b u n s. Zoo ook in de *Maghet van Ghend* , vs. 194 :

Doen sagic dat mi dochte *abus*.

Belg. Mus. 1842, bl. 63:

Dits ommers *abuus!*

De bedoeling is daar niet: » *dat hebt gij abuïs!* », maar » *dat is al heel vreemd* », hetzelfde wat zoo even gezegd was:

Payt een ander met sulc een *clucht!*

Men ziet echter tevens, hoe naauw de oude beteekenis met de tegenwoordige samenhangt; want *vreemde kluchten vertellen en het mis hebben* komt hier vrij wel op hetzelfde uit.

Achten. Deze beteekenis van *bestemmen, beschikken*, als intr. opgevat, wordt gelijkbeduidend met *eene schikking of een plan maken, voornemen*. Zoo lees ik in de *Bediedenis van der missen*, fol. 9. b.:

Nu singt men: » *Ite, missa est!* »

Dat bediet in alder lest:

» Gaet daer gi hebt *geacht*,

Want die misse es nu volbracht."

d. i. » *werwaarts gij voorgenomen hebt te gaan*." Zoo ook in *St. Franc. leven*, vs. 7086:

Ende hi adde na sijn gevouch

Gevast, als hi eerst *vor achte*,

In de woestine sine viertich nachte.

» *gelijk hij te voren plan gemaakt of voorgenomen had*." En zie daar tevens de verklaring van het *vorhacht* bij MAERLANT, dat aan Prof. LULOFS (*Handboek*, bl. 51) noodeloos moeite baarde.

Aerdsch bisscop. Zoo ook II. c. 50. v. 65 var.

(*) * Aflegghen. Zie Oflegghen.

Al in een, komt in den vermelden zin tallooze malen in den *Lancelot* voor.

* Alende, I. c. 44. v. 41 var. (Bijl. A.), hetzelfde als ellende. Zie aldaar.

Altenen. Ook Prof. MEIJER (*Leven van Jesus*, bl. 339) en WILLEMS (*Belg. Mus.* 1846, bl. 56, vs. 169) hebben zich in de opvatting van dit woord vergist. De eerste verklaart het door *alles tot een, alles te samen*, de laatste door *geheel en al*, ofschoon op beide plaatsen de beteekenis van *aanhoudend, voortdurend* zeer kennelijk is. Ook in *die Rose* en elders trof ik het meermalen aan, en vond ik telkens de door mij opgegevene verklaring bevestigd.

Alve. Voor *aan heeft*, lees *aanheeft*.

Atremint. Vgl. bij Slj c.

Bedraghen. Hem —, voor *sich behelpen*, lees ik ook in *St. Franc. leven*, vs. 2261:

Som wile was hem gevraget,

(*) De met * geteekende woorden zijn hier nieuw ingelascht.

Welker wijs hi hem bedraget

Vanden couden wintre wreet.

* Behouden trans., II. c. 14. v. 54 var., *omvatten, bevatten*.

Beiten. Vandaar het subst. *gebeet* in *Partonopeus und Melior*, bl. 7. vs. 8, dat MASSMANN in Gloss. te regt verklaart door *aucupium, venatio cum avibus*. VAN HARDERWIJK (*N. W. d. M. v. N. Lk. V. 2. bl. 207*) dacht daarbij aan *gebit, beet*, van *bijten*!!

Becoren. Die doot —. Zie nog Prof. MEIJER, *Nalezingen enz.*, bl. 23.

Belanc sijn. Zoo ook *St. Franc. leven*, vs. 2518:

Want dat leven entie doot

Es vele ande tonge belanc.

d. i. »komt veeltijds op de tong aan, hangt dikwijls van spreken of zwijgen af."

* Bendecheit, —ede, I. c. 41. v. 79 var. (Bijl. A.), *behendigheid*.

Bereetscap. Vgl. *Belg. Mus.* 1845, bl. 81, vs. 615.

* Berespen trans., II. c. 21. v. 12, *berispen*.

Bespouwen. Zie bij Rau.

Bestimmen. Vgl. *Vanden derden Edewaert*, vs. 423.

Besuren. Voor: Zie Suren, lees: Zie Zuren.

Bevaen hebben, *inhouden, bevatten*. Zoo ook II. c. 40. v. 84.

Blaer. Die blare, de *bête noire*. De *zondebok*, zou men thans zeggen.

* Boeven, I. c. 26. v. 140 var. (Bijl. A.), *behoeven*. Vgl. Bouf.

Boy. In regel 17 staat: *eerstens*. Lees *ten eerste*.

Die. Zoo ook I. c. 25. v. 80, c. 32. v. 20, c. 37. v. 48, c. 47. v. 103, II. c. 48. v. 1213 enz.

* Drinken (*ghedrinct*, var. *ghedranct*) trans., II. c. 60. v. 60, klankwisseling voor *drenken*.

* Eren ww., I. c. 25. v. 106 var. (Bijl. A.). Zie Aren.

Ernstech, *naarstig*. Zoo ook II. c. 45. v. 147 var.

Ghebruken. Gods —, dus te regt met den genit. gebruikt, lees ik in *St. Franc. leven*, vs. 6868 vlg.

Ghereke. Te —, *in orde* enz. Zoo ook *Lancelot*, vs. 11744:

Dat Lanceloet niet doet en es,

Maer gesont ende *te gereke*.

Ghetes. Deze beteekenis van *goedgunstig* heeft hoogstwaarschijnlijk haren grond in het Ohd. *zeso* d. i. *regts* (Goth. *taihso*, Gr. *δεξιός*, Lat. *dexter*), vanwaar de comparatief-vorm *zesawa*, de regterhand, ook in 't Mhd. *zesewe* en *zeseme*. Zie GRAFF, V. 708—710 (waar men ook *kazeso* aantreft) en ZIEMANN, 684 en 685.

Ghewijst. Elders, III. c. 11. v. 89, in den zin van (*aan*)gewezen, hier wat wij *geteekend* noemen.

* Goensdach, I. c. 10. v. 32 var. (Bijl. A.), *Woensdag*. Zie KIL. en v. H. aldaar.

Gronden. Voor *doorgronden*, lees *trachten te doorgronden*.

Hal, *verheelde*. Het meervoud halen komt voor in I. c. 14. v. 52 var. (Bijl. A.), waar de tekst bedecten heeft. Vgl. ook Prof. SIEGENBEEK in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* III. 2. bl. 168.

* Halen ww. Zie Opghehaelt.

* Jongheren, I. c. 42. v. 85, meervoud van *jonc*, *jongen* van een dier.

Castien. Vandaar staat het ook, als intr., kortweg voor *prediken* in 't algemeen. Zie b. v. *St. Franc. leven*, vs. 6546, 6587.

Creten, *krijten*, *weenen*. Zoo ook *St. Franc. leven*, vs. 5475.

Lach. De Infin. *laen* voor *laten* komt werkelijk voor, als b. v. in de *Spreuken*, door mij medegedeeld in onze *Verslagen en Berigten*, 1847, No. 34 en 79.

Laden. In de spreekwijze: *die twater laedt d. i. die door het water (de waterzucht) gekweld wordt*, vatte ik *water* als Nom: op, en dus het pron. als Acc. Ik haast mij dit te herroepen. *Die* is inderdaad Nom. en *water* Acc., gelijk mij gebleken is uit eene plaats uit de *Vier Schriften* von JOHANN RUSEBROEK in *niederdeutscher Sprache*, onlangs door A. VON ARNSWALDT, met eene voorrede van Dr. C. ULLMANN uitgegeven (Hannover, 1848). Daar lees ik, bl. 72:

Van quaiden humoren untarden etzliche mynschen ind *laden* dat *wasser*, da sy lange aff quellen ind bewijlen aff sterven.

VON ARNSWALDT verklaart dit te regt, naar eene aanwijzing van J. GR(IMP): » *die Wassersucht bekommen (eigentl. Wasser (in sich) schöpfen, füllen)*. Mijne aanmerking over *die* vervalt dus geheel.

* Lecht, I. c. 9. v. 82, rijmshalve voor licht.

Loeken. Vgl. nog *Vander drievoudichede* (bij Prof. MEIJER, *Nalezingen enz.*), bl. 125, c. 4, vs. 5.

Marche. De auteur van den *Ferguut* (vs. 5075) spelt *maertse*, hetgeen Prof. VISSCHER voor *moeras* en te gelijk voor *beemden* aanziet! Doch de bedoeling van ARTUR is: » Ik zal doen bekend maken door mijn geheele rijk, tot in alle *grenslanden* toe."

Mes. Een —. Zie bij Sljic.

Nie, waar wij thans ooit gebruiken. Zoo ook II. c. 36. v. 1794.

Oflegghen, *afslaan*, *van de hand wijzen*, *zich er van afmaken*.

Nog bij CATS komt *afleggen* in dien zin voor, als: *Trouwring* (Amst. 1643), bl. 107:

Veel die gegrepen zijn die poogen yet te seggen,

Om met een soet verset den grijper af te leggen.

Afschepen, zou men thans zeggen.

Onder — ende. Vgl. nog *St. Franc. leven*, vs. 5838.

O n g h e l t. De benaming van *ongelden* is nog heden bij de belastingen enz. in gebruik.

O n t w e e k e n. Als intr., dus even verkeerd, gebruikt ook MAERLANT het in *St. Franc. leven*, vs. 6471. Het was eene heerschende fout, even als thans de verwarring van *liggen* en *leggen*.

O u d e r v a d e r, II. c. 2. v. 9. Op deze plaats had ik het woord niet door *grootvader*, maar door *voorvader* moeten verklaren. SINT SERVATIUS leefde in de vierde eeuw.

O v e r. De uitdrukking: *alse u vrienden over u comen*, voor *bij u overkomen*, staat ook in de var. op III. c. 3. v. 682.

P o i n t. In regel 3 staat *od*, lees *op*.

R i n n e n. Het Imperf. rinden, in den zin van *liepen*, gebruikt de dichter in III. c. 4. v. 57.

* V a c h t, II. c. 48. v. 343 enz., Imperf. van *vechten*, *vocht*.

I N H O U D.

INLEIDING.	Deel	I. bl.	I. vlgg.
DER LEKEN SPIEGHEL, Boek I.	»	»	1—202.
» II.	»	II.	7—445.
» III.	»	III.	7—226.
» IV.	»	»	227—278.
BIJLAGEN.			
A. Toevoegsel tot de Varianten.	»	»	281—317.
B. Lijst van plaatsen uit den <i>Leken Spie-</i> <i>ghel</i> , die elders afzonderlijk voorkomen..	»	»	318—320.
C. De Nederrijnsche Vertaling van den <i>Leken</i> <i>Spiegel</i>	»	»	321—339.
D. Die Spiegel der Leken.. . . .	»	»	340—346.
VERKLARENDE WOORDENLIJST.	»	»	347—692.
BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN.	»	»	693—699.

